

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HOLGER RØRDAM

En Lang Tid

BARNDOMSTID - SLEGTEN RØRDAM

STUDENTERMINDER - I DEN DANSKE MARINE - SAKSKØBING

POLITISKE ERINDRINGER - MINDER FRA HJEM OG REJSER

OPHOLD I FRANKRIG UNDER OG EFTER VERDENSKRIGEN

ERINDRINGER OM SEJLADS MED UDVANDRERDAMPER

ATTER I SØNDERJYLLAND

V. SCHÆFFERS FORLAG - KOLDING

En lang Omvej

Holger Rørdam

En lang Omvej

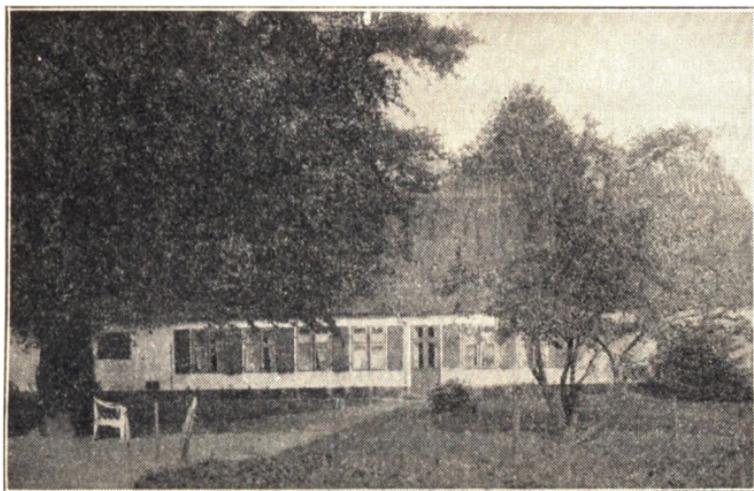
KOLDING
V. SCHEFFERS FORLAG
1929

Copyright 1929
by
V. Schæffer, Kolding

V. Schæffers Bogtrykkeri, Kolding

Indholdsfortegnelse

	Side
Barndomstid.....	9
Slægten Rørdam.....	19
Studenterminder.....	33
I den danske Marine.....	47
Sakskøbing.....	62
Politiske Erindringer.....	71
Minder om Hjem og Rejser.....	87
Ophold i Frankrig under og efter Verdenskrigen....	101
Erindringer om Sejlads med Udvandrerdamper....	137
Atter i Sønderjylland.....	160

Sattrup Præstegaard.

Barndomstid.

Jeg vil begynde disse Erindringer med at riste min Moder en Minderune og fortælle lidt om mit Barndomshjem.

Min Moder døde i 1923 i den høje Alder af 91 Aar. Hun stammede fra en Tid, da Kvinderne var ikke saa lidt forskellige fra de fleste Nutidskvinder.

Moder var Datter af Gladsakses mangeaarige Præst, den meget lærde Dr. phil. & theol. *H. C. Kalkar*. Paa os Børn gjorde vor Bedstefader altid et saare fornemt Indtryk, dels paa Grund af hans Ydre, dels paa Grund af, at han som Doktor i Theologien bar Præstekjole med Fløjelsopslag. Naar vi saa ham i hans lange graa Frakke i hans meget store Bibliothek sysle med de store, skind-

indbundne græske, latinske eller hebraiske Foli-
anter, kom vi altid til at tænke paa en af de
lærde Bisper i Ingemanns Romaner. At han, der
var født i 1803 og havde tilbragt en Del af sin
Barndom i Tyskland, her havde set den store
Napoleon, og at den statelige Enkedronning Caro-
line Amalie ofte kom i Præstegaarden, forlenede
denne for os med endnu større Eventyrglans. I
øvrigt holdtes i Præstegaarden i Gladsaxe Kultur
og Kundskaber, Arbejde og Nøjsomhed lige højt
i Ære.

Min Moder var ikke alene en Kvinde med en
lys og klar Forstand, men ogsaa saare kundskabs-
rig. Vi Børn var altid imponerede, naar vi saa
hende med Lethed læse franske, engelske og
tyske Forfattere i Originalsproget. Hendes Kend-
skab til Historie og Litteratur var ret enestaaende,
og med sin udmærkede Hukommelse kunde hun
næsten alle Danmarks skønneste Digte udenad.

Min Bedstefader paa fædrene Side, den ogsaa
særdeles lærde og myndige Doktor *H. C. Rørdam*,
var under Krigen 48—50 Præst i Fredericia, hvor
min Fader som ung Student overværede Frede-
riciaslaget. Mine Forældres første Hjem var
Sattrup Præstegaard i Angel, hvor de paa nær-
meste Hold oplevede Krigen 1864 og tilsidst ud-
joges af Prøjserne, trods Bøndernes Forbøn, da
min Fader ikke vilde sværge paa »med Iver og
Nidkærhed at virke for den tyske Sag«.

Naar vi Børn hørte vore Forældre fortælle,
hvad de selv havde oplevet i Krigene, saa fyldtes

vore Barnehjerter af den samme hellige Gysen, som naar vor Moder læste for os af Ingemanns Romaner om den ædle Drost Aages Kamp med den enhaandede Snigmorder i Løngangen paa Kalundborg Slot. Fordreven fra Sønderjylland mistede mine Forældre alt, hvad de ejede, og da der gik en Del Aar, inden min Far fik nyt Embede, var Kaarene i Hjemmet i lang Tid derefter saare tarvelige. Min Fader benyttede sin paa tvungne Lediggang til at skrive sin Doktordisputats om »Historien og Historieskrivningen i Danmark og Norge siden Reformationen«. Han fik derefter det lille Kald Kornerup og Svogerslev mellem Roskilde og Lejre. Da Fader hentede os Børn paa Roskilde Station med sit Køretøj, forekom dette os Indbegrebet af al Verdens Herlighed. Hesten var ganske vist en udrangeret Droskehest, og Vognen en gammel Slagtervogn, hvorpaa der var sat to Agestole, men for os gjorde det intet; den var vor egen. Der kan næppe tænkes et bedre Sted for Børn at vokse op paa end Kornerup Præstegaard. De skønne Kornerup og Svogerslev Søer laa lige ved, paa selve Præstegaardens Mark laa den smukke Buesø. Lejre med sine Kæmpehøje og Ledreborg og Herthadalen med sine Altre var Naboer, og ikke langt borte laa Lindenburgs Eventyrskov, hvor der var Kolonier af Hejrer og Skarver, og de sorte Storke byggede Reder. I Søerne var der et rigt Fiskeri, og alle Slags Svømme- og Vadefugle holdt til der. Ænder af forskellig Art, Lappedykkere, Brushøns

og Vandhøns og især Vildgæs. Vi Børn fik her en Kærlighed og et Kendskab til Natur og Dyreliv, som senere har fulgt mig gennem Livet. Stedets historiske Minder paavirkede selvfølgelig ogsaa det modtagelige Barnesind, naar Moder spadserede med os og viste os Dronning Margrethes Sten, Dan Mykilatis Høj, de gamle Altre i Herthadalen eller Roskilde Domkirke, eller naar vi i Mørkningstimen samledes om hende, og hun citerede de skønne historiske Digte for os, saa traadte Danmarks Historie levende frem.

Blandt vore specielle Venner var en Naboskolelærer, en ivrig Grundtvigianer. Naar han med sit lange Skæg flagrende for Vinden stod paa en Kæmpehøj og med sin dybe Bas sang »Sol er oppe«, saa rejste selve Lejrekongerne sig af Graven for os. Jeg gik først i Landsbyskolen og derefter i Roskilde Latinskole. Min Omgang i Landsbyskolen med Byens Børn indpodede i mit Sind visse demokratiske Idéer, som siden har været dybt rodfæstede.

Ganske anderledes var det med Roskilde Latinskole, den hadede jeg med et ærligt Had af hele min inderste Barnesjæl. Det var ogsaa pædagogisk set en mærkelig Skole og mærkelige Lærere. Skolen var i høj Grad en Opdragelsesanstalt for unge adelige Junkere. Tonen, der herskede mellem Drengene, var slet. De smaa var fuldstændig Slaver af de større. Prygl af Drengene, Prygl af Lærerne og Generalbankning af Rektor Lørdag Eftermiddag var Dagens Orden.

Blandt dem, der i min Tid gik i Roskilde Skole var *Vilhelm Lassen* og *Theodor Zahle*; jeg har tit tænkt paa, om ikke disse Mænds Had mod Undertrykkelse er indpodet dem i Roskilde Latin-skole. Til Skrivelærer havde vi en gammel hollandsk Underofficer. Han modtog os Drengene med følgende Salut: »Jeg er en streng Mand, men god Mand. Jeg sla'r Gott straffe mig sjelden, men naar jeg sla'r, sla'r jeg Fanden annamme mig dødelige Slag«. Han var iøvrigt ikke nær saa slem, som han gerne vilde lade. Værre var det, naar ikke alene Drengene, men ogsaa en enkelt af Lærerne haanede os for vort af vor Moder hjemmesyede Tøj, saa syntes Verden os saare bitter og uretfærdig. Vi havde dengang Skoleborde med sort Maling; naar man lagde et Haar paa Bordet og med et Knivsblad trykkede paa Midten af Haaret, rejste Enderne sig i Vejret, og Haaret blev siddende fast i Bordet. Jeg blev trukket saa meget i Haaret af Lærerne, at der efterhaanden rejste sig næsten lige saa mange Haar paa min Plads, som der var paa mit Hoved. Vi Drengene lærte i hvert Fald ikke at være Pylrehoveder, og det gjorde forresten altsammen heller ikke saa meget. Naar vor ældgamle Islænder (et Arvestykke fra min Bedstefader) travede hjemad med os, og vi skulde hjem og se, om der var kommen Kyllinger i Agerhønsereiden, saa var alt det Onde glemt. Der var i øvrigt ogsaa gode Mennesker udenfor Hjemmet. Naar Krambodsvenden hos Konsul Schram i Roskilde, hvor

vi holdt, Vintermorgener, naar vi kom kørende, halvdøde af Kulde, tog vore smaa Hænder i sine store, røde Labber og tog sine egne Træsko med varm Halm af og stak vore forfrosne Fødder i, saa følte vi, vi havde en Ven.

Blandt dem, der kom i vort Hjem i Kornerup, var *Holstein-Ledreborg*, som førte lange teologiske Diskussioner med min Fader om Katolicismen. Naar han i sin elegante Dragt, som den smukke Mand, han var, kom ridende paa en vælig Hest, var han for os Indbegrebet af Fornemhed. Nabo-præst til min Fader var den senere saa bekendte *Henning Jensen*; jeg husker ham som en lille stilfærdig, venlig Mand, hvis Skæbne egentlig har forekommet mig underlig.

Fra Kornerup blev min Fader forflyttet til det store Embede paa Fyn, *Rasmus Rasks* Fødeby, Brendekilde. For os Børn var det en stor Sorg at rejse fra Kornerup til Brendekilde, og Brendekilde blev aldrig det for os, Kornerup havde været. Til Brendekilde Præstegaard hørte et meget stort Landbrug, min Fader selv drev. Det var underlige Tider dengang, hvor en Præst samtidig kunde passe sin Præstegerning i to store Sogne og passe den godt, være en lærd Videnskabsmand, fra hvis Haand der udgik det ene bindstærke Værk efter det andet, lære sine mange Børn Latin, Græsk og Historie og endda være Landsbyens største Avlsbruger. Min bedste Ven gennem Barneaarene i Brendekilde var vor lille Vogterdreng, en Broder til den senere saa ansete Maler *Brendekilde*.

Under Opholdet i Brendekilde gik vi Drengene i Odense Latinskole, som ikke var ret meget bedre end Roskilde. Prygl vankede der ikke saa mange af, men de fleste af Lærerne var nogle sæere Originaler, som halvvejs vakte vor Spot, halvvejs Medynk. Hvad Pædagogiken angik her, saa mindes jeg et Eksempel, som selv forekom en haardhudet Dreng som mig noget oprørende. Skolens Rektor kunde ikke udstaa mig, maaske ikke helt med Urette, jeg manglede vist sjælden i nogen Gavtyvestreg i Skolen. Nu havde vi faaet en Række Anmærkninger og daarlige Karakterer, og saa besluttedes det, at Protokollen skulde brændes, inden disse blev indført i Karakterbøgerne. Rektor var rasende. Med et Ansigt som en Tordensky og Spanskrøret i Haanden holdt han Forhør. En for en blev Drengene forhørt, om det var dem, der havde gjort det, og de sagde naturligtvis nej alle tilhobe. Kun jeg blev sprungen over. Da alle havde sagt nej, vendte Rektor sig til mig og sagde: »Din Satans Knægt, nu har Du hørt alle de andre benægte det, det er altsaa Dig, der har gjort det,« og saa var der til mig i en god Mening. Og jeg var endda ikke Hovedmanden. Tilliden til Retfærdigheden blev dybt rystet i mit Sind ved denne Forhørsmaade.

Var Skolen for os Drengene slem, saa var Hjemmet desto bedre. Det er næsten ubegribeligt, at en legemlig ikke særlig stærk Kvinde som min Moder kunde passe sit store Hus med Landhus-

holdning, sy sine Børns Tøj, læse Lektier med dem, lære dem Vers, spadsere med dem, hver Aften læse højt for dem og saa dertil hjælpe sin Mand med Fattig- og Sygebesøg og Afskrivning.

Halvanden Mil havde vi til Skole. Aar ud og Aar ind, Sommer og Vinter, maatte vi op Kl. 6, og vor Moder, der skulde smøre vor Mad og lave vor Kaffe, maatte endnu tidligere op. Hendes Drengene viste hende sikkert aldrig deres Taknemlighed; — de var vel som Regel urimelige og morgengnavne, men Moder vidste godt, at Maden smagte dem bedre, naar hun havde smurt den, og at Drengene paa Vinterdage frøs mindre, naar hun havde pakket dem ind, og det var hende Tak nok. Mon der er noget mere uselvsk end Moderkærligheden? Det Ord »træt« kendtes ikke i min Moders Mund, hendes Børn kunde komme til hende nok saa tit med et eller andet, som naturligvis skulde laves netop lige med det samme, og der var altid Tid til at gøre det, og gøre det med det mildeste Ansigt og kærligste Smil.

For Moder var der ikke de 8 Timers Arbejde, 8 Timers Hvile og 8 Timers Søvn. Det eneste 8-Tal, der var, var de 8 Børn. Hvad min Moder udrettede, kunde hun kun udrette, fordi hun for sit eget Vedkommende strøg alt, hvad der hed Rejser, Fornøjelser, ja næsten Selskabelighed. Hun forstod den Kunst at kaste, hvad hun evnede, af i det nærmeste Krav. Hendes Verden var Mand og Børn, Slægt og Venner, Sognet og hvad der kom hende ved.

I mere end 30 Aar var hun Præstekone i Lyngby, de smaa Børn i Asylet, de gamle Koner i Hospitalet omfattede hun med samme Mildhed og Kærlighed, som hendes Mands Sognebørn, Kongen og Dronningen paa Sorgenfri. For hende var Kristendommen Mildhedens og Kærlighedens Lære. Hendes Hjerte kunde flamme varmt af Begejstring. Var der noget, hun misbilligede, brugte hun aldrig stærke eller haarde Ord, men søgte snarere at finde, hvad der kunde tjene til Undskyldning. Gerning i Køkken og Kælder, skure og skrøppe, sy og stoppe anses af mange moderne Kvinder for uværdigt Slavearbejde, der hindrer Kvindens fri Udfoldelse til det, hun bør være -- Mandens Ligestillede. Den Kvinde, der nu flyver fra Selskab til Selskab, suser Landet rundt paa Motorcykel eller i Bil, eller farer fra Rejse til Rejse, den frie, selverhvervende Kvinde, der paa alle Punkter vil være Mandens Ligestillede og gøre den samme Gerning, den Kvinde, der sidder i Byens, Sognets, Rigets Raad, vil sikkert synes, at et Liv som min Moders indenfor Hjemmets Døre i Arbejde og Nøjsomhed, er et ringe Liv. Jeg véd, min Moder følte sig lykkelig og rig, rig ved sin Mands, sine Børns, Børnebørns og Børnebørns Børns Kærlighed og den Mildhed og Venlighed, alle, der kendte hende, viste hende. Det er muligt, en og anden af de fremadstræbende Kvinder kan faa deres Navn nævnet med Berømmelse, ja maaske faa det skreven paa Historiens Blade. En Ting er givet,

de kan aldrig være det for deres Børn, som vor Moder blev for os, dertil levnes simpelt hen ikke Tid. Om en Kvinde, kan der maaske ikke, naar alt kommer til alt, siges nogen større Ros, end hun var sine Børn den bedste Moder, tænkes kunde.

Slægten Rørdam.

Min Fader blev født den 14. Juni 1830 i Laastrup Præstegaard i Jylland, hvor min Bedstefader, den lærde Dr. theol. *Hans Chr. Rørdam*, da var Præst; Slægten Rørdam er en ældgammel Præsteslægt, hvor Søn efter Fader i 400 Aar har været Præster. Slægtens ældste kendte Medlem, *Frants Madsen Brun*, var under Frederik II. Præst i Stovby og Hornum i Jylland. Hans Søn *Anders Frantsen Brun* var foruden theologisk Kandidat tillige Magister og havde studeret i Udlandet. Han døde som Præst i Haarlev og Himlingøje 1641. Efter hans Ven og Beskytter, den lærde *Holger Rosenkrantz*, kaldtes hans Søn *Holger*. Et Navn, der siden er gaaet i Arv i Slægten. *Holger Andersen Brun* døde som Præst i Kundby 1680. Hans Søn *Niels Holgersen* døde 1707 som Præst i Rørby. For at faa Kaldet havde han, som Tidernes Skik var, maattet ægte Formandens Enke, *Maren Gram*, en Steddatter af *Laurits Olufsen Kok*, Forfatter til »Danmark, dejligst Vang og Vænge«. *Maren Gram* var da kun 29 Aar, men havde allerede været gift med de to foregaaende

Præster i Embedet, og bragte til Niels Holgersen seks Børn fra de to tidligere Ægteskaber. Selv fik han i Ægteskabet Sønnen Holger, der fødtes Aar 1700, og efter sin Fødeby Rørby antog Navnet Rørdam. *Holger Rørdam* ægtede *Vita Bering*, en Decendent af den berømte Søfarer. Holger Rørdam døde som Provst for Vigersted og Kværkeby 1783. En Søn, *Peter Bering Rørdam*, var mod Slægternes Traditioner Premierløjtnant. Han standsede en Gang Kongens Hest, da Kongen red løbsk. Kongen sagde: »Jeg takker Dem, Herr Kaptajn«. Rørdam svarede: »Jeg er kun Løjtnant, Deres Majestæt«. Hvorpaa Kongen, vred over hans Dumhed, sagde: »Saa bliv De ved at være Løjtnant Resten af Deres Liv«. Rørdam drev det heller ikke siden til mere. Holger Rørdams anden Søn, *Christian Bolle Rørdam*, blev 27 Aar gammel Præst paa St. Thomas og St. Jan i Vestindien. Da han ikke kunde taale Klimaet, forflyttedes han seks Aar efter til Ullensvang og Kinservig i Norge. Det var et barskt og uhyggeligt Sted. Naar han skulde prædike i sit Annexsogn, maatte han pr. Baad tage hjemme fra Lørdag Morgen og kom først tilbage Mandag Aften. Han var en meget lærd Mand. Af et Brev til Biskoppen, hvis Sønner han havde i Huset, ses, at han tilbyder at undervise dem i Syrisk og Hebræisk. Da hans Søn *Thomas Skat Rørdam* var 12 Aar, bragte Faderen ham ned til Danmark til Roskilde Latinskole. Han gensaa ham aldrig siden, da Rejsen mellem Norge og Danmark var dyr, og

ingen af dem fik Raad til at foretage den; de maatte Resten af Livet nøjes med Brevveksling.

Christian Bolle Rørdams Søn, Dr. phil. *Holger Rørdam*, døde barnløs som Præst i Tirstrup, en anden Søn, *Jacob Rørdam*, som var Artillerikap-tajn, forblev i Norge efter 1814 og blev Stamfader til en talrig Gren af Slægten Rørdam i Norge, medens *Thomas Skat Rørdam*, der døde 1831 som Provst i Tølløse, blev Stamfader til den danske Gren af Familien. Hans tre Sønner var alle bekendte Præster: Min Bedstefader, Dr. phil. *H. Chr. Rørdam*, hans Broder *Hans Rørdam*, Præst i Ondløse, Digteren *Valdemar Rørdams* Bedstefader, og *Peter Rørdam*, den kendte Præst i Lyngby. Min Bedstefar ægtede *Conradine Engelbreth*, hvis Fader, Provst Engelbreth i Lyderslev, var Dr. i Theologien og en meget lærd og anset Sprogforsker.

Laastrup Præstegaard var en lidet hyggelig Præstegaard, da mine Bedsteforældre flyttede derind. Min Bedstemoder fortalte en Gang, at hun i lang Tid mente, at Gulvet i »Storstuen« var et stampet Lergulv, indtil det senere viste sig at være et Bræddegulv, men med et tykt Lag Jord over (puds sig nok fik jeg ogsaa dette fortalt af Lærer *Vittrup* i Hørby).

Degnen i Laastrup blev Sønnernes gode Ven. Han var en meget ivrig Fisker, der altid, Sommer og Vinter, Søndag undtagen, gik barbenet. Da min Fader var elleve Aar gammel, flyttede min Bedstefar til Fredericia som Præst.

Her kom min Fader i Fredericia lærde Skole, hvor han blev drillet meget for sit ravjydske Maal. 1847 tog han med Glans sin Studentereksamen. Af min Faders efterladte Papirer ses det, at han Dagen efter at være bleven Student blev indmeldt i Kongens Livjægerkorps og Studenteforeningen.

Det var en bevæget Tid at blive Student i. Min Fader fulgte med levende Interesse de politiske Begivenheder, som udviklede sig og vekslede. Han var saaledes med blandt de Studenter, der dannede Beskyttelsesvagt for den holstenske Deputation, der i 1848 kom til København for at kræve Sammenkaldelsen af en fælles slesvig-holstensk Landdag og Sønderjyllands Optagelse i det tyske Forbund. Han var med til de store Casinomøder og i Folketoget til Kongen for at faa ham til at omgive sig med nye Mænd. Han var ivrig Skandinav. Til hans særlig gode Venner hørte den kendte norske Historiker *Ludvig Daae*. Et Venskab, der er dyrket gennem tre Slægtled. Af efterladte Breve til min Bedstefader ses det, at min Fader nærrede et brændende Ønske om i 1848 at melde sig som Frivillig til Hæren, hvad saa mange af hans Studenterkammerater gjorde, men han bøjede sig for min Bedstefaders bestemte Ønske om ikke at gøre det. Min Bedstefader skriver:

»Jeg ved, at baade Ministeren og Commandøren ville helst være fri for eder, i det mindste er det vist, at det er Ministeren aldeles ligegyldig, enten

han faar Frivillige eller ikke. Fremdeles er der ej overhængende Nød, alt drives med Underhandlinger, jeg kan høre det af Kammerherre *Bülow*, som ligger i Kvarter hos os En tredje Grund er Din Ungdom, Du er endnu ikke 18 Aar. Dit Legeme er ret stærk efter Din Alder, og Du har Mod og Iver, saa at jeg er vis paa, at Du i en Kamp ikke vilde ræddes, men gaa frem som en Mand, men Du har endnu ej Dit Legems udvoksede Kraft. Alle Soldater er 22 Aar, og i den Alder taaler man bedre Strabadser. Jeg kan forsikre Dig om, at dersom der hos mig var nogen Tanke om, at Din Deltagelse i Felttoget kunde nytte, saa skulde jeg straks sige: »Gaa med Gud«, thi det jordiske Liv er ikke saa lystelig, at jeg skulde ønske enten Dig eller mig det længere, end Gud vil, tilmed er Fædrelandet værd, at man ofrer for det, hvad man kan. Men her opofres eders Fremtid, med meget uvist Haab om, at det afbrudte atter kan sammentages, naar man saaledes rives ud i Livets Strøm og Tummel. Jeg haaber, at Du har den Tillid til mit Mod og min Patriotisme, at Du ret kan forstaa, at jeg ikke skulde dæmpe Din Begejstring, eller fraaade Dig aktiv Deltagelse, dersom jeg troede paa nogen Maade, at Din redelige Vilje og Opofrelse kunde nogenlunde finde sin Løn i Bevistheden om at have stiftet nogen sand Nytte for Fædrelandets Ære og Forsvar. Men dette er langt fra. Jeg ønsker, Du vil overveje mit oprigtige Raad«.

Studenterne spillede dengang en langt større

Rolle end nu. I *Ludvig Schrøders* Bog: »Den nordiske Højskole« findes et Billede af syv Studenter, heriblandt min Fader og Farbroder *Skat Rørdam* (senere Sjællands Biskop). De dannede en Forening »Salonen« til Drøftelse af politiske, historiske og religiøse Emner. Alle blev senere ledende indenfor Højskolebevægelsen i Danmark. Under sine Studieaar boede min Fader paa Borchs Kollegium. Til mine Forældres Bryllup skrev *Hostrup* (der var min Farbroder Skat Rørdams Svoger) en Sang, hvor det i et Vers hedder:

»Saaledes i den lærde Verden ret bekendt,
 om ej for andre just saa lige,
 er Borchs Kollegium for en Student,
 som højest Trin paa Lykkens Stige.
 Paa Valkendorf og paa Regensen skal
 man gaa og trækkes med Kontubernal.
 Derimod her
 har jo enhver
 det hele for sig selv alene.«

Til min Faders Studenterkammerater og Studentervenner hørte en Række Medicinere, som senere blev berømte, fremragende Læger, *Howitz*, *Plum*, *Grut*, *Trier*, *Reisz*, *Stadfeldt* og flere. Mange af disse viste mig i min Studietid, for min Faders Skyld, megen Venlighed. Meget tidlig begyndte min Fader paa sine historiske Studier. 25 Aar gammel udgav han i 1855 et Værk om de danske og norske Studenters Deltagelse i Københavns Forsvar mod Carl Gustav. Efter at have fuldendt sine Studier, var min Fader i nogle Aar Manuduktør for forskellige senere bekendte Mænd,

saaledes f. Eks. Baron *K. T. T. O. Reedtz-Thott* til Gavnø, der afløste *Estrup* som Konsejlspræsident. Da jeg senere kom til at sidde i Rigsdagen sammen med denne Mand, fortalte han mig, at han altid med stor Glæde mindedes min Fader som Læremester. Min Fader gav ogsaa Timer i Historie og Kirkehistorie i Fru *Marie Bojesens* Institut for unge Piger — det første i sin Slags her i Landet — inden Frk. *Zahle* oprettede sin Døtreskole, hvor min Fader ogsaa blev den første Lærer.

Halvanden Mil fra København laa Gladsakse Præstegaard, hvor min Bedstefader paa mødrene Side, Dr. phil. & theol. *Kalkar*, var Præst. Til dette gæstfri og højt kultiverede Hjem søgte mange Theologer, der senere blev ansete Præster. Her mødtes min Fader og Moder i fælles Interesser paa mange Omraader og i den fælles alvorlige religiøse Overbevisning. Fra de her knyttedes sammen i de unge Dage og til Døden skilte dem i deres høje Alderdom, var deres Kristendom og deres store Kærlighed til hinanden det bærende for dem gennem hele deres Liv. Naar min Fader blev den fredsommelige, milde og mildtdømmende Mand, han var, skyldtes dette ikke mindst min Moders store Indflydelse paa ham.

I Faders første Ægteskabsaar var han og min Moder ofte Gæster paa Sorgenfri hos Enkedronning *Caroline Amalie* ved hendes Theselskaber for alle Stænder.

Min Faders første Præstekald blev Sattrup i

Angel, hvor han i høj Grad gjorde sig afholdt af Beboerne. Mere end 40 Aar efter hans Bortrejse modtog han, jeg husker ikke mere ved hvilken Lejlighed, en Hilsen fra Bønder i Sattrup, og saa sent som i 1913 sendte hans tidligere Avlskarl, der var Bonde i Sattrup, ham en venlig Hilsen paa hans Guldbryllupsdag. 1864 forjoges min Fader fra Sattrup af Prøjserne, skønt Beboerne gjorde, hvad de kunde, for at beholde ham.

Om Begivenhederne her skriver min Moder: »En Søndag, den sidste i Januar Maaned, trak et Regiment gennem Byen, hvis Hurraraab lød helt op til Kirken. Da jeg spurgte min Husbond, om det havde forstyrret ham, svarede han: »Nej, det havde været værre, hvis det havde været Prøjserne«. Næste Søndag fyldte de Byen. Det var en kold Aften, min Husbond kom hjem fra Sogneraadsmøde, bleg og alvorlig, sigende: »Nu er Krigen brudt ud! Det maa være svært at ligge blødende paa Marken i denne Kulde«. Faa Dage efter havde vi en lille sejrrig Træfning, og nogle dansk-sindede kørte en Vogn, fuld af Smørrebrød og Vin, og hvad vi i en Hast kunde bringe til Veje, ud til vore Soldater. Endnu Torsdag Aften hørte vi Skud fra Slesvig. Lørdag Morgen sagde en af vore ellers trofaste Piger halvt hoverende til mig: »Nu har Kromanden faaet sin Søn hjem, alle Danske er borte fra Dannevirke«. Formiddagen gik. I vort Sind skiftede Haab og Mistroetning. Vi spiste til Middag. Endnu intet.

Der kom ingen Post; vi vilde kun alt for gerne give det stærke Snevejr Skylden derfor. Da saa jeg ud af Vinduet. Paa Landevejen ved Kroen holdt der snehvide Ryttere. Var det Østrigere eller vore egne, bedækkede med Sne? Tvivlen blev hurtig løst: En Ungarer nærmede sig Præstegaarden, satte min Husbond Pistolen for Brystet og ytrede paa sit underlige Maal, at hvis han vovede sig ud af Huset, blev han skudt. Dagen gik, vi var i Fjendevold. Henad Aften myldrede stadig Ungarere og Østrigere ind, stakkels forsultne og forkomne Mennesker, som, saasart de fik lidt Flæsk og Brød, stegte det ved at holde det med Ildklemmen ned i Ilden og derpaa fortære det. Med hvilket Sind jeg hørte dem prale af, at de vilde jage de Danske helt ud af Jylland, og at en af dem som Krigsbytte havde danske Officersstøvler, en anden andre Ting, det kan kun den vide, der har oplevet det. Endelig havde de spist, og i deres Sejrsmod gav de sig til at danse i vort Køkken. Jeg maatte gaa i Seng for at berolige mine smaa Børn, men aldrig kan jeg glemme deres Hornmusik, da de drog bort om Natten; den lyder endnu i mine Øren. Da gik min Husbond ud for at se, hvor de havde huseret (vor Karl var i dansk Tjeneste), og han fandt rundtom brændende Lys klistret paa Væggen, og der var Straatag og Halm alle Vegne. Endnu en af hin Nats Episoder maa jeg fortælle: Min Husbond holdt Lyset, og en ungarsk Ritmester maalte vor Havre i sin Sæk.

Saa dagedes Søndagen, og fra den tidlige Morgen til sen Aften saas Prøjserne marchere gennem Byen, og stadig forlangende saa et, saa et andet. Deres Mængde syntes utallig, og taktfast lød Marchen til langt ud paa Aftenen. Hvorledes Dagene gik, og hvor stor vor Indkvartering var, er det umuligt at fortælle; i Stalden laa de saa tæt Mand ved Hest, som muligt. I Værelserne ovenpaa var der østrigske og prøjsiske Officerer, i vor Havestue saa mange Menige, den kunde rumme. De første Dage fortæredes jo alt spise- ligt, der fandtes i en Landsby som Saltrup. Jeg maa dog fortælle, at jeg med stor Omhu gemte lidt Smør i en Smørkande og nogle faa Tvebakker til Børnene, da man jo ikke kunde faa mere, naar det var opbrugt.

Naturligvis virkede Sorgen og Uroen paa mig og mit spæde Barn, som blev meget syg, og da vor Skolelærer (en Broder til *Gustav Johansen*) mistede en lille Pige, som sikkert var død af den Sindsbevægelse, hendes Moder havde lidt, ventede vi, det skulde gaa vort Barn paa samme Maade. Dog Gud bevarede ham! — Det var en forunderlig gribende Dag, da de stakkels unge Forældre bragte det lille Barn til Præstegaarden, og Rørdam talte over det og kastede Jord over det; paa Kirkegaarden maatte han ikke komme. Vi hørte, at en Deputation af Bønder havde bedet Civilregeringen i Flensborg, om de maatte beholde min Husbond som Præst, men en Dag kom den af Tyskerne indsatte Provst og forelagde

Rørdam forskellige Spørgsmaal, blandt andet, om han var sig bevidst med Iver at ville virke for den tyske Sag og mere af samme Slags, som han umuligt kunde svare samtykkende paa, hvorefter Afskedigelsen fulgte.

Fra den sidste Aften, inden vi forlod vort smukke Hjem, er mange Smaatræk ligesom indgravede i mit Hjerte — — — Vort ældste Barn sagde til sin Fader, der havde en Rejsetaske over Skulderen: »Far, Du ligner en Rejsende«, saaledes kaldes de rejsende Svende, hvortil han svarede: »Ja, for saavidt er jeg ogsaa en Rejsende; vi har nu hverken Hus eller Hjem mere«. — Da mine Forældres Rejse ikke kunde foregaa Nord paa, maatte de foretage den besværlige Rejse over Slesvig, Hamburg, Lybæk, med Skib til Sverrig og herfra til København, hvilken Rejse tog 4 Døgn. Efter et længere Ophold, først hos mine Bedsteforældre paa mødrene Side og dernæst hos min Faders Forældre, kom min Fader til at bo paa Nørrebros Dossering i samme Hus, som hans Ven, Digteren *Edvard Lembcke*.

De første Aar efter Krigen, hvor min Fader havde mistet alt, hvad han ejede, og stod uden Erhverv, var meget svære for mine Forældre. Først efter nogle Aar fik han det lille Kald Kornerup og Svogerslev ved Roskilde. Overalt, hvor han har været Præst, har han været afholdt og meget anset af Befolkningen, og ikke blot af dem, der hørte til hans Menighed. Da Forfatteren, Dr. phil. *Schandorph*, som ikke elskede

Præster, havde bosat sig i Lyngby, kom han jævnlig i Præstegaarden for at tale med min Fader. Tidl. Redaktør af »Politiken«, *Henrik Cavling*, hvis Forældre i mange Aar boede i Lyngby, har ofte over for mig udtalt sig om den Højagtelse, han nærrede for ham. I mere end 53 Aar var min Fader Præst i Folkekirken og bestred i over 30 Aar det store Embede i Lyngby til sin Død i den høje Alder af 83 Aar.

I Lyngby afløste min Fader sin berømte Farbroder Peter Rørdam som Præst. I mere end 60 Aar stod en Rørdam som Præst paa Prædikestolen i Lyngbys hyggelige Kirke. Da jeg som ung Student kom til Lyngby, hørte jeg mange mærkelige Historier om den saare originale Peter Rørdam. Min Fader var i ingen Henseende original. Hans Tale var altid klar og logisk og først og fremmest paalidelig. Foruden at bestride sin Præstegerning udfoldede han en stor Virksomhed som historisk Forfatter og Foredragsholder over kirkehistoriske Emner, hvor han paa Stedet søgte at vække Befolkningens Forstaaelse af og Kærlighed til vore historiske Minder. Han var en uhyre flittig Mand, der fra Morgen tidlig til sen Aften dyrkede sin historiske Videnskab. Som Historiker søgte han ikke Popularitet. Det var de gamle Arkivers latinske og gammel danske Aktstykker, han granskede, og som han gengav som Kildeskrifter saa paalidelig som mulig til Brug for andre. Han var et mangeaarig Medlem af Videnskabernes Selskab, men over sin Viden-

skab glemte han aldrig sin Præstegerning. Som Præst var han nærmest Grundtvigianer. Hans Farbroder og Forgænger i Embedet i Lyngby, Peter Rørdam, var som bekendt *Grundtvigs* Svo-ger. Selv sad han sammen med *Lars Dinesen* i Bestyrelsen for Grundtvigs Højskole i Lyngby. Al Svada og Bavl laa dog min Fader, som den nøgterne og kritiske Historiker, han var, saare fjernt. Min Fader var en meget nøjsom Mand i alle sine Livsvaner.

I et illustreret Blad saa jeg fornylig et Billede af »Danmarks berømte Mænd gennem Tiderne«. Her fandt jeg ogsaa min Faders Billede. Skønt han opnaaede det meste af den ydre Hæder, man kan naa (Dr. phil. & theol., Medlem af Videnskabernes Selskab, Kommandør af Dnbr. o. s. v.), laa Stræben efter udvortes Anseelse ham saare fjernt. Han afslog baade Stillingen som Provst og Biskop. For ham var hans Sognebørns Agtelse og Fuldførelsen af et lærd, historisk Værk mere værd end offentlig Ros og Anerkendelse. Da han kom til Lyngby, var det en fredelig Landsby — Kongens Lyngby. I Tidernes Løb blev det til en socialistisk Fabriksby. Ogsaa til de socialistiske Arbejdere stod han i det bedste Forhold.

Da min Fader en smuk Sommerdag stedtes til Hvile fra Lyngby Præstegaards dejlige Have, var det ikke alene Landets Store, Kongen personlig, Ministeriet, det teologiske Falkultet, Videnskabernes Selskabs Bestyrelse, Universitetets Rektor og

talrige Professorer og Præster, der var til Stede, men rundt om stod en talrig Kreds af Arbejdere, der viste deres gamle Præst den sidste Ære, fordi han altid havde støttet dem med Raad og Daad, hvor han kunde.

Igennem mange, mange Slægtled har saa at sige alle mine Forfædre været Præster, og mange af dem har sat en Ære i at disputere for Doktorgraden. Som Barn og ungt Menneske kom jeg meget i forskellige Præstegaarde, hvor min Faders Venner sad som Præster. Disse Præstegaarde var dengang Kulturcentre for deres Egn. Det er ingen Tilfældighed, at Flertallet af kendte Digtere i forrige Aarhundrede var Teologer. Præsterne og Præstegaardene er i Nutiden bleven anderledes. Det er sikkert betydelig vanskeligere at være Præst nu end tidligere. Baade Digterpræsterne og de lærde Præster er bleven sjældne.

Studenterminder.

Ved Udgangen af 5. Klasse forlod jeg Odense Latinskole, hvor Livet efterhaanden var bleven mig en Plage.

Jeg havde da mest Lyst til at blive Landmand, idet jeg altid, naar Lejlighed gaves, med Lyst og Glæde havde deltaget i Arbejdet i vort store Landbrug. Det var imidlertid den Gang meget daarlige Tider for Landbruget, og da min Fader havde forestillet mig, at det meste, en ubemidlet Præstesøn kunde drive det til indenfor dette, var at blive Forvalter paa en eller anden Herregaard, opgav jeg den Tanke.

Studentertilivet lokkede og drog ogsaa stærkt. Fra sin egen Studentertid, Aarene omkring 48, bevarede min Fader en Mængde straalende Minder, som vi ofte hørte om, og til hans Studenterkammerater og nære Venner hørte en Række berømte Mænd, *Edv. Lembcke*, *Johannes Helms* og mange flere, som min Fader stadig stod i Forbindelse med.

Det besluttedes da, at jeg skulde have en privat Huslærer, som i Løbet af et Aar skulde forberede

mig til Artium, og til dette Hverv fik jeg den senere saa ansete Dr. phil. *H. L. Møller*, der kun var nogle faa Aar ældre end jeg.

Dr. H. L. Møller havde allerede den Gang udmærkede Evner som Pædagog, og takket være hans gode Undervisning kunde jeg Aaret efter, i 1881, i en Alder af godt sytten Aar, tage Artium. Jeg indmeldte mig straks i Studenterforeningen og akademisk Skyttekorps.

Dernæst skulde man vælge en filosofisk Professor. Vi havde Valget mellem *Rasmus Nielsen* og *Heegaard*. Jeg valgte Rasmus Nielsen, men hørte ogsaa Heegaards Forelæsninger. Skønt jeg klarede mig fint til den filosofiske Eksamen Aaret efter, forekom Filosofi, som den da blev doceret ved Universitetet, mig en mærkelig Videnskab. Heegaard docerede egentlig, at »alting var flydende«, intet var fast eller Realiteter, det var altsammen kun Forestillinger i ens Hjerne, som man ingen Vished havde for. Han sluttede sine Forelæsninger med at sige: »Saa bliver Resultatet af alle mine Undersøgelser da dette, at vi alle kun lever paa Muligheder, der er kun en Mulighed, hvis Sandsynlighed næsten grænser til Vished, den, at vi alle en skønne Dag skal dø, derfor gør vi bedst i at leve med denne Mulighed for Øje«. Dette forekom os Russer uhyre dybsindigt. Nu synes man unægtelig, det kunde siges mere simpelt. Rasmus Niensens Forelæsninger var af en anden Art. Nogle Brokker sidder endnu fast, som f. Eks. at »Syllogismen er gold

som gudindviiede Nonner«, eller hans Eksempel paa det subjektive og objektive, naar han spurgte os om: »Naar en Bi stikker Dem i Hovedet, er det saa en Hovedsag eller en Bisag?« Hvorvidt nogen virkelig fik deres Skarpsindighed eller Tænkeevne udvidet ved Datidens Filosofi, synes mig et stort Spørgsmaal.

Livet i Studenterforeningen dannede i Begyndelsen af Firserne Overgangen mellem en gammel og ny Tid. Baade politisk og litterært gik Bølgerne højt. Fra mit Hjem var jeg paa en Maade meget konservativt opdraget, paa den anden Side meget demokratisk. Min Fader havde naturligvis som alle Studenter fra den Tid været glødende Skandinav og Nationalliberal. *Monrad* stod den rørdamske Familie meget nær. Min Faders yngste Broder ledsagede *Monrad* til Ny Zeeland. De nationale Koryfæer var for en stor Del min Faders Samtidige og gode Venner; paa den anden Side var han, den nøgterne og kritiske Historiker, ikke blind for de nationalliberales fantastiske Optimisme og Letsindighed og han delte aldrig deres Aandshovmod. Gennem hans Farbror, Peter Rørdam i Lyngby, der var Grundtvigs Svoger, var han ogsaa stærkt grundtvigiansk paa-virket, men ogsaa her reagerede hans sunde Sans mod Grundtvigianismens Vildskud. Begge mine Forældre var meget fordomsfri. Aandsdannelse og Aandskultur holdt de højt i Ære, men højere satte de dog Menneskeværd, og de lærte os tidligt, at dette ikke var afhængig hverken af Kundskaber eller Stilling i Samfundet.

De Spørgsmaal, der i Studenterforeningen satte Lidenskaberne stærkest i Bevægelse, var Spørgsmaalet om de kvindelige Students Adgang. Universitetet havde 1875 aabnet sine Porte for Kvinderne; men for mange gamle Studenter og Embedsmænd var Studenterforeningen deres egentlige Hjem, hvor de tilbragte al deres Fritid, og for disse var Kvindernes Adgang til deres Fristed en Utænkelighed. Saa var der Spørgsmaalet om at lade *Georg Brandes* holde Foredrag og ligeledes om at give Venstrepolitikere som *C. Berg* og *Jens Busk* Adgang til at tale i Foreningen. Om alle disse Spørgsmaal gik Bølgerne højt. Paa samme Tid udfægtedes i Pressen de litterære Fejder mellem den gamle og ny Tids Mænd.

Som Fortalere for de konservative var der først og fremmest den ledende Senior *H. C. A. Lund*, dernæst Professor *Paludan*, *Sophus Bauditz*, Nationalbankdirektør *Strøm* og mange andre, for de radikale Dr. *Pingel*, »Dagsavisen«s Redaktør *A. Cantor*, *Axel Henriques*, Overretssagfører *Alfred Christensen*, og midt imellem stod Bibliotekar *A. C. Larsen*. For ham gjaldt der aldrig i Livet noget »enten—eller«, men altid et »baade—og«. Han samlede om sig et lille »liberalt« Parti, til hvilket jeg nærmest hørte.

Da *C. Berg* blev indbudt til at tale, havde det nær gaaet galt. Han sluttede sit Foredrag uden synderligt Bifald og blev imødegaaet af Professor *Henning Matzen*, der lønnedes med en Storm af Klapsalver. Da *Berg* atter fik Ordet, begyndte

han med den noget letsindige Ytring, at de Studenter, der klappede saa voldsomt af deres Professor, var dem, som snart skulde op til Eksamen hos ham. Der opstod nu et uhyre Spektakel, og det var nær kommen til Haandgribeligheder; men Berg, der havde redet saa mangen Storm af, klarede ogsaa denne.

Begyndelsen af Firserne var ogsaa Indledningen til Bohémelivets Tidsalder i København. Som typiske Repræsentanter for Bohémerne var de tre unge Forfattere *Herman Bang*, *Gustav Esmann* og *Peter Nansen*. De var meget ekstravagant, nærmest feminint, paaklædte, med langt Haar redt ned i Panden, dybt nedringede Skjorter, stærkt kulørte Slips, Silkestrømper og udringede Laksko. Det var vel nærmest dem, der gav Anledning til Ordet »salonradikale«. Jeg boede i øvrigt i et Pensionat, hvor ogsaa *Julius Schiøtt*, den senere Direktør for zoologisk Have, boede. Han var forlovet med en høj, smuk Dame, der spillede udmærket. Herman Bang kom ofte i Besøg hos Schiøtt. Naar hans Forlovede spillede, lagde Herman Bang sig paa Knæ med foldede Hænder strakt tilvejs og stirrede tilbedende paa hende. Jeg hørte senere ved anden Lejlighed Herman Bang holde Oplæsning, hvor han ogsaa under denne indtog de mærkeligste Stillinger, snart siddende paa Bordet, snart halvvejs under det, saa med et Ben over Stoleryggen o. s. v. Det synes underligt, at en saa lødig og god Forfatter behøvede at være saa skabagtig. I samme

Pensionat boede ogsaa en Tid den senere saa bekendte *Dagmar Hansen*, der da var en ganske ung, beskeden Pige.

Den 2. Maj 1882 stiftedes Studentersamfundet, som jeg senere i en Del Aar har været Medlem af. Det medicinske Studium optog mig imidlertid saa stærkt, at jeg ikke havde særlig Tid til at dyrke Studentertilivet.

Gennem H. L. Møller var jeg kommen ind i en Kreds af noget ældre Studenter, for en stor Del Sønderjyder: *Johan Ottosen, Niels Iljort, H. V. Clausen*, senere Amtsforvalter *Karsten Hansen*, Brødrene *Gudme, Laust Mollesen* og fl. a., som alle var stærkt optagne af sønderjydske Spørgsmaal. De fleste af mine Ferier tilbragte jeg paa Fodtur i Sønderjylland, hvor jeg lærte de ledende Mænd at kende. Under et Besøg paa Dybbøl Mølle, hos den gamle Møller *Hansen*, skrev jeg en Gang et lille Vers i hans Mindebog. Et Vers, der nu er gaaet i Opfyldelse, og lød saaledes:

Som Møllens Vinge gaar op og ned,
Saa Lykkens Hjul kan sig vende,
Selv Tysklands almægtige Kejser ej ved,
Hvorledes Dagen vil ende.
Vel Prøjsens Granater jævne kan
En Dybbøl Mølle med Jorden,
Men overdøve Relfærdigheds Krav
Formaar ej Kanoners Torden.

Foruden at læse til Filosofikum skulde de medicinske Studenter ogsaa passe deres Forelæsninger og Øvelser til medicinsk Forberedelseseksamen — Kantussen. Det var en ret vanskelig

Eksamen. Mandefaldet var i hvert Fald altid meget stort. Som Lærere her underviste saa berømte Mænd som *Julius Thomsen* i Kemi, *Japetus Steenstrup* i Zoologi, *Holten* i Fysik. I Botanik havde vi som Professor den rare, gamle *Didrichsen*, der, saavidt jeg mindes, var en af de gamle Barberer, der gennem Kirurgien havde svunget sig op til en af Universitetets Lærestole.

I Sommeren 1883 tog jeg denne Eksamen og paabegyndte nu det egentlige medicinske Studium med Forelæsninger og Stuegang paa Hospitalerne. Jeg havde dog nær straks opgivet dette, idet jeg, som var i Besiddelse af et udmærket Helbred, saa godt som aldrig før havde set en syg. Den megen Elendighed, man her saa, virkede stærkt paa mig. Under den første Operation, jeg overværede, drattede jeg besvimet om. Dette i Forbindelse med alt det ny, der havde meldt sig og gærede i mit Sind, bevirkede, at jeg tog et lille Pusterum for at overveje, hvad jeg egentlig vilde være. Min Fader tilraadede mig at tage et Ophold paa en Folkehøjskole og jeg var vistnok den første Student, der prøvede det. Jeg kom saaledes i Vinteren 1883 paa Testrup Folkehøjskole, hvor *Nørregård* og *Bågø* var Forstandere. Disse var i Modsætning til adskillige andre Højskoleforstandere højt kultiverede Mænd. Nørregård blev senere Dr. phil. De var begge meget veltalende, og hvad enten de udlagde Historie, Religion, Mythologi eller andre Fag for os, slog det mig, hvilken himmelraabende Forskel der var paa disse Mænd og

de latterlige Pedanter, som havde været vore Lærere i den lærde Skole. Vi var altid saare opmærksomme Tilhørere. Saafremt der var noget, vi ikke rigtig forstod, var der intet de hellere saa, end Eleverne spurgte herom og fik det drøftet tilbunds med Lærerne. Paa Skolen var der udmærket Gymnastik, hvilken altid havde været mit Liv og Lyst. Paa Testrup sluttede jeg mangt et Venskab, som holdt gennem Aarene og jeg vendte, fuld af Iver og sund paa Legeme og Sjæl, tilbage til mit medicinske Studium.

Vore medicinske Professorer var næsten alle ældre Mænd. Mange af dem var bekendt langt ud over Danmarks Grænser, og vi selv saa op til dem med stor Ærbødighed. I Kirurgi havde vi som Professor den berømte *Matthias Saxtorph*. Han var myndig, fornem og utilgængelig. Naar han kørte ud i sin Karet med sine to røde Fuldblodsheste (efter sigende en Foræring fra Professor *Lister*), drømte mangan ung Mediciner sikkert Drømme om engang at blive saa stor en Mand.

Professor Saxtorph hadede Tyskerne fanatisk. Dette gav sig Udslag i, at han aldrig i sine Bøger eller Forelæsninger nævnedes nogen tysk Videnskabsmand eller Forsker. De eksisterede ikke for ham. Blev en Tysker indlagt paa hans Afdeling paa Frederiks Hospital, dikterede han til Journalen: »Patienten kan ingen Oplysninger give, da han taler et aldeles uforstaaeligt Sprog«.

Lærer i Medicin var den elskelige Professor *With*. Han var ogsaa en berømt Læge; men

Saxtorphs Modsætning. Han var mild og blid og stod paa en meget god og fortrolig Fod med Studenterne. Som Læge var han meget dygtig, men ofte distræt, hvad der tit førte til de mest komiske Scener. Der er en klassisk Historie om ham: Da han vilde skære en lille Byld hos en Kone, der rystede af Angst ved Synet af Kniven og Forberedelserne, beroligede han hende med: »Ikke være bange, lille Kone, Kniven er slet skarp«. Det morsomme var, at Udtalelsen virkede beroligende.

Da vi til Eksamen skulde besvare en skriftlig Opgave i Kirurgi, forelagde With som Dekanus os en Opgave, som omhandlede Øjensygdomme. Vi protesterede heftigt mod at faa denne Opgave i Stedet for en ren kirurgisk. With undskyldte sig med, at det ikke var ham, der havde givet Opgaven; han forelagde den kun. Der var enkelte Røster, der hævdede sig for, at vi alle skulde nægte at besvare den, og With stod ganske fortabt. Pludselig hørte vi ham sige til sig selv med sit Yndlingsudtryk: »Saadan — der — muligvis kunde jeg heller ikke skrive noget om den Opgave«. Det udløste en sand Jubel, og vi tog stille fat paa vor Opgave.

Som anden Professor i Medicin havde vi den sirlige, veltalende og vittige Professor *Reitz*. Han var en særlig god Ven af min Fader og var derfor altid meget venlig mod mig. I Fysiologi docerede Professor *Pantum*, som var en berømt Fysiolog. Han havde tidligere været Professor

i Kiel og talte med stærk tysk Accent. Ogsaa han var en Del distræt, hvad der ofte gav Anledning til meget komiske Scener. Vor anden Professor i Kirurgi var den statelige og elskværdige Professor *Plum*. Senere fik vi som Professor i Kirurgi *Oscar Bloch*. Denne mærkelige Mand var ikke afholdt af Studenterne. Dertil var han altfor ironisk og sarkastisk og kunde være meget haard, ja endog grov mod Studenterne, naar de begik Fejl. Vi respekterede hans uhyre Viden og Belæsthed, hans klare Fremstillingsevne og Intelligens, men vi beundrede ikke netop altid hans Operationer. Senere hen i Livet fik jeg Lejlighed til at komme i nært Forhold til *Oscar Bloch* og lærte ham da at kende ikke alene som den store Charmeur, han var, naar han selv vilde, men som en Mand, lige fremragende i Intelligens og Viden, mildt og overbærende dømmende om Menneskelivets forskellige Foreteelser, god at søge Raad hos, dyb og rig paa Erfaringer.

Studenterne kunde vælge, om de vilde have deres Uddannelse paa det gamle Frederiks Hospital eller det da forholdsvis moderne Kommunehospital. Jeg valgte Kommunehospital, og her tilbragte jeg nu en Aarrække, dels som Volontør, siden som Kandidat, Aar, der staar for mig som rige og lykkelige. Vi Studenter nærrede stor Ærbødighed og Beundring for vore Overlæger paa Kommunehospital, for den stille, alvorlige og saare samvittighedsfulde *Holmer*, for den elegante, sirlige *Studsgaard*, der opererede med blændende

Dexteritet, for den smukke og livlige, altid fornøjelige *Haslund* og for de rare Overlæger *Brün- niche* og *Trier*, der maaske ikke var saa store Videnskabsmænd, men meget dygtige Praktikere og elsket af deres Patienter. Med Glæde hørte vi *Gædekens* og senere *Knud Pontoppidans* aandfulde Forelæsninger. Jeg har mange Gange tænkt paa, om der ikke var langt flere store Mænd i min Ungdom end nu. Maaske var det ikke Tilfældet; det laa vel i, at den unge lettere blev blændet, at det er vanskeligere for den ældre at finde en Ungdomskammerat eller en yngre stor. Men der var nu vist alligevel flere store Mænd den Gang paa alle Omraader.

Var Politikere som *Estrup*, *Goos*, *Nellemann*, *H. N. Hansen*, *Berg*, *Bojesen*, *Hørup*, *Holstein* for blot at nævne nogle enkelte, rent menneskelig set ikke af større Format end Nutidens allerfleste Politikere? Det synes mig ogsaa, at mange af Fortidens store Læger ragede højere op end Nutidens, og ganske den samme Følelse har jeg overfor mange af mine gamle Chefer i Marinen. Jeg kunde tænke mig, det ligger noget i, at alle paa alle Omraader er bleven jævnt dygtige; den enkelte kan ikke længere blive saa fremragende, — men ogsaa Tidens lighedssøgende og nivel- lerende Tendens gør sikkert sit. Den taaler ikke godt Originaliteten, hverken i det Ydre eller Indre.

Der var i min Studentertid ikke nær saa mange medicinske Studenter som nu; paa mit Eksamens- hold var vi kun tretten. Vi kunde derfor faa en langt mere alsidig, praktisk Uddannelse.

I næsten halvandet Aar før min Eksamen var jeg konstitueret som Kandidat paa forskellige kommunale Hospitaler, blandt andet en Tid lang paa Vestre Hospital. Der var her er Overlæge, en Reservelæge og to Kandidater. Hverken Overlægen eller Reservelægen boede paa Hospitalet, og den anden Kandidat var tillige praktiserende Læge i Byen med stor Praksis, saa jeg havde næsten stedse Vagt og var ofte Enelæge paa Hospitalet. Det var ikke altid let for en ung Student at tumle de mange ikke lige artige Piger, der udgjorde Hospitalets Patienter.

Min Farbroder, *Skat Rørdam*, var som nævnt C. Hostrups Svoger. Gennem dette Familieskab kom jeg meget i Hostrups Hus. Det var et fornøjeligt Hjem at komme i. Hostrup fortalte os mange morsomme Historier. Jeg mindes, han fortalte, at han, der var meget gode Venner med Frederik d. VII, og ofte kom hos Kongen, en Gang traf denne med Armen i Bind. Kongen klagede meget over de Smerter, han havde efter det Saar, han havde faaet i Haanden i Slaget ved Isted. Hostrup, der vidste, at Kongen aldrig havde deltaget i Slaget ved Isted, blev meget forbavset og spurgte, om han virkelig havde været med der; det havde han ikke før hørt. Frederik d. VII blev saa fornærmet herover, at han i lange Tider ikke vilde se Hostrup.

I 1886 aftjente jeg min Værnepligt som Underlæge i Marinen, og var med paa »Fylla«s Grønlandsekspedition, hvad senere skal omtales. Ved

min Hjemkomst blev jeg forlovet med *Charlotte Koch*, der var flyttet ind i mit gamle Pensionat for at fuldende sine Eksaminer. Hun var Datter af Skovrider, Forstinspektør *Koch* til Guldborgland paa Lolland. Min Svigerfader, der, da jeg lærte ham at kende, allerede var en ældre Mand, var en af de første virkelig videnskabeligt uddannede Forstmænd her i Landet. I hans Skovridergaard, »Hillesvig«, var altid en Stab af unge Elever i Lære. Selv havde han tre Sønner, der alle var Forstmænd og en Svigersøn, der ogsaa var det. Den ældste af hans Sønner var nu afdøde Skovrider *Ehlers Koch* paa Brahetrolleborg, der ansaas for en meget dygtig Forstmand. Han har uddannet mange af vore nuværende Skovridere. Den yngste Søn, *Poul Koch*, blev sin Faders Efterfølger paa Hillesvig og forbunden med mig ved dobbelt Svogerskab, idet han ægtede min Søster. Han døde desværre i en meget ung Alder. Min Svoger, Skovrider *Lorenzen* (gift med min Kones Søster), havde en talrig Flok af Sønner, som alle blev Forstmænd. Den mest kendte af disse er Statsskovrider *Poul Lorenzen* i Rold Skov. Men ogsaa fjernere Familie, der kom i Besøg paa »Hillesvig«, følte sig draget til Forstvæsenet. En Fætter til min Kone, *Hilmar Heiberg-Jürgensen*, er Statsskovrider paa Falster, og en Halvfætter til mig, *Carl Holm*, er ligeledes Statsskovrider. Naar man tager i Betragtning, hvor lidet talrig en Stand Forstmændene er, vil man se, med hvor stort et Antal af disse, jeg er beslægtet.

I min Ungdom var jeg en ivrig Jæger. Jeg havde Lejlighed til at dyrke den ædle Sport paa Grønland og siden hos min talrige, forstlige Familie.

Ved Juletid 1887 fik jeg i en Alder af 24 Aar min medicinske Embedseksamen. Allerede forinden var jeg paa forventet Eksamen bleven fast Kandidat paa Kommunehospitalet. Umiddelbart efter Eksamen blev jeg tillige Reservelæge i Marinen.

I den danske Marine.

Underlægetjeneste. Grønlandstogt.

Paa Logiskibet og ombord i Briggen »Ørnen«.

Smaa Indtryk paa det bløde og modtagelige Barnesind er ofte afgørende for Livets senere Forløb. I mit Hjem havde vi adskillige illustrerede Rejsebeskrivelser over Grønland. I vore Barndomslege var vi Børn altid Grønlændere; om Vinteren havde vi vore grønlandske Snehytter med en stor Fodpose, der agerede Sovepose, om Sommeren drog vi ud som Fiskere og slog vort Sommertelt op ved Kornerup Søens Bredder. Men Tiden gik, de smaa Drengene blev store og glemte deres Barndomslege, en skønne Dag var jeg Student, og som medicinsk Student og Volontør paa Kommunehospitalet var Livets Alvor begyndt.

De unge medicinske Studenter aftjente dengang, som nu, deres Værnepligt som Underlæger og fordeltes som saadanne til Hæren eller Flaaden. Tjenesten i Flaaden var almindeligvis frygtet. Underlægerne, der kun var Menige, havde det ikke altfor godt ombord; der var næsten ikke et Sted, hvor de ikke var i Vejen. De havde som

Regel intet at bestille, og Tiden faldt dem ofte lang. Særlig frygtet var Bestillingen som Underlæge paa Fiskeriinspektionsskibet under Island, hvilken Tur oftest varede otte Maaneder, næsten altid til Søs paa et haardt og ublidt Hav. Der fandt derfor som Regel Lodtrækning Sted mellem de værnepligtige Underlæger om Stillinger til Land- eller Søværnet. Engang i Januar Maaned 1886 var Aarets værnepligtige Underlæger samlede i Kassationssalen paa det gamle Grødslot i Rigensgade, hvor den elskværdige, gamle Generallæge *Møller* skulde forestaa Fordelingen. Med et betænkeligt Ansigt sagde Generallægen, at foruden de sædvanlige Underlæger til Marinen skulde der denne Gang udtages en til, da der skulde sendes et Orlogsskib til Grønland; det skulde halvvejs være et Fiskeriinspektionstogt, da amerikanske Skibe havde begyndt at vise sig nærgaaende, og halvvejs være et videnskabeligt Undersøgelsestogt. Han vilde foreslaa, der blev trukken Lod om denne Post, da der vel næppe var nogen, der vilde melde sig frivillig. I samme Nu stod Barnomslegene lysende for mig, og til Generallægens og de medicinske Studenters Forbavselse meldte jeg mig straks frivillig, og da ingen gjorde mig Rangen stridig, blev hin Dag paa en Maade min Skæbne bestemt for de følgende 40 Aar.

Jeg blev i Foraaret 1886 værnepligtig Underlæge i Marinen, hvor jeg siden avancerede gennem alle Grader til Stabslæge. Forholdene i Marinen var dengang vidt forskellige fra de nuværende. Skibene

var næsten alle Veteraner fra 1864, og for Størstedelen med Sejlrigning. De ældre Officerer havde ogsaa for en stor Dels Vedkommende deltaget med Hæder i Krigen 1864. De fleste var en ejendommelig Race, nedstammende fra Søofficersfamilier gennem mange Slægtled, ofte en underlig Blanding af fintdannede Hofmænd og buldrende Sømænd. Mange af dem havde gjort Tjeneste i fremmede Flaader og set og oplevet meget.

Som værnepligtig blev jeg indlogeret paa Vagtskibet »Sjælland«, den gamle Fregat, der da tjente som Logiskib. Det var næsten utroligt, at

de 800 Mand paa »Sjælland«s Banjer kunde trække Vejret. Køjerne var stuvet sammen, saa der ikke var en Tommes Mellemrum, og man havde en Følelse af, at selv om Køjestjerten slap, vilde Køjen blive staaende i den tykke Luft. Heldigvis varede Opholdet her kun kort, og en Foraarsdag gik jeg om Bord i den lille Krydser »Fylla« for at gaa paa Togt til Grønland. »Fylla« var en Sejlskonnert med Hjælpemaskine. Det var et lille bitte Skib, saa vidt jeg mindes kun 150 Tons, og med en Besætning af ca. 100 Mand var ogsaa

Som Underlæge 1886.

hver Tomme Plads optaget. Chefen var Kommandør *Braem*, en fintdannet, alvorlig, statelig Sømand. Næstkommanderende var daværende Løjtnant *Fritz Hammer*, den senere Søfartschef, ældste Søn af den fra 1864 berømte Kaptajn Hammer. Endvidere gjorde Tjeneste som Løjtnanter Prins *Valdemar*, *Villy Garde*, den senere Admiral, allerede da berømt for sin eventyrlige Konebaads-ekspedition til Grønlands Østkyst, *Christian Cold*, den senere Guvernør i Vestindien og Udenrigsminister, da lige hjemkommen fra tre Aars Orlogstjeneste i Rusland, og endvidere Løjtnant, Greve *Danneskjold Samsøe*. Af Videnskabsmænd deltog: Den fra Dimphnatogtet bekendte Zoolog *Holm*, senere Professor i Amerika, og *Kolderup-Rosenvinge*, senere Professor i København. Som Overlæge fungerede Dr. *Halberg*, en lige saa elskelig som besynderlig Mand. Hans Hovedinteresse var meget lærde, filosofiske Afhandlinger, som han udgav med stor Hæder, samt Udstopning af Fugle. Han var meget distrahit, og naar de Syge spurgte ham om et eller andet, faldt han ofte i Tanker, inden han afgav Svaret. De fik saa ofte Svar paa noget helt andet, hvilket undertiden vakte stor Bestyrtelse.

Paa Rejsen op til Grønland havde vi stærk Storm hele Vejen. Jeg laa, som andre Værnepligtige, i Hængekøje, der var anbragt i Finke-nettet, og da »Fylla« dyppede vekselvis den ene og den anden Lønning under Vand, var vore Køjer og Tæpper drivende vaade, naar vi skulde til Køjs.

Som Læge nød jeg den særlige Begunstigelse at ligge i Formessen, en Slags Gang foran Officersmessen. En Luge, som næsten altid stod aaben, førte derved; her var altsaa frisk Luft, men til Gengæld fik jeg ikke sjældent en Sø ned i Køjen. Hertil kom, at jeg og adskillige andre var bogstavelig ved at dø af Søsyege. Jeg havde ikke tænkt mig Muligheden af, at man kunde blive saa søsyg. Kosten om Bord var mig i Begyndelsen ganske uspiselig. Da der ikke i de gammeltdags Orlogsskibe fandtes nogen Art Kølerum, maatte Maden bestaa i Varer, der kunde holde sig. Det ferske Kød blev hængt op i Masten, hvor det efterhaanden tørrede ind og blev saa imprægneret med Salt, at det blev haardt som Sten, og dette var endda kun Søndagsret. Den daglige Ret var, som det havde været i Aarhunderer i Marinen, Ærter og Flæsk, eller til Afveksling en sød Suppe, der gik under Navn af »Batteriforskrækkelse«, hertil fik vi røget islandsk Faarekød, der med Rette kaldtes »Mahognitræ«. Konserves kendtes saa at sige ikke. Jeg var for Resten altfor søsyg til at skænke Opholdsrum, vaade Køjer eller Maden nogen som helst Opmærksomhed. Jeg søgte forude at krybe i Læ i en eller anden Krog, hvor jeg kunde ligge nogenlunde afstivet og overgav mig sløvt til min Skæbne. Da lød der en Kommando: »Søsygegasterne agter til forberedende Øvelser« og saa maatte vi arme, dødssyge op til Gymnastik paa Dækket. Det var haardt, men det var en udmærket Kur.

Et lille Ophold i Trangisvaag paa Færøerne hjalp lidt, men det var først et længere Ophold i Reykjavik, hvor min gode Ven, Apoteker *Kryger*, en Søn af den bekendte Sønderjyde, stillede sine gode Kødgryder til min Disposition, der helt kurerede mig, og jeg har saa at sige aldrig siden været søsyg.

Nu var det en Fryd atter at gaa til Søs. Jeg fik Lov at tørre min Køje nede ved Maskinen hos min gode Ven, Maskinmester *Svejstrup*. Jeg lærte baade at skraa og ryge Shagpipe og tilbragte mange Timer i god Varme paa Maskinens Vagt-bænk.

Mellem Island og Grønland mødte vi et vældigt Isbælte, og vi maatte forsigtigt liste os frem gennem smalle Render. I det Fjerne saa vi en Isbjørn paa en Isskodse, og Sæl og Hvalros løftede af og til deres Hoveder over Vandet. Saa kom vi endelig ud af Isen og satte Kursen mod Godthaabsfjorden. Langt ude til Søs kom den grønlandske Lods os i Møde i sin lille Kajak. Men vore Trængsler var ikke endte. Da vi kom ind i Godthaabsfjorden, satte Isen ind om os, og ved en lille Ø maatte vi ligge over en Maaned omgivet af mægtige Isbjærge.

For at komme i Land maatte vi slæbe vor mindste Baad, »Dinglen«, over Isstykkerne og ro over Renderne og atter op paa Isstykkerne o. s. v. Jeg var en Gang med min Bøsse gaaet en lang Tur ind i Landet og sad netop paa en Sten og hvilede mig, da jeg i det Fjerne saa en Mand

nærme sig. Det faldt mig et Øjeblik ind, da jeg den Gang endnu ikke kendte de elskværdige Grønlændere, at det maaske kunde være farligt at færdes alene langt fra menneskelig Bolig. Den ensomme Mand kom nærmere. Da han saa mig, udbrød han i et Forbavselses Udbrud: »De er da vel ikke kommen for at hente Deres Flip!« Det var nuværende Professor *Carl Lorentzen*, der som nybagt Kandidat var taget op til Arsuk som Læge for at forny sin Mønt. Nu havde han hørt om Skibets Ankomst og var vandret de mange Mil til Godthaab. I Dagens Anledning havde han en Flip med, en ellers sjælden brugt Genstand. Tilfældigvis var det en, han i sin Tid paa Hospitalet havde laant af mig, og hvori mit Navn stod, saa han fik straks lidt Samvittighedsnag, da den første, han saa, var Flippens Ejermand.

Endelig drev Isen bort, saa vi kom ind til Grønlands Hovedstad, Godthaab. Hos Pastor *Balle* og Distriktslæge *Binzer*, den senere Amtslæge i Ribe, havde jeg gode Dage. Med Løjtnant *Cold* foretog jeg med vor lille Dampbarkasse Jagtture dybt ind i Fjordene, hvor der sjældent eller aldrig færdedes Europæere. Vi havde Soveposer og Telt med, og det var et herligt Liv. Vi saa flere Gange vilde Rensdyr, men det lykkedes os aldrig at komme dem paa Skudhold.

Fra Godthaab sejlede vi nord paa helt op i Melvillebugten; vi besøgte senere en stor Mængde af Kolonierne. I straalende Midnatssol rejste vi St. Hansaften en Varde paa et Fjeld ved Uper-

nivik, dengang det nordligste af Europæere beboede Sted i Verden. Saa gik Rejsen atter hjemefter. Fra Cap Farvel havde vi strygende Medbør. Rejsen derfra tog os kun 11 Døgn, og saa ankrede vi atter paa Københavns Rhed. Under dundrende Kongesalut kom Kong *Christian IX* om Bord paa det flagsmykkede Skib for at hilse paa sin hjemvendende Søn, den første Prins, der nogensinde havde besøgt Grønland.

Saa var Togtet endt, og nogle Dage efter blev vi Værnepligtige hjemsendt; men jeg havde lovet mig selv, at nu vilde jeg tjene som Læge i Marinen. Aaret efter ved Juletid fik jeg min Embedseksamen, og faa Dage efter blev jeg samtidig ansat som Kandidat paa Kommunehospitalet og Reservelæge i Marinen. Nu var jeg Officer; det var noget helt andet end at være værnepligtig Underlæge.

Min første Tjeneste som Reservelæge var paa den gamle Fregat »Sjælland«, der nu benyttedes som Logiskib. Her mødte de Værnepligtige, blev lægeundersøgte, synsprøvede, fik deres første Uddannelse og lærte, hvad et Skib var. Foruden de egentlige Sømænd udtoges den Gang ligesom nu en Mængde forskellige Haandværkere til Flaaden: Skrædere, Skomagere, Bødkere, Maskinarbejdere o. s. v.; de fleste af disse havde knap set Vand før, endsigte været ombord i et Skib. »For« og »Agter«, »Styrbord« og »Bagbord« og alle de Hundrede andre Sømandsudtryk var fuldstændig

uforstaaelige for dem. Endnu værre for dem var det at møde til Styrtebad eller Svømning; at faa Vand paa Kroppen var for mange dengang en stor Sjældenhed, og hertil kom saa yderligere, at deres flere Lag Klæder blev trukken af dem, og de kun blev iført en enkelt Uldtrøje og en Sømandsbluse. De lærte alle forbavsende hurtig at finde sig tilrette, saa selv en Skomager fra Herning efter en Maanedstids Tjeneste ombord saa med dyb Foragt ned paa Landsoldaterne, »Knoldesparkerne«, som de almindeligvis kaldtes.

Ombord i Logiskibet »Sjælland« hændte der mig en ubehagelig Historie, som let for stedse kunde have afbrudt min Tjeneste i Marinen. Jeg fik her min første og eneste Straf. Det hele var en Taabelighed fra min Side, som jeg paa en Maade blev forledt til af misforstaaet Æresfølelse. Den daværende Værftschef boede som Admiral i Søkvæsthuset paa Christianshavn. Han led af og til af smertefulde Anfald af Nyrekolik, for hvilke han fik Morfinindsprøjtning. En Aften, da vi sad i et gemytligt Lag i Messen, kom der en Ordonnans fra Admiralen og bød mig straks komme ud paa Christianshavn og give Admiralen en Morfinindsprøjtning. De unge tilstedeværende Officerer opfordrede mig til at nægte dette. Admiralen kunde ikke udenfor Tjenesten beordre Marinens Læger hjem til sig; han kunde ikke befale dem at give sig Morfinindsprøjtning o. s. v. Det var naturligvis blot gjort for at spare at betale en anden Læge. Jeg maatte for Standens og

Officerernes Skyld bestemt afslaa at lyde den Ordre, hvad jeg ogsaa var taabelig nok til at gøre, egentlig meget imod min Vilje. Jeg fik derefter omgaaende Arrest til Skibet, indtil det kunde afgøres, hvad Straf jeg yderligere skulde ifalde. Arresten til Skibet bestod kun i, jeg ikke maatte forlade dette; jeg maatte gerne modtage Besøg, og fik ogsaa mange, saa Tiden gik rigtig godt. Der var aabenbart Tvivl om, hvad der skulde gøres ved mig; jeg havde selvfølgelig grovt forset mig ved ikke at lyde en given Ordre. Paa den anden Side havde Admiralen sikkert ikke Ret til at beordre Marinens Læger til sig til privat Tjeneste i sit Hjem. Og Sagen blev da ogsaa sluttet med, at jeg fremdeles fik Arrest om Bord til jeg kort efter skulde ud at sejle med Briggen »Ørnen«.

At man ikke tog altfor højtideligt paa Arrest, viser følgende lille Historie: Under Øvelsen fik en Mand en Dag Krampe. Jeg forestillede Chefen, den meget forsigtige Kommandør *Irminger*, at det var nødvendigt, at Manden kom paa Hospitalet, og som Læge skulde jeg ledsage ham. Da jeg havde Arrest til Skibet, var gode Raad dyre, men Situationen blev klaret ved, at Løjtnant *Fritsche* sabelbevæbnet skulde ledsage mig og Patienten og bringe mig sikkert tilbage. Vi kørte saa afsted i Marinens Sygevoan, et mærkeligt Monstrum, der egentlig var lukket, men ogsaa kunde slaas ned, og da mindede om en forhistorisk Wienervogn. Som Kusk fungerede en

ældgammel Matros med et kort og et meget langt, krumt Ben. Vi afleverede lykkeligt vor Patient paa Hospitalet. Løjtnant Fritsche syntes, det var Synd for mig, at jeg ikke, da Lejlighed gaves, skulde se lidt af Landet. Han foreslog mig, nu da vi havde Køretøj, at køre ud paa »Constantia« og spise til Middag. Vi slog Vognen ned, og under ikke ringe Opmærksomhed rullede vort mærkelige Køretøj ud ad Strandvejen. Vi kom atter lykkelig ombord, hvor heldigvis hverken Chef eller Næstkommanderende var til Stede, og da den vagthavende Officer ikke vilde blande sig i Løjtnant Fritsches specielle Tjeneste, løb det hele vel af. — Kort Tid efter gik jeg ombord som Skibslæge i Briggen »Ørnen«, der skulde paa Togt med Elever fra Underofficersskolen. Briggen »Ørnen« var et lille Skib, som kun havde Sejl, overordentlig smukt, men fuldstændig i Dukkeformat. Med Undtagelse af Officerer og Underofficerer og nogle ganske faa Matroser, var Besætningen ogsaa kun Drengene, Underofficersskolens Elever. Det var en meget streng Skole, disse Drengene gennemgik, og de havde alle forpligtet sig til at tjene Skoletiden ud. Artilleri, Torpedovæsen og Maskinvæsen spillede ikke dengang nær den Rolle som nu. Det var hovedsagelig Sømandsskab, legemlig Uddannelse og de elementære Kundskaber, Regning og Skrivning, hvori Drengene blev uddannede, men heri blev de ogsaa rene Mestre; og sportslig set nærmest Akrobater. Chef for Briggen var daværende Kaptajn

Gad, den senere Admiral og Udskrivningschef. Fra Københavns Rhed skulde Briggen snarest mulig gaa til Nyborg, hvor den havde fast Station, og Drengene lærte Skydning paa de militære Skydebaner.

»Snarest mulig« var dengang for et Sejlskib ikke, hvad man nu forstaar ved hurtigt; vi mødte megen Is i Sundet og havde stadig Modvind, saa Rejsen tog ni Døgn, men derover kom vi. Da »Ørnen« hvert Aar laa paa Station her, havde Marinen mange gode Venner i Land, og Opholdet var altid saare fornøjeligt. Naar Drengene som Landgangskompagni var i Land med Faner og fuld Musik, faldt der mange gode Sager af til dem.

Under Opholdet i Nyborg hændte der noget, som paa mig gjorde et meget uhyggeligt Indtryk. En Dag var to af Drengene, en af ældste og en af yngste Klasse, deserterede. Det oplystes hurtigt, at de havde gjort Indbrud i en Bondegaard og stjaalet en Del Fødevarer, og at de senere havde taget en Fiskerbaad og var gaaet til Søs. De blev nu efterlyst gennem Politiet, men først længere Tid efter drev de i Land i meget forkommen Tilstand i Nærheden af Korsør. Sagen var egentlig meget uskyldig: under Sejladsen havde de opdaget en da ubeboet Ø, Vresen, mellem Nyborg og Langeland, og som Robinson besluttet at slaa sig ned der; de havde derfor ved Indbrud skaffet sig Fødevarer og Redskaber og siden stjaalet Baad. De kom ogsaa lykkelig derover. men da Fødevarer og Vand slap op, maatte

de atter gaa til Søs, og havnede saa i Nærheden af Korsør, hvor de atter blev bragt ombord. Da de først havde deserteret og dernæst begaaet baade Indbrudstyveri og almindelig Tyveri, blev Straffen uforholdsmæssig streng. Man kunde maaske have set paa det hele som en romantisk Drengestreg, men det tillod Lovene og Disciplinen ikke. De blev dømt af en nedsat Ret til henholdsvis Rotting og Ris og derpaa Afsked. Der blev paa et Par Kanoner bundet et Par Køjer, hvortil de arme Drengene blev surrede med blottet Ryg og Bagdel. Hele Mandskabet blev peben »op til Eksekution«, og en Underofficer tildelte dem derefter henholdsvis tyve Slag Rotting og Ris. Den ældste bed trodsig Tænderne sammen og gav ikke et Kny fra sig, skønt Rottingen for hvert Slag lavede en blodunderløben Stribe paa hans Ryg, medens den lille, hvis Bag snart sad i blodigt Kød, hylede ynkeligt, hver Gang Riset traf ham. Det gjorde paa mig et modbydeligt Indtryk, og jeg har siden været en stærk Modstander af legemlig Revselse. Det er iøvrigt baade første og eneste Gang, jeg har overværet sligt i Marinen. I gamle Dage hørte det til Dagens Orden, ogsaa for voksne Matroser.

Fra Nyborg gik vi paa Krydstogt i Nordsøen. Det var ikke synderlig interessant, Dag efter Dag og Uge efter Uge at krydse frem og tilbage, ustandselig vende, sætte og rebe Sejl, pibe Rær og Spir ned og sætte dem op igen, men det var selvfølgelig en god Øvelse. Datidens Officerer og

Underofficerer blev udmærkede Sømænd. — Vort Krydstogt endte med et fornøjeligt Besøg i den hollandske Orlogshavn Nieuwediep. En lang, smal stensat Kanal førte ind til Havnen; i stærk Storm krydsede Kaptajn Gad sit Skib ind. Til Hollændernes store Beundring vendende hver Gang kun et Par Alen fra Stenkajen. Fra Nieuwediep gjorde vi Udflugter til Amsterdam og andre hollandske Byer. Overalt modtoges vi med den største Gæstfrihed, og de hollandske Officerer mindedes de Tider, da danske og hollandske Orlogsskibe havde kæmpet Side om Side. Fra Holland gik Briggen »Ørnen« til Troense paa Taasinge, hvor den ogsaa hvert Aar havde Station, og hvor Drengene i det idylliske Svendborgsund havde Roøvelser og Fartøjssejlad. Paa Valdemars Slot paa Taasinge hos Baron *Juel-Brockdorff* var Officererne altid sikker paa god Modtagelse. Den næstældste Søn, *Niels Juel*, blev senere Kadet og Officer i Flaaden.

Rigsdagen klagede altid over, at Søofficersskolen var altfor dyr. Der blev dengang kun uddannet fire Officerer aarligt, til Tider endnu færre, hvis nogen faldt igennem. Det Aar, *Niels Juel Brockdorff* blev Officer, var han den eneste. Finansudvalget, som da besøgte Skolen, klagede til Chefen, Kommandør *Bardenfleth*, over, at denne ene Løjtnants Uddannelse havde kostet Staten langt over 100,000 Kr., hvortil Chefen svarede, at det jo ogsaa var en *Niels Juel*, man havde uddannet. *Niels Juel* blev iøvrigt senere første Fører af

Danmarks, ja, Verdens største Sejlskib, Ø. K.s »København«, paa dets Verdensomsejling og derefter Skibsinspektør i Ø. K., saa den kostbare Uddannelse har ikke været helt spildt. Efter at »Ørnen« havde strøget Kommando, blev jeg atter Læge paa Logiskibet »Sjælland«. Her var nu Kommandør *Bojesen* Chef og Kaptajn *Trolle* Næstkommanderende; vi blev senere, alle paa samme Dag, den 9. April 1895, valgte som Rigsdagsmænd, hver for sit Parti.

Da Lønningen som Læge i Marinen dengang kun udgjorde 70 Kr. maanedlig, var det næsten umuligt at leve herfor, og ved Udgangen af 1889 lod jeg mig hjemsende for at vente paa bedre Tider.

Sakskøbing.

I Slutningen af 1889 nedsatte jeg mig som Læge i Sakskøbing. I en Artikel om Byen skriver Herman Bang:

»Der er Byer til, som er dødfødte i Bevidstheden. De ligger der hundrede og hundrede Aar endnu, og aldrig kendte nogen noget om dem, og ingen ved mere af dem, end at siden de en Gang stod i Geografien, maa de vel ligge et Steds. Deres Ubemærkethed er en Skæbne. Sakskøbing er en vestjysk By midt paa Lolland, med en vestjysk Aa, der minder en om Ribe, og med Gader saa helt forladte, og Smøger saa trøskede, og med Huse, der løber ud og ind, saa man tror, man er i Varde. Aldrig har jeg set Huse, der var saa smaa, eller Gader, der var saa stille, eller Plankeværker, som, saa skæve, havde staaet faldefærdige i saa mange Aar. Midt paa Torvet staar der en Vandpost mellem fire Træer. Den ser ud, som var den falden i Tanker den Dag, Kong *Kristoffer* døde. For det var Kong *Kristoffer*, som holdt Hof her. Han havde sin gode Grund, den gode, at han af Danmarks Byer ingen anden

havde tilbage. Men fra den Tid af, at han døde — og det er noget siden — er der mellem disse Huse saa vist intet sket, uden at et Menneske i Stilhed blev født, tog til Ægte i Stilhed og under Klokkers Klang blev begravet«. — Saadan saa Saksjøbing ud i det Herrens Aar 1889. De indfødte saa dog ganske anderledes paa deres By. Historien har aldrig oplyst, hvorfor Kristoffer II havde pantsat alt andet af Danmarks Land og kun beholdt Saksjøbing tilbage. Ondskabsfulde Mennesker siger, det var fordi ingen vilde laane ham noget paa Saksjøbing. Dens Borgere mener, det var fordi deres By var ham karest af alle Danmarks Byer og den, han nødigst vilde af med. Et ældgammelt Hus paavises endnu som det Sted, hvorfra de lollandske Herremænd smed Kongen ud gennem Vinduet paa en Mødding. De lollandske Herremænd var den Gang og endnu i min Tid haarde Halse. Saksjøbing maa dog have haft noget over sig, der kunde begejstre; her levede i mange Aar en af Danmarks fineste Lyrikere, Digteren *Emil Aarestrup*, som velmeriteret Distriktslæge og skrev sine pragtfulde Digte. Der lod sig leve udmærket som Læge i Saksjøbing. Nu er Byen ganske forandret. Den har faaet en udmærket Havn, regelmæssig Dampskibsfart paa København. Der er bygget en pragtfuld Sukkerfabrik, efter Sigende en af de største i Verden, nye Gader er anlagt. Der er i de sidste femten Aar bygget mere end i de foregaaende fem Hundrede. Vandposten paa Torvet er ned-

lagt, Træerne fældede, og i Aarestrups gamle Hus bor en Jordemoder. Selv det, som var det fasteste faste af alt i vort lille Land, hvis Magt og Vælde stod uantastet i mere end Tusinde Aar, de lollandske Herremænd, begynder at ængstes. Loven om Lehn- og Stamhuses Overgang til fri Ejendom vil lidt efter lidt bringe de stolte Borge til at vakle. I ingen anden Del af vort Land findes saa mange store Godser og gamle Borge, som paa Lolland. Det var ikke de smaa Købstæder, men de store Grevskaber og Baronier, der regerede Lolland. Det var deres Besiddere, *Palle Rosenkrantz*, som den Gang var Herredsfuldmechtig derovre, skildrede saa pragtfuldt i sin Bog »Fruen fra Havreholm«, der var kendt paa Lolland.

Lige udenfor Saksøbing laa Grevskabet Hardenberg og Baroniet Guldborgland. Paa Guldborgland residerede Ekscellencen Lehnsbaron, Kammerherre, Hofjægermester *Rosenørn-Lehn*, Storkors af Dannebrog og Storkors af de fleste europæiske Ordener, Udenrigsminister i Estrups Ministerium, vistnok den Gang Danmarks rigeste Mand, Ejertil Herregaardene Orebygaard, Rodsnæs, Ødegaard, Berritsgaard paa Lolland med tilhørende Tusinder Tønder Land Ager, Eng og Skove, Kirker og Kroer, Ejer af Baroniet Hvidkilde paa Fyn med alle dets Herligheder, Godset Kidtinge i Sønderjylland og Rosjøholm i Sverrig, Direktør for det Classenske Fideikommis med Godset Korselitze paa Falster, Medlem af Amtsraad og Rigsdag, Direktør for Lolland-Falsters

Sindssygeanstalt og alt, hvad der overhovedet var værd at dirigere paa Lolland. Den gamle Ekscellence regerede som en Konge paa Lolland, ikke alene over sine talrige Embedsmænd, Fæstere, Forpagtere og alle de mange, der paa den ene eller anden Maade var ham direkte undergivne, men over mange andre. Det var faa Bønder, der ikke havde Prioriteter fra Guldborgland i deres Ejendomme. Naar det kneb for Haandværkere og Købmænd i Saksjøbing, var det altid muligt at faa Hjælp hos Ekscellencen. Haandværkerne arbejdede paa Godset, og Købmændene solgte deres Varer og købte Godsets Korn. Den gamle Ekscellence, der var ugift, var en fin, stætelig, gammel Herre, der personlig som Regel levede et stille, tilbagetrukket Liv, beskæftigende sig med Kunst og Litteratur. Han regerede med mild, landsfaderlig Haand. Naar det lykkedes en, der var i Bekneb, at slippe udenom Godsforvalterens, Justitsraadens, Argusøjne, lige til Ekscellencen, blev han næsten altid hjulpen. Den Gang var Godsforvalteren altid Justitsraad. Da den gamle Godsforvalter døde, spurgte Befolkningen ikke, hvem skal nu være Godsforvalter paa Orebygaard, men hvem skal nu være Justitsraad paa Orebygaard. Naar Ekscellencen kom kørende med sine fire sorte, fuldblods Heste med Topper og Blinkere og Kusk og Tjener i det stætelige Liberi, da kunde selve Landets Konge ikke præstere flottere Køretøj eller blive hilst med større Ærbødighed. Der var ingen, der gjorde

Oprør mod den gamle Ekscellence. Borgere og Bønder syntes ikke, de havde Grund dertil.

I Skovbrynet og paa Herregaardenes Marker laa talrige elendige Arbejderrønner, men deres Beboere mente, deres Liv nu en Gang ikke kunde blive anderledes; saaledes havde deres Fædre og Bedstefædre levet før dem; det var vistnok Natures Orden, at det skulde være saadan, ligesom at man paa Valgdagen stemte paa Højres Kandidat; det ønskede Forvalteren, saa blev man kørt gratis til Valgstedet, fik god Mad og Drikke og fuld Dagløn, og saa var jo forresten Afstemningen offentlig. Forvalteren kunde bagefter se, hvorledes enhver havde stemt, og selv om Arbejderrønnerne var nok saa daarlige, saa var det dog en Gang Hjemmet og Levebrødet, og det var aldrig værd at risikere dette, og for Resten, hvad kunde det hjælpe at vælge en Venstremand; derfor blev det ikke anderledes. Ekscellencen blev dog ved at være Ekscellencen. Den mægtige Minister i det mægtige Estrup-Ministerium. Det blev næppe nogensinde anderledes.

Der var en, der rejste Oprørsfanen. Forsøget løb dog ud i Sandet, fordi Fanen blev rejst ikke for Folkets Skyld, men for hans egen; det var Byens nye Borgmester. Med den Folket iboende sunde Sans vilde de, naar de endelig skulde regeres, hellere regeres af en faderlig Godsejer end en bureaukratisk Embedsmand. Byens gamle Borgmester var gaaet af. Han havde været Borgernes gode Ven, delt deres Sorger og Glæder,

navnlig Glæder. Ved Byraadsmøderne snakkede man sig gemytlig tilrette om Sagerne. Politiet lukkede Øjnene for alle de Lovovertrædelser, hvor det med nogenlunde god Samvittighed kunde gøres. Byens ene Politibetjent, den gamle, svagelige Arrestforvarer, kunde jo alligevel intet udrette. Da imidlertid en Tyv, som sad arresteret paa Raadhuset, hver Nat lukkede sig ud af Arresten og stjal og gemte Tyvekosterne paa Raadhusets Loft, gik det galt. Hver Morgen havde Tyven pænt siddet i sin Celle, men en Nat var han desværre kommet i godt Selskab og var bleven fuld og kom ikke hjem i rette Tid.

Den Historie kostede den gamle Borgmester Stillingen, og saa kom den ny. Han var en stor, statelig Mand, der var velsitueret og det fortaltes, at han skulde være en meget fin Jurist, men inkarneret Københavner, der havde tilbragt al sin Tid i et ministerielt Kontor. Om de kommunale Sager havde han ingen Anelse. Byraadet skulde ledes efter parlamentariske Regler, og der skulde være Orden i Politiets Sager. Hvis Bøndernes Vogne kørte ind paa Byens Fortove, fik de Mulkt.

Var Borgmesteren fremmed for Borgerne, var han det endnu mere for Bønderne. Han forstod daarligt deres Sprog, og deres Tankesæt og Levevis var ham omtrent lige saa fremmed, som om de havde været Beboere af Mars. Naar de havde kørt Gødning paa deres Marker, fik de Ordre til bagefter med en Kost at feje Gødningen, der var tabt, op af de offentlige Veje. Der var

den Gang blandt de lollandske Bønder udmærket oplyste og dygtige Bønder, men der var ogsaa mange, som var saare gammeldags og i enhver Henseende boede, levede og gik klædt, som deres Forfædre havde gjort. Det var ingenlunde sjældent i Bøndergaardene at træffe Alkovesenge, hvor tre Generationer sov og spiste i det samme Rum, og hvor der kunde være en Gaasebænk under Sengen.

For disse gamle Bønder var Borgmesteren en vidunderlig Fremtoning, hvad der ofte gav Anledning til de pudsigste Scener.

Borgmesteren, der var By- og Herredsfoged, Politimester og Dommer, følte i høj Grad sit Embedes Vigtighed og Betydning. Hvert Aar plejede Borgerne at fejre Kongens Fødselsdag med et Gilde paa Raadhuset, hvor den gamle Borgmester altid havde holdt Festtalen. Da en Deputation af Borgere henvendte sig til Borgmesteren med Anmodning om at tale, erklærede han bestemt, at det kunde han ikke gøre; han var Kongens Repræsentant paa Stedet og vilde takke paa Kongens Vegne. Det fik desværre en humoristisk Ende. Borgmesteren ledsagede altid sin Tale med store Bevægelser og smaa Slag i Bordet. En Gavtyv blandt Købmændene skubbede efterhaanden til en blød Lagkage, saa den stod lige under Borgmesteren, som satte sin Haand midt i Kagen, saa han maatte afbryde med Takken paa Kongens Vegne.

Naar der blev afholdt Jagter paa Orebygaard, fik Egnens Honoratiores — Embedsmænd, Læger,

Præster m. fl. — et Dyr, et Par Harer eller lignende. Da Tjeneren fra Orebygaard første Gang bragte Borgmesteren et Dyr, erklærede han, at han intet havde bestilt, og da Tjeneren bemærkede, det var en Foræring fra Ekscellencen, erklærede Borgmesteren, at han ikke tog mod Foræringer af Beboerne i hans Jurisdiktion. — Borgerne i Saksjøbing begyndte at blive opmærksomme. Dette var noget nyt og ukendt. Hvorledes vilde dette gaa. Der skete dog intet.

Et Par Gange aarlig blev Egnens Spidser, Embedsmænd, Læger, Præster, Amsraadsmedlemmer og Sogneraadsformænd, tilsagte til Taffel paa Orebygaard, hvor det gik lige saa stift og fornemt til som ved Kongens Taffel. Gæsterne blev saa vidt muligt ordnede efter Rang. Naar de var samlede, kom Ekscellencen og hilste paa dem, og efter et Par Timers Forløb blev Vogne tilsagte til at køre frem, de fornemste først. Da en bukkende Tjener først meldte Borgmesteren, at hans Vogn holdt for Døren, rejste denne sig forbavset op og sagde: »Jeg har ikke bedt om min Vogn.« Saa kom han, saa vidt jeg mindes, ikke mere paa Oreby.

Disse Borgmesterens i og for sig prisværdige Forsøg paa at reformere vilde sikkert have vundet Borgerskabets Paaskønnelse, hvis han ikke selv havde næret overdrevne Forestillinger om sin egen Stillings Magt og Betydning.

De fleste Læger paa Lolland dengang var ældre Mænd. I Praksis i Byen gik de næsten altid i lang, sort Frakke, sorte Handsker og høj Hat.

Da jeg, som den Gang var en ivrig Cyklist, begyndte at cykle til mine Patienter i Sportsdragt, blev det for Alvor drøftet i Lægeforeningen, om det ikke burde forbydes en Læge at køre til sine Patienter paa Cykle og i saa upassende Dragt. De gamle Læger var i øvrigt ingeniunde ringe. Hvad de manglede i Kundskaber i den moderne Videnskab, havde de i deres store Erfaring. Doktoren var ikke alene Familiens Læge, men tillige dens Ven og Trøster i Livets forskellige Foreteelser.

Det var den Gang noget ganske andet end nu at være Landlæge. Sygehusene var daarlige, og Befolkningen havde en Rædsel for at komme der. Det var heller ikke underligt. Automobiler og Sygevoogne eksisterede ikke. Skulde en Patient paa Sygehuset, maatte der køres maaske mange Mil paa aaben Bondevogn. Der fandtes kun Læger i Byerne, saa Lægerne havde meget lange Landture paa aabne Vogne ad daarlige Veje. I mere end en Maaned aflagde jeg f. Eks. to Besøg daglig, om Morgenen tidlig og Aftenen silde, hos en Patient, der boede ca. to Mil fra Saksjøbing. Det var alene syv Mil at køre hver Dag til denne Patient, foruden de andre Ture, der faldt af i Døgnets Løb. Hertil kom, at der paa Øerne i Smaalandsøhavet kun fandtes Læge paa Fejø. Det kunde ogsaa hænde Saksjøbing Læger, at de Vinterdage først maatte køre en Tur paa Vogn til Oreby Havn og dernæst sejle et Par Mil i aaben Baad til Askø eller Femø.

Politiske Erindringer.

Den 9. April 1895 valgtes jeg af Venstre til Rigsdagsmand for Saksøbingkredsen.

Til Trods for de mange Godser i Kredsen, har denne altid været en Venstrekreds og kun i to enkelte Valgperioder er den repræsenteret af en Højremand paa Tinge.

Til den grundlovgivende Rigsdag valgtes Venstremanden *H. Olesen* af Sæddinge, der blev genvalgt ved de næste tre Valg. Da han frivillig traadte tilbage i 1853, valgtes den bekendte Historiker *Frederik Barfod* som Bondeven ved Kaaring. Barfod valgtes ligeledes ved Kaaring i de tre følgende Perioder. 1861 gik han over til de national-liberale, men valgtes alligevel mod Højremanden Kammerherre *Wichfeld*. Ved Valget til Rigsraadet 1864 kaaredes Barfod og det samme var Tilfældet ved de to Valg i 1866. I 1869 slog en Venstremand fra Kredsen, Lærer *Chr. Petersen* fra V. Ulslev, Barfod med 358 Stemmer mod 298. Barfod forsøgte igen at tage Kredsen 1876, men opnaaede ikke Valg. 1879 tog Konsul *Stürup* Kredsen. Stürup havde en Gang været Købmand i Saks-

købing, men sidst levet mange Aar i Amerika. Han stillede sig nærmest som Højremand, men faldt ved næste Valg for Venstremanden *Nielsen-Grøn*, som havde Kredsen inde i elleve Aar til 1892, da han blev slaæet af Højremanden Kaptajn *Martin Madsen Halsted*.

Valget i 1892 var i det hele en Nederlagets Dag for Venstre paa Lolland. I Nakskov faldt *N. Neergaard* for Højremanden *Hammerich*, i Maribo valgtes Højremanden Lærer *Johannsen*, en Broder til *Gustav Johannsen*, og i Saksjøbing som nævnt *Martin Madsen Halsted*. Højre kunde ved dette Valg melde rent Højreflag paa Lolland.

Der var ved Kaptajn Madsens Valg øvet meget Valgtryk. Skovrideren paa Aalholm hos Grev *Raben-Levetzau* optraadte i Valglokalet og spurgte Skovarbejderne, hvem de stemte paa, og da de alle svarede *Nielsen-Grøn*, sagde han: »Ja, i Dag stemmer I, men i Morgen stemmer F.....g...m.. jeg«, og næste Dag blev Skovarbejderne afskediget i massevis. Der blev en Retssag herom; men den løb ud i Sandet. Juraen er en spidsfindig Videnskab. Da det blev bevist, at alle de afskedigede Skovarbejdere virkelig havde stemt paa Venstre, altsaa som de vilde, resolverede Retten, at der intet Valgtryk havde fundet Sted; deres Stemmeafgivning var jo ikke forandret ved Skovriderens Trusler. At de samtidig var bleven afskedigede, kunde der intet Hensyn tages til. Det maatte selvfølgelig staa Grevskabet frit for kun at have Højremænd i sin Tjeneste.

Valgkampagnen i 1895 blev meget livlig. Her sejrede jeg med kun tre Stemmers Majoritet. I selve Saksjøbing By fik jeg kun to Stemmer og i Nysted By tre Stemmer. Alle de andre stemte for Højre. Ved de paafølgende Valg blev jeg

Den radikale Riksdagsgruppe 1909.

valgt med stedse stigende Majoritet. Jeg sad inde med Kredsen i 23 Aar, hvorefter jeg frivillig trak mig tilbage.

I Saksjøbing satte vi altid en Ære i at blive først færdige, og det var næsten altid det Valg, der først proklameredes. Af Udfaldet i Saksjøbing kunde Stemningen i det øvrige Land næsten aflæses.

Som ovenfor nævnt var Valgkampagnen i 1895 meget bevæget i Saksjøbingkredsen, og der blev afgivet det største Stemmetal, Kredsen hidtil havde at opvise. Der blev ogsaa øvet meget Valgtryk, og jeg blev baade socialt og økonomisk boykot-

tet; men vi tog det alt med godt Humør. Digteren *Sophus Claussen* skrev Kampsange til os, og der var en Fart og et Humør over Valgmøderne, som vi nu slet ikke kender. Efter Valget klagede Højre over, at en Skræder havde faaet et Læs Tørv for at stemme, og at der havde cirkuleret et falsk Brev fra Kaptajn Madsen i Kredsen. Skræderen oplyste, det var en Enke, som gerne vilde giftes med ham, der havde givet ham Tørvene, og han havde ogsaa senere ægtet hende. Det falske Brev indskrænkede sig til at være en Seddel, hvorpaa Folketingsmand *Jørgen Frederiksen*, der boede i Kredsen, havde opnoteret nogle Udtalelser af Madsen. Folketinget tog intet Hensyn til Klagen og godkendte Valget.

Efter Valget indmeldte jeg mig i det gamle moderate Venstre. Det var udmærkede Mænd, der den Gang dannede Partiet: *Frede Bojsen*, *N. J. Larsen*, *N. Neergaard*, *Harald Holm*, Provst *Nielsen*, *Dalsgaard*, *Klaus Berntsen* o. fl. a., og de staar endnu alle for mig i en vis Glorie; thi de var ikke alene dygtige Politikere og hæderlige Mænd, men der var over dem en virkelig ideel Stræben, og deres politiske Grundsyn var ægte demokratisk.

Min Stilling paa Rigsdagen var noget anderledes end mange af de andres, idet jeg var valgt af moderate, radikale og Socialdemokratiet mod en Højremand. Jeg havde, som nævnt, paa Rigsdagen sluttet mig til det gamle moderate Venstre. Ogsaa efter Valget 1898, hvor jeg sejrede med en

Majoritet af 300 Stemmer, sluttede jeg mig til dette. Der var imidlertid for en ung Rigsdagsmand ingen særlig Fornøjelse ved at være i dette Parti, selv om man satte dets Medlemmer personlig højt. Partiet blev grumme haardt behandlet af det bergske Venstre, og de Ledende var ofte modløse og raadvilde og havde ingen rigtig Lyst til en aktiv Politik mod Venstre, og nogen Udsoning var der endnu mindre Udsigt til.

De lollandske Rigsdagsmænd indtog den Særrstilling, at de var valgt mod Højre med alle Oppositionsstemmer, medens flere af de andre Medlemmer var valgt mod Venstremænd ogsaa med Højrestemmer. Dette førte til, at vi lollandske Rigsdagsmænd, *Rasmus Claussen*, *H. Chr. Hansen* og jeg, i 1899 meldte os ud af det moderate Venstre, hvilket skete uden nogen Bitterhed.

Jeg optoges kort efter i Reformpartiet og H. Chr. Hansen i det nydannede Agrarparti, mens Rasmus Claussen stod som Løsgænger. Han havde muligvis ventet, at Reformpartiet skulde have modtaget ham, Tingets gamle Formand, med flyvende Faner og klingende Spil. Dette kunde selvfølgelig ikke ske, da Rasmus Claussen regnede »Forliget« som en af sine bedste Gerninger. Han blev derfor en ensom Mand, og hans sidste politiske Dage blev mere bitre, end han havde fortjent.

Den daværende Landstingsmand H. Chr. Hansen, eneste Venstre-Landstingsmand fra Lolland-Falster, var en højt begavet og meget kundskabs-

rig Bonde, men af en stejl og egensindig Karakter, altid følgende sit eget Hoved. Det var vistnok H. Chr. Hansen, der var den første Opfinder af Fugleflugtlinjen Rødby-Femern, hans politiske Kongstanke. Denne Linje vilde hæve Lolland-Falster ud af dets Ubemærkethed, skaffe Landmændene nem Forbindelse med Hamborg og Afsætning for deres Produkter i Tyskland. Vælgerne ønskede en Jernbane Nysted-Nykøbing; men da H. Chr. Hansen betragtede Banen som skadelig for hans store Plan, gik han kraftig imod denne og faldt derpaa, efter i næsten 25 Aar at have repræsenteret Lolland-Falster paa Ting.

Intet er farligere for en Rigsdagsmand end at gaa mod lokale Planer. En politisk Svingning tilgives, naar bare Rigsdagsmanden er en »god« Rigsdagsmand. Og en god Rigsdagsmand har at skaffe noget hjem til sin Kreds. Det er der maaske ikke noget at sige til. Hvorfor skal de ugudelige have al den gode Lammesteg? — Imidlertid voksede Reformpartiet paa Ting til et stadig stærkere og mægtigere Parti, hvorimod Højreministerierne blev svagere og svagere, saa efterhaanden blev Systemskiftet — Venstreministeriet — en bydende Nødvendighed, som intet længere kunde hindre.

Den gamle Konge, *Christian IX*, gik kun efter meget store Betænkkeligheder med til et Venstreministerium. Hvorledes skulde det kunne være anderledes? Han var den Gang en gammel Mand, der altid af alle sine nærmeste Omgivel-

ser havde hørt, hvilke arge Skælmer, disse Venstremænd var.

Jeg oplevede personlig et morsomt Eksempel herpaa: Der havde i København været en Tuberkulosekongres af berømte Læger fra alle Europas Lande. Jeg var Generalsekretær ved denne. Kongressens Spidser og min Ringhed blev indbudt til Kongen. Hofmarchallen bad mig gaa med rundt og sige ham, hvor de forskellige Læger var fra, inden han præsenterede dem for Kongen. Vi stod opstillede i en Halvcirkel; jeg paa højre Fløj. Rank, spændstig og statelig kom den gamle Konge ind. Han hilste først venligt paa mig, og alt forløb smukt og programmæssigt. Jeg sagde Hofmarchallen, hvor Lægerne hørte hjemme, og Kongen sagde til hver enkelt nogle venlige Ord i deres Lands Sprog. Derefter traadte jeg af paa venstre Fløj. Kongen henvendte nogle Ord paa Fransk til mig, idet han ikke straks kendte mig igen, hvad der jo ikke var noget at sige til. Da han blev opmærksom paa sin Fejltagelse, sagde han spøgende til mig: »Jeg kender Dem jo forresten godt; De har ofte sejlet med min Søn, Prins *Valdemar*, og jeg kender ogsaa godt Deres Fader i Lyngby og Deres Onkel, Sjællands Biskop, men sig mig en Gang, hvorledes er De i Familie med den radikale Rigsdagsmand?« Jeg maatte indrømme, at det var mig selv, der var den radikale Rigsdagsmand. Kongen betragtede mig et Øjeblik betænkelig, saa klappede han mig venlig paa Skulderen og sagde: »Ja, De er jo en ung

Mand endnu, men De er jo iøvrigt af en meget hederlig Familie«.

Fra gammel Tid har jeg en Bog med Udklip af forskellige Blade, hvilken jeg under Udarbejdelsen af disse Erindringer havde tænkt at bruge som Støtte. Heri haabede jeg at kunne finde en Bedømmelse af, hvorledes jeg havde været som Person, som Taler, hvorledes jeg havde klaret mig i en Debat, og hvorledes jeg havde løst de mig stillede Opgaver, for derigennem at give en Karakteristik af min Person. Jeg er dog ikke kommet til noget paalideligt Resultat, saa jeg vil hellere overlade Læserne selv at dømme.

Et Sted læser jeg: »Hr. Rørdam er forøvrigt et af vor Rigsdags frejdigste, friskeste og mest sympatiske Medlemmer; det volder hans Omgang med det salte Hav osv.«

I et andet Blad fra samme Tid læser jeg: »Blandt de Rigsdagsmænd, der har nogenlunde god Udsigt til at blive kasserede ved det forestaaende Valg, er aabenbart Læge Rørdam, thi en mere pudsig Rolle har næppe nogen anden Folketingsmand spillet«, eller i samme Artikel: »Hr. Rørdams Aktier har kun kunnet dale paa Grund af den utrolig tarvelige Figur, han har spillet paa Tinge«.

Angaaende min Maade at tale paa finder jeg følgende: Hr. Rørdams Tale blev holdt i en snøvlende Tone, der uden Stigning og Fald, som Snurren fra en daarlig smurt Maskine, dyssede Tinget i Halvslummer, jagede Pressen paa Flugt

og hensatte Budene i dump Fortvivlelse
 Hr. Rørdam taler stadig, maaske gør han det
 endnu, maaske sidder Formand *Thomsen* trygt
 sovende med Klokken i Haanden, maaske hviler
 Stenograferne hen over deres Bord, maaske er
 Protokolsekretær *Skrams* hvide Hoved sunket
 dybt ned paa hans Bryst, medens Rørdam taler,
 taler, taler«.

Om det samme i et andet Blad: »Debatten ind-
 lededes med et stort, meget vittigt, flænsende
 Foredrag af Hr. Rørdam, som under den største
 Opmærksomhed fra Medlemmernes og Konge-
 familiens Side underkastede den i Udvalget fore-
 tagne Behandling en bidende Kritik«.

Angaaende en Debat, jeg havde med et andet
 Medlem, læser jeg: »K hudflettede den arme
 Rørdam med Skorpioner under forstaaende og
 munter Deltagelse fra Flertallet af Rørdams egne
 Partifæller — de undte ham Lektionen«.

I et andet Blad læser jeg om samme Sag:
 »Rørdam fik derefter Ordet for et Tilsvær til
 K Det var en af de grundigste Overhal-
 inger, vi endnu har hørt i Tinget, og var i Mod-
 sætning til K velgørende fri for Personlig-
 heder. Talen paahørtes med stor Opmærksomhed
 fra Tingets Side. Omtrent alle Medlemmerne var
 samlede om Taleren, og det glædede dem øjen-
 synlig, at den stortalende K blev lyst hjem
 med fuld Honnør«.

Om min særlige Sagkundskab som Læge ved
 Behandling af Læge- og Apothekerspørgsmaal

læser jeg: »Hr. Rørdam har i Løbet af faa Aar haft et stort Arbejde i Tingets Udvalg med lægelige Spørgsmaal . . . han har dokumenteret, at han med Rette besidder Lægestandens Tillid som dens eneste Repræsentant paa Tinge«. Et andet Sted læser jeg: »Læge Rørdams Bog om Apothekervæsen er et Vidnesbyrd om samvittighedsfuld Flid og om et for en Læge vistnok sjældent Kendskab til Historiens Kilder og Litteratur«.

Andetsteds læser jeg: »En morsom Episode forefaldt. Læge Rørdam mente, han burde yde sit Bidrag til Behandlingen som Læge. Han viste sig imidlertid lige saa lidt kyndig og forberedt ved denne Lejlighed, som da han for et Par Aars Tid siden grundig kompromitterede sig i Apothekersagen«.

Jeg haaber efter ovenstaaende, at Læseren har dannet sig et klart Billede af, hvorledes jeg som Rigsdagsmand har været i Behandlingen af saglige Emner, som Person, Taler og Debattør.

Det ligger ganske uden for min Hensigt i disse Erindringer at levere Angreb paa eller Forsvar for noget bestemt politisk Parti. Formaalet har kun været i korte Træk at give et objektivt Billede af enkelte Oplevelser i mit noget bevægede Liv. Det sete afhænger jo imidlertid altid af Øjnene, der ser, og enhver Skildring vil derfor blive noget subjektiv. — Systemskiftet i 1901 var en epokegørende Begivenhed i dansk Politik. Reformpartiet rummede Mænd af meget forskellige Anskuelser, men det store Maal: Det

første Venstreministerium, samlede dem alle. Ligesaa uensartet, som Reformpartiet var, ligesaa uensartet blev Ministeriet. Det rummede Modsætninger som *Hørup* og *Alberti*, General *Madsen* og Admiral *Jøhnke*. *Hørup* var alt ved sin Indtræden i Ministeriet en dødsmærket Mand og kom ikke til at spille nogen Rolle.

Hvis Systemskiftet havde været et Systemskifte helt og fuldt ud, vilde det maaske være gaaet bedre. Det blev ikke Venstres anerkendte Fører, *J. C. Christensen*, men Prof., Dr. juris. *Deuntzer*, der blev Ministeriets Leder. Fra Hoffets Side tænkte man antagelig, at det var galt nok, man skulde have et Venstreministerium, men den Mand, der skulde staa i Spidsen, maatte i hvert Fald have en »anset« Stilling, høre til det »gode« Selskab, og det blev altsaa Professor *Deuntzer*, som fik den vanskelige og utaknemlige Opgave at bøjede mange Viljer sammen. Professor *Deuntzer* medbragte hertil nogle gode Egenskaber, men manglede til Gengæld andre ganske nødvendige. — Hans demokratiske Syn var der intet i Vejen med; han var en højt anset Jurist, en begavet, meget kundskabsrig Mand, ret god Taler, jævn og ligefrem i sin Færd og personlig elskværdig og forekommende; men til at være Politiker, særlig dansk Politiker, hører der noget bestemt, maaske visse Anlæg, i hvert Fald en vis »Skole« og Udvikling, politisk Erfaring og Opdragelse. — *Deuntzer*, som ellers i Livet var en forfaren Mand, troede af og til alt for meget paa sine Modstande-

res Oprigtighed og Ærlighed. — Oprigtighed og Ærlighed er Dyder af en høj Værd. I dansk Politik er der dog noget, som næsten altid har spillet lige saa stor en Rolle, nemlig den »Taktik« at faa sine Modstandere til at begaa en Dumhed, faa dem ind i en skæv Stilling, saa man bagefter kan stille dem op til Vælgerfolkets Foragt og Forargelse.

Da den første Glæde over Venstreministeriet havde begyndt at lægge sig, da det ikke længere havde Nyhedens Interesse, begyndte Stridighederne lidt efter lidt indenfor Partiet. Jeg skal ikke komme ind paa de politiske eller personlige Spørgsmaal, som efterhaanden opstod, blot bemærke, at Partimøderne ikke altid var lige fredelige, og de Indviede forudsaa, at det før eller senere vilde gaa galt. Udadtil blev det ganske vist forsikret, at der i Ministeriet ikke var den ringeste Revne eller Sprække. De Indviede vidste dog, at der f. Eks. mellem General Madsen og Admiral Jøhnke førtes en bitter, baade personlig og politisk Strid. Naar Luften er ladet med Elektricitet, skal der kun lidt til at give Udslag. — Historien fortæller os, at der er ført aarelange bitre Krige mellem de to skandinaviske Frændefolk om Retten til for deres Konge at føre tre Kroner i sit Vaaben, at en langvarig Krig mellem England og Frankrig opstod over et væltet Glas Vand, at en svensk Konge erklærede Polen Krig, fordi den polske Konge ikke kunde Latin osv. osv. Smaa Ting kan faa store Virkninger,

naar Tiden er moden. — Det var ogsaa en lille Ting, der væltede Ministeriet Deuntzer. —

Naar man kommer syd fra sejlene til København, er der to Indløb til Staden, et paa hver Side af Saltholmen, Drogden og Flinterenden. Drogden er ikke saa dyb, og særlig store Skibe kan ikke gaa igennem. Det har været en militær Beskyttelse for København, da store Krigsskibe kun kan nærme sig nord fra, men det samme gælder desværre ogsaa for store Handelsskibe. Handelsstanden ønskede Drogden uddybet, og fra militær Side var der Betænkelighed derved. *Christian IV*, som var storsynet i mange Retninger, paatænkte at spærre begge Løb i Øresund med Sten, uddybe Kalvebodstrand, saa al Trafik gennem Øresund maatte gaa gennem Københavns Havn. Tanken var genial, men *Christian IV* havde Uheld. Nu fremsatte Jøhnke et Forslag om Drogdens Uddybning; General Madsen havde som Betingelse for sin Tilslutning i Ministerraadet forlangt, at der skulde opstilles en Kanon paa det lille Fyrtaarn »Nordre Røse« i Drogden. Admiral Jøhnke var en meget djærv Sømand, der yndede at udtrykke sig i kraftige Vendinger. Da Forslaget om Drogdens Uddybning kom for i Udvalget, spurgte dette Jøhnke, om han ogsaa vilde have den Kanon paa »Nordre Røse«, hvortil Jøhnke svarede de drastiske Ord: »Jeg sk. . . . i Madsens Kanon«. Madsen, hvem dette forebragtes, blev, maaske med Rette, fortørnet, og det var den Draabe, som i 1905 fik Bægeret til at flyde over.

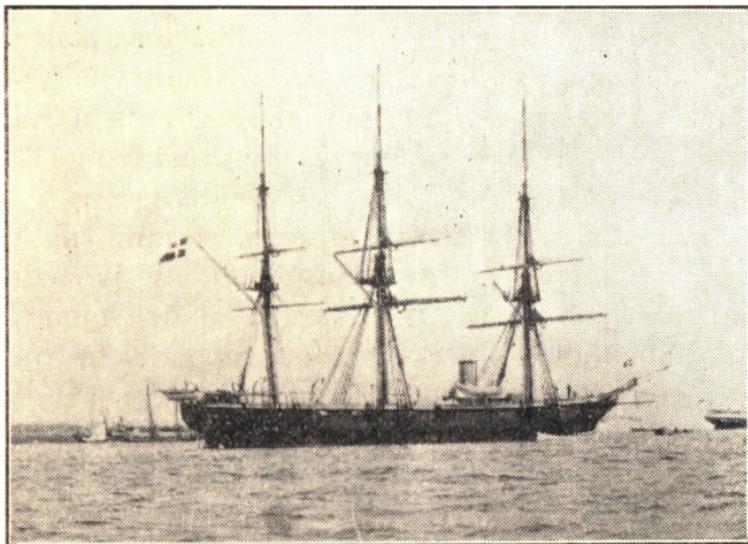
Ministeriet sprængtes, og de Radikale traadte ud, forøvrigt blev de ekskluderede, idet de otte og jeg, »Rebellerne«, som vi straks døbttes, blev stemt ud af Partiet. Vi dannede vort eget lille Parti, og der blev ikke lagt Fingre imellem i Kampen.

Naar jeg tænker tilbage paa den Tid, mindes jeg den altid med Glæde; der var et Kammeratskab og Sammenhold, som gjorde vore Møder til en Fest. Udadtil havde vi det ikke for godt. Jeg havde meget vanskeligt ved at begaa mig i Marinen og ogsaa i Lægestanden. Det var galt at være Venstremand; men det kunde dog til Nød gaa an. Venstre var nu en Gang Regeringspartiet, Socialist det vidste man endda hvad var, men »Rebel«, det var Indbegrebet af alt Ondt. —

Det første Valg efter Sprængningen af Venstre, Valget i 1906, var ikke gunstigt for de Radikale. Jeg havde imod mig en Reformmand, nuværende Generalauditor *Gørtz*, en pæn, stilsfærdig Mand, ikke meget kyndig i Politik. Han fik stadig Hjælp paa Møderne af forskellige Ministre og ledende Mænd i Reformpartiet. Nu er Vælgerne somme-tider et underligt Folkefærd, der ræsonnerer anderledes end Rigsdagsmænd tænker. Mine Vælgere holdt ikke af alle disse Ministre og de fremmede Rigsdagsmænd, der blandede sig i Sagerne; det var Indgreb i deres Rettigheder som frit, souverænt Vælgerfolk. De skulde nok selv bestemme, hvem de vilde have, og saa valgtes jeg igen, om end med lille Majoritet. Siden genvalgtes jeg stadig med stor Majoritet.

Paa Rigsdagen, hvor jeg i de mange Aar sad som eneste Læge, var det særlig de sociale og lægelige Spørgsmaal, der havde min Interesse. Der blev i disse Aar gennemført en lang Række Love af indgribende Betydning for Lægevæsen og Lægestanden: Loven om Rigshospitalet, om det militære Epidemihospital, om Marinehospitalet, om Garnisonssygehus, om nye Sindsygehospitaler og Aandsvageanstalter, om Sundhedsstyrelsens Ordning, om Embedslægevæsenets Ordning, om Apothekers og Jordemodervæsenets Ordning, Tuberkuloselovene osv. For alle disse Love var jeg Ordfører i Tinget. Ligeledes for en lang Række sociale Love: Ulykkesforsikringsloven, Sygekasseloven, Fabriksloven m. m. Mange af disse Love blev først gennemført efter Forarbejder i Kommissioner, hvoraf jeg ogsaa var Medlem. Da jeg tillige en Tid var Medlem af Finansudvalget og Ordfører for andre store Love som Toldloven osv., havde jeg for saa vidt nok at gøre. Naar jeg alligevel aldrig drev det til noget synderligt som Politiker, skønt jeg havde den solide Basis som en meget sikker Kreds er, laa det i, at der maaske hos mig var visse Mangler, og at den egentlige Storpolitik aldrig rigtig havde min Interesse. Det var mig noget af en Tortur at tage til politiske Møder udenfor min egen Kreds. Dernæst vedblev jeg stadig at være Læge. Jeg var en Tid lang Overlæge ved Garnisonssygehuset og Chef for det militære Epidemihospital, Medlem af Sundhedsstyrelsen og havde adskillig

anden privat og offentlig Lægevirksomhed. En Rigsdagsmand, der i vore Dage vil bringe det til noget, maa være ren professionel Politiker, og ikke have nogen anden Virksomhed, der hindrer ham. Han maa altid være mobil til at møde i Tinget eller ude i Landet. Der kan vel indvendes en Del mod, at en Mand kun er Politiker, men det kan næppe være anderledes.

Korvetten »Dagmar«.

Minder om Hjem og Rejser.

Da det blev for vanskeligt samtidig at være Rigsdagsmand og Læge i Saksøbing, søgte jeg og fik 1896 et Embede som Korpslæge i Marinen og flyttede til København, hvor jeg fik Bolig i den gamle Lægebolig paa Søetatens Hospital i Fredericiagade.

Det var et mere end hundreedaarigt og som Følge deraf meget gammeldags indrettet Hospital. Nogle Forbedringer var der dog sket. Lægeboligen var ogsaa meget original. Der var 6 Værelser, men de var i tre Etager, to i hver Etage, hvilket just ikke var bekvemt.

Hospitalet brugtes som Epidemihospital, hvortil det just ikke var særlig egnet. Gaardspladsen var saa indskrænket, at Pladsen, hvor Patienterne med de forskellige epidemiske Sygdomme maatte opholde sig, var betegnet med Kridtstreger.

Som et Kuriosum kan anføres, at min yngste Søn, der blev født paa Hospitalet, og som, da han blev lidt større, ikke var til at holde borte fra Soldaterne, aldrig har haft nogen smitsom Sygdom, medens min ældste Søn, der er født i Saksøbing og opvokset under de bedste hygiejniske Forhold, gennemgik alle de forskelligste Sygdomme.

Ved at gennemlæse en gammel Hospitalprotokol fandt jeg, at Soldaterne en Gang havde klaget til Ministeriet over, at Overlægen altid havde sin Hund med paa Stuegang, og at den sprang op i Sengen til dem. Overlægen forsvarede sig med, at han havde forbudt Soldaterne at faa bragt Spisevarer ind paa Stuerne udefra, særlig Pølse, hvilke Patienterne gemte i Sengen. Det var kun, naar Soldaterne var i Besiddelse af Pølse, at Hunden sprang op for at tage den. Hunden gjorde altsaa god Nytte. Saaledes har Ministeriet antagelig ogsaa tænkt, idet Klagen ikke ses at have ført til noget.

I den gamle Lægebolig levede jeg en Række lykkelige Aar, og under beskedne Former samlede vi en Del gode Venner om os: Forfattere, Læger, Søofficerer, Politikere og tillige en glad Ungdom. Her drøftede min gode Ven *Mylius-*

Erichsen og jeg mange Gange Planerne for hans Grønlandsekspedition. Her citerede *Sophus Clausen* vistnok første Gang sit Digt: »Det var paa Skanderborg Station«. Her læste *Stuckenberg* sine Vers op og *Holger Drachmann* skrev sit skønne Mindedigt om Niels Finsen.

Erik og *Amalie Skram* var ofte vore Gæster. *Amalie Skram* var i sine Velmagtsdage meget bedaarende og havde en lysende, overlegen Intelligens. Jeg mindes en Aften, vi var et lille Selskab, der havde været sammen til *Première* paa et af *Ibsens* Stykker, vistnok »Lille Eyolf«. Efter Forestillingen samledes vi og drøftede ivrigt Meningen med Stykket, som ingen af os rigtig forstod. *Amalie Skram* forklarede da, hvad *Ibsen* havde ment, og gjorde det saa overlegent, at de fleste af os sikkert sagde til sig selv: »Du er jo dum, at du ikke straks kunde forstaa det«. Da *Amalie Skram* og jeg senere paa *Tomandshaand* talte sammen, kom vi til at omtale Professor *Knud Pontoppidan*. *Amalie Skram* fortalte ved denne Lejlighed, at hun, medens hun laa paa Hospitalet, en Aften havde set Professor *Pontoppidan* tage et Kræmmerhus fuldt af smaa Søm og drysse disse paa hendes Mad. Det slog mig da, hvorledes den bedste Intelligens kan være forbundet med Vrangforestillinger.

Til den glade Ungdom, der kom i vort Hjem, hørte i første Række daværende Løjtnant *Asmussen*, Overretssagfører *Cornelius Olsen*, som desværre døde i en ung Alder, og hans yndige, unge Søstre,

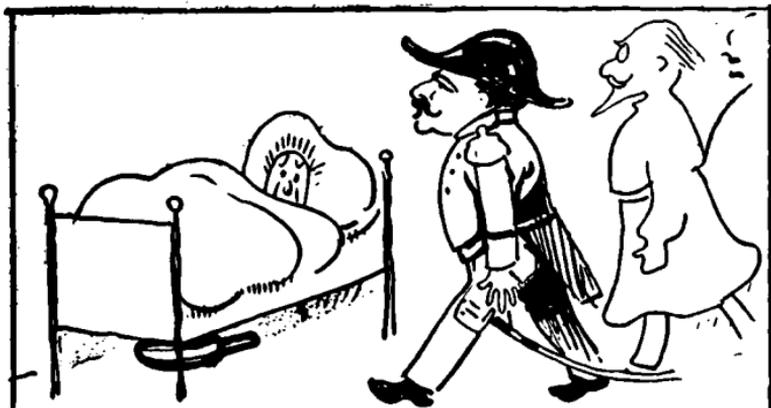
med hvilke jeg har bevaret et trofast Venskab gennem Aarene.

Som Rigsdagsmand interesserede jeg mig meget for de interparlamentariske Fredsmøder, og deltog i mange af disse. Alle de smukke Ord, der blev talt om Freden, havde jo ingen Betydning, da det kom til Stykket. Rejserne var dog ikke derfor helt forgæves. Det er altid lærerigt for Rigsdagsmænd at komme ud og se andre Landes Forhold. Efter Indbydelse var jeg saaledes med paa den store Rejse, som skandinaviske Rigsdagsmænd foretog gennem det meste af Frankrig. Heri deltog ogsaa *Georg Brandes*, der adskillige Gange med Hæder var Danmarks Ordfører.

Jeg mindes et lille pudsigt Optrin: En fransk Borgmester holdt en meget lang og kedelig Tale. Folketingsmand *Jungersen*, der var en stor og statelig Mand, var kommen til at staa i første Række, lige overfor Borgmesteren. Nu havde Jungersen en Sygdom, som bevirkede, at han, naar han blev træt, gav smaa Nik med Hovedet. Da Borgmesteren bemærkede, at Jungersen stadig nikkede, henvendte han hele sin Tale til ham, og jo mere indtrængende Borgmesteren talte, desto mere nikkede Jungersen. Bagefter sagde Borgmesteren til mig: »Jeg glædede mig meget over det Bifald, Deres Præsident viste mig«. Jeg lod ham blive i Troen.

For at studere Kampen mod Tuberkulosen, gjorde jeg, ledsaget af min Hustru, en Rejse til alle tyske og svejtsiske Sanatorier. Disse Sana-

torier laa ofte i Bjergene langt fra alfar Vej. Vi boede som Regel paa smaa Landsbykroer og tilbagelagde derfor adskillige Strækninger til Fods. Paa den Maade lærte vi Tyskland at kende paa en lidt anden Vis end almindeligt. Siden hen deltog jeg i en Række Tuberkulosekongresser i

Paa hvert Hospital vækker *Rørdam* Fureur, Professorerne kalder ham »Nordens Pasteur«.

(Karikaturtegning i »Klods Hans«).

Berlin, Wien, Rom, Paris, Bryssel, Geneve, Washington osv., og fik derved rig Lejlighed til at se mig om i Verden. Som Medlem af Forretningsudvalget for den internationale Tuberkuloseforening, der havde Sæde i Berlin, kom jeg jævnlig til denne By, og fik mange Venner blandt tyske Læger. Hos den berømte Professor *Frænkel* har jeg tilbragt mangan gemytlig Bier-Abend. Alt dette fik dog en brat Afslutning ved Verdenskrigen.

I mine første Aar som Marinelæge sejlede jeg en Del med Flaadens Skibe. Det var endnu de gamle Sejlskibes Tid, og dog kom Skibene den Gang viden om Land. I seks Aar var jeg Læge paa Kadetskolen og sejlede hvert Aar med Kadetkorvetten »Dagmar«. 1897 var vi først paa Fiskeriinspektion under Island og dernæst paa Besøg i Trondhjem i Anledning af Byens 900 Aars Jubilæum.

At ligge paa Fiskeriinspektion under Islands barske Kyster er ikke meget tiltalende, især naar Vejret er daarligt. Paa Grund af de politiske Forhold var Islænderne heller ikke den Gang videre venlig stemt mod Danmark. Adskillige Steder forstod kun meget faa af Islænderne Dansk, og vi endnu mindre deres Sprog. Det var derfor en stor Modsætning at komme til Norge.

I straalende Sommersol stod vi Trondhjemfjorden ind og ankrede uden for den gamle Herregaard »Østeråt«. Overalt blev vi modtaget med den største Hjertelighed. Sproget var ikke meget forskelligt fra vort eget. Det var som at komme til en kær Broder. Da vi kom ind til Trondhjem, var der flere, der fortalte mig, at de langt ude var i Familie med mig, og andre meddelte med Glæde, at der flød gammelt dansk Blod i deres Aarer. Opholdet i Trondhjem i de skønne, lyse Sommernætter, hvor vi næsten ikke kom i Seng, er uforglemmeligt. Sverige og Norges Konge, *Oscar II*, var til Stede. Som Admiral i den danske Flaade inspicerede han vort Skib. Han var en

pragtfuld Skikkelse at se paa og meget hjertelig overfor os danske.

Men ogsaa disse straalende Dage i Trondhjem svandt hen. Vi havde givet Byen vor sidste Salut, og fra alle Fjælde vinkede de unge, norske Piger deres Farvel til de danske Kadetter. Vi skulde gaa indenskærs den smukke Tur til Molde og var ikke kommen ret langt, før Baadsmanspiiben skingrede: »Alle Mand paa Dækket, klar til Salut!« Et mægtigt, skinnende hvidt Skib kom imod os. Højt paa Kommandobroen stod en Officer med Bind om Hovedet. Det var Tysklands Kejser ombord paa »Hohenzollern«. Rygtet gik den Gang, at Kejseren havde haft en Strid og var bleven overfaldet af en af sine egne Officerer, som derefter havde begaaet Selvmord. — Aaret efter var vi i London, paa Madeira og i forskellige engelske og franske Kystbyer.

I 1898 var Kadetskibet i Lissabon til stor Fest i Anledning af 400 Aars Jubilæet for *Vasco da Gamas* Opdagelse af Søvejen til Indien. Her var samlet en mægtig Orlogsflaade fra alle Verdens Lande. Jubilæumsdagen begyndte med, at samtlige Skibe paa en Gang gav en Salut paa 101 Skud. Portugals meget korpulente Konge, *Carlos*, og hans smukke Dronning, *Amelie*, var roet ombord til os i et fantastisk, gammeldags Fartøj, bemanded med kæmpehøje Negere. Kongen blev kort Tid efter myrdet og Republikken indført.

Der var rigtig Fest i Lissabon, hvor store Repræsentationer for Portugals mange Kolonier drog

gennem Gaderne: en sidste Afspejling af Landets tidligere Glans og Storhed. De danske Officerer fik alle en portugisisk Orden. Rygtet gik den Gang i Marinen, at Portugal ikke havde betalt sin Andel af Sundtoldens Afløsning, men til Gengæld forpligtet sig til at dekorere alle danske Sø-officerer, der kom til Portugal. Maaske er dette ikke historisk korrekt.

Fra Lissabon sejlede vi til Libau, hvor Ruslands nye, mægtige Orlogshavn skulde indvies. Den Gang stod Libau i sin Glansperiode, og den Fest, vi overværede, svarede dertil. Blandt alle Verdens Officerer var maaske de gamle russiske de flotteste, de gladeste og de mest godmodige. De havde over sig noget af det halvasiatisk, der endnu præger alle Russere: en Blanding af Godmodighed og Vildskab, en Evne til at finde sig i Skæbnens Omskiftelser og en halvt fatalistisk Tro paa, at det, Livet byder paa, nu en Gang ikke kan være anderledes.

Denne Orlogshavn var kolossal: Lange Kaserne-gader, pragtfulde Officersbygninger, kuplede Kirker, mægtige Værksteder og Dokker. Den Gang tænkte jeg ikke, jeg senere saa mange Gange skulde komme til Libau under stærkt forandrede Forhold.

Et af de allerførste Telegrammer, der kom under Verdenskrigen, lød: »Krydseren »Augsburg« har i Dag bombarderet Libau. Krigshavnen brænder«. Det var dog Russerne selv, der havde opgivet Krigshavnen og delvis sprængt den i Luften

eller stukket Ild paa den. Nu ligger den hen i sørgelige Ruiner.

En raakold Efteraarsdag for nogle Aar siden var jeg atter i Libaus Krigshavn ombord i en af vore mægtigste Udvandrerdampere. En Dok, som længe har været ubenyttet, er ikke tiltalende. Naar Vandet er pumpet ud, er den fuld af grønligt Slim, væmmeligt Mudder, døde Rotter og alle Slags Uhumskheder. Det er et modbydeligt Arbejde at vade rundt her og skrubbe Bunden ren paa de store Dampere; men for de Arbejdere, der er paaklædt til det, kan det jo lade sig gøre. Jeg stod og saa paa, at Vandet blev pumpet ud. Efteraarsdage er ikke saa rare i Libau. Jeg gik ned og tog mit varmeste Tøj paa, tykke Støvler og Pels. Da jeg atter kom op, var Dokken tømt for Vand, og nu var der fuldt op af Kvinder, som med en Mursten skulde skrubbe Skibets Bund. Der var gamle, rystende, pjaltede Koner og unge Piger, som blaa af Kulde sjaskede rundt i Mudderet, halvvejs nøgne, i smaa, tynde Sko, lasede Strømper og i gamle, nedringede Kjoler.

Fra Libau var der omtrent en Mil at gaa ud til Dokken. Lønnen var 1 Krone daglig, og dog var der næsten Slagsmaal om at komme til.

Jeg stod og saa paa de udtærede Kvinder i den modbydelige Dok og kom til at fryse i min gode Pels. Inde i Libau var der en amerikansk Bar. Her var Lys og Varme, Musik og Lystighed. I den Bar traf jeg en Dame, jeg kendte. Hendes Mand havde tidligere været Ekscellence, russisk

Generalprokurør i Libau. Hun havde været Libaus smukkeste og fornemste Dame. Saa var Tyskerne kommen og bagefter Bolschewikerne, Revolution og alt det andet, der er passeret hen over det ulykkelige Libaus Hoved. Manden var afsat, forsvunden, som saa mange andre i Rusland. — Jeg behøvede ikke at spørge om, hvad hun tog sig for; det var altfor tydelig skrevet paa hendes Ansigt. Den unge Frue var endnu meget smuk, med pragtfuldt, gyldent Haar og skinnende Tænder. Hun var velklædt og velplejet og var nu Barpige i den amerikanske Bar. Hun konverserede mig paa ulasteligt Fransk om Paris, hvor hun ofte havde været med sin Mand i deres Velmagtsdage. Da en tyk, halvfuld svensk Skipper kom ind, sagde hun til mig: »Nu maa jeg gaa, jeg er optaget«, og jeg saa hende sidde og klinke med ham. Lidt efter forsvandt de i et af Barens Bagværelser. For anden Gang den Dag syntes jeg, det var en ond og haard Verden, vi levede i.

Jeg sejlede ogsaa med Ø. K.s store Udvandrer-damper »Korea«. Skibet gik fra Libau til Rotterdam og derfra til Amerika. Alle Officererne og hele Mandskabet var Russere. Foruden mig var der kun en dansk Hovmester. Vi havde 1500 Passagerer ombord, næsten alle Jøder. En af Officererne havde nylig gjort den russisk-japanske Krig med. Efter hvad han fortalte, var det ikke underligt, at Russerne havde tabt denne Krig. Naar de fik sendt Patroner ud, manglede Krudtet, eller de passede ikke til Geværerne. Proviant og

Forbindingssager var forsvunden under Vejs eller fyldt med Sand og Grus; alt var Elendighed og Svindel.

Hvert Aar rejste jeg paa Sessioner og besøgte alle Danmarks Byer og lærte paa den Maade mit eget Land godt at kende. Senere hen sejlede jeg med Kongeskibet »Dannebrog«. Jeg var med Kong *Frederik VIII* og Rigsdagsmændene ved deres store Besøg paa Island. Den Gang blev vi godt nok modtagne, men at Island ønskede at blive et frit Land, kunde ingen nære Tvivl om. Med »Dannebrog« var jeg med til at hente Prins *Harald* og Prinsesse *Helene* som nygifte i Glycksborg. Det var første Gang siden 1864, at et dansk Orlogsflag vajede i Flensborg Fjord. Med Kong *Frederik den VIII* var jeg i St. Pedersborg, hvor hele den kejserlige Familie under megen Pomp og Pragt kom ombord hos os. Ingen drømte den Gang om Muligheden af, at Czarfamilien senere skulde lide saa sørgelig en Skæbne.

Senere sejlede jeg med Marinens Skibe paa mange Have. Jeg sejlede med Prins *Valdemar* som Løjtnant og som Admiral. Norges Konge og Kretas tidligere Guvernør, Prins *Georg*, har været mine Skibskammerater. Grækenlands, Portugals og Sveriges Konger og Ruslands og Tysklands Kejsere har været ombord i vore Skibe.

Imidlertid var jeg avanceret til Stabslæge og skulde ikke mere sejle.

I Foraaret 1914 var jeg dog atter ude paa en

lille Tur for med en dansk Eskadre den 9de Maj, 50 Aars Dagen for Slaget ved Helgoland, at hædre de Faldne, der ligger begravet paa Christianssands Kirkegaard i Norge. Det var en meget stemningsfuld Højtidelighed. Af alle Norges Byer er Christianssand sikkert den mest danskvenlige. En norsk Digter havde skrevet en smuk Sang, som mindede om de mange Gange, Nordmænd og Danske havde kæmpet for en fælles Sag:

»Mens oven suste Dannebrog,
den gamle, ædle Fane,
for dem, der faldt for Land og Sprog,
paa Ærens frie Bane«.

Atter kommen hjem tænkte jeg, at jeg aldrig mere skulde komme paa Tøgt med Flaadens Skibe. —

Saa kom Sommeren 1914. Marinens General-læge havde som sædvanlig taget sin Sommerferie, og jeg fungerede som Chef for Marinens Lægekorps. En Augustaften blev jeg ringet op af Marineministeriet og fik Ordre til at gaa ombord i Admiralskibet som Eskadrelæge og sørge for, at de fornødne Læger til alle Skibene mødte i Nattens Løb. Saa vidt jeg mindes, var der ialt den næste Morgen mødt 32 Læger.

I Dagens Løb blev den største Eskadre, som Danmark nogensinde har set, formeret og udrustet. Der var, store og smaa iberegnet, vistnok ialt 53 Skibe.

Alle mindes, hvor spændende den Dag var for Danmark.

Paa en eller anden Maade var det rygtedes i

København, at Eskadren skulde gaa ud, og da vi i den smukke Sommeraften stod ud af Flaadens Leje med Admiralskibet i Spidsen, var der samlet i Tusindvis af Københavnerne paa Kvæsthusbroen, paa Hønsbroen, paa Langelinie og overalt, hvor man kunde faa et Glimt at se af Flaaden. Der herskede en aandeløs Spænding og dyb, alvorlig Tavshed hos den forsamlede Mængde.

Yderst paa Kvæsthusbroen stod en stor Kularbejdsmand i sit Arbejdstøj, med Ansigtet svær-tet af Kulstøv. Jeg kan endnu se ham for mig. Han tog sin Hue af og løftede sin Røst, som rungede ud over Havnen: »Lad os give Flaaden et Hurra og ønske, at den maa komme godt hjem igen«. Et tusindstemmigt Hurra lød ud over Havn og Rhed, mens Panserskibene et for et gled forbi og Admiralskibets Musikkorps in-tonerede Nationalsangen.

Jeg har oplevet adskillige højtidelige Øjeblikke i mit Liv. Jeg har hørt Forkyndelsen af Vaabenstilstanden i Paris den 11. November 1918, har set Sørgefloret falde, som i 40 Aar havde dækket Strasbourgstatuen paa Concordepladsen i Paris og set den sejrende Hær vende tilbage til Paris; men aldrig har jeg oplevet noget, der var saa højtide-ligt som hin Augustaften, da den danske Flaade gik ud. Det var jo ogsaa vor egen Flaade og vore egne Landsmænd, der var ombord.

Vi ankrede op paa Rheden for at afvente nær-mere Ordre. Ombord var en underlig Stemning. Bl. a. kom en ung Løjtnant, som var min gode

Ven og som jeg havde kendt, fra han kom ind som Lærling i Marinen, hen til mig og bad mig komme at se det Kanontaarn, hvor han skulde kommandere. Da vi kom derind, tog han min Haand og spurgte mig, om vi kom i Krig, og om jeg troede, vi vilde komme hjem igen. Det kunde jeg jo ikke sige noget om. »Det er ikke, fordi jeg er bange«, sagde han, »her skal jeg staa og jeg skal nok gøre min Pligt; men jeg blev gift i Gaar«.

Som bekendt bøjede Danmark sig for Tysklands Ønske og spærrede selv Bælterne med Miner, saa Flaaden fik heldigvis ikke Lejlighed til at optræde aktivt. Den udførte nu Bevogtningstjeneste i Sundet, og det var i Begyndelsen spændende nok. Ved Dragør kunde vi se de tyske Orlogsskibe og ved Snekkersten var Undervandsbaaden »Havmanden« nær bleven sendt til Bunds af en engelsk Torpedo; men Krigsfaren drev heldigvis efterhaanden længere og længere bort fra de danske Farvande. Den store, danske Eskadre blev til Bevogtningstjeneste delt i flere mindre Afdelinger og jeg kom atter i Land.

Et af mine højeste Ønsker var at se de store Krigsbegivenheder paa nærmeste Hold, et Ønske, jeg ogsaa fik opfyldt.

De fremmede Landes Militærattachéer bag Frontlinien.

Ophold i Frankrig

under og efter Verdenskrigen.

De Aar, jeg kom til at tilbringe i Frankrig, vil stadig staa for mig i Eventyrets Glans. Det var en vidunderlig stor og gribende Tid, hvis Begivenheder prægede sig dybt i mit Sind.

Selve Rejsen derved var Eventyrets Begyndelse. I de sidste Aar af Verdenskrigen var det ikke let at slippe ind i Frankrig. Daarlige Erfaringer havde gjort, at man var blevet skeptiske overfor neutrale Udlændinge. Men da jeg i en Aarrække havde været Læge ved den franske Legation i København, lykkedes det mig at faa Indrejsetilladelse.

For at komme til Paris fra København, maatte man i de Tider først rejse over Sverige til Kri-

stiania og herfra videre til Bergen. Her gik jeg ombord i en engelsk Krydser, der forlod Havnen en mørk Nat med slukkede Lanterner — af Hensyn til de tyske Undervandsbaade. Vi maatte sejle i Zig-Zag over Nordsøen til Orkneyøerne, hvor den mægtige engelske Kampflaade laa. Her blev alle Passagerer grundigt undersøgte og enkelt mistænkelige holdt tilbage. De andre gik ombord i en Krydser og sejlede til Aberdeen, hvor de landsattes og underkastedes et meget grundigt Krydsforhør med paafølgende Undersøgelse. Jeg slap forholdsvis let igennem og susede snart ned gennem Skotland til London. Banen gaar langs den skotske Kyst og var ofte Genstand for Angreb af tyske Zeppelinere. Det var den ogsaa den Nat, og vort Tog maatte holde i flere Timer, medens alle Lys blev slukkede, og det var os strengt forbudt at afstryge Tændstikker. Zeppelinerne havde intet Held med sig den Nat. Næste Dag læste vi i Bladene, at det var lykkedes Englænderne at skyde en Zeppeliner ned.

Hvor var London forandret! Der var ikke alene talrige Spor af Zeppelinernes Besøg, men hele Byen var som en eneste stor Militærlejr. Naar man kom fra det fredelige, lille Danmark, fik man et levende Indtryk af, at man her var inde under en Verdenskrig. Her var et Land, som satte al sin Evne og Energi ind paa Krigen. Alle var i Uniform, selv Kvinderne. De havde ikke alene taget Gerningen op som Sygeplejersker, men havde ogsaa paataget sig Mændenes Virksomhed i Am-

munitionsfabrikker samt ved Jernbaner og Sporveje. Mangen fornem engelsk Dame, der havde lært at føre Automobil, har kørt Hundreder af Mile som Chauffør i den belgiske og franske Krigszone og har derved været med til at fremskaffe Sejren.

I den store Hydepark mødte mig et frygteligt Syn: Saarede og Lemlæstede, der, saavidt de kunde, nød Foraarsolen, omgivet af hjælpsomme Damer, som paa enhver Maade søgte at trøste dem. Jeg tænkte ved mig selv: I Øjeblikket er I Helte, der har ofret Jer for Fædrelandet, men naar Krigen om nogle Aar er glemt, saa er I kun besværlige Stakler.

Fra London fortsatte jeg til Southhampton, hvorfra vi ogsaa en Aftenstund zig-zagede over til le Havre, hvor vi endelig satte Foden paa fransk Grund.

Mens vi laa her, kom to mægtige amerikanske Transportskibe og landsatte Soldater: pragtfulde, høje, flotte, blonde, gennemtrænede Sportsmænd. Paa mange af dem kunde man se deres skandinaviske Afstamning. Efter Sigende var de alle frivillige. Sektion efter Sektion svingede de ind paa Kajen i en Uendelighed. Da jeg saa al denne Ungdom marchere frem, leende og syngende, tiljuble af de franske Kvinder, stod Billedet, jeg nys havde set i Hydepark, atter for mig. Jeg syntes, det var blodig Synd, det, der ventede mange af disse stolte Mænd. Men jeg tænkte ogsaa paa, at her foran mig havde jeg det mest haandfaste

Bevis for, at Tyskland aldrig kunde vinde denne Krig. Hvorledes var det muligt, at de tyske Statsmænd havde kunnet handle saa taabeligt og lade haant om Amerika.

Mens vi laa i le Havre, besøgte vi »Belgien«. Oppe i Sandklitterne ved St. Adresse havde Fransk-mændene indrømmet Belgierne en Stump Jord. I smaa, tarvelige Træbarakker residerede her alle de belgiske Ministerier. Herfra lededes den belgiske Hær, som forsvarede det sidste, lille Hjørne af Flandern — dette eneste af Belgien, som ikke var, og aldrig kom i Tyskernes Vold. Trods Strømme af udgydt Blod.

Det var Aften, da vi ankom til Paris. — Mindets, Festernes, Lysets By henlaa i det dybeste Mørke af Hensyn til de tyske Flyverangreb! Den, der ikke meget nøje kendte Vej, var hjælpeløs!

Ved den danske Gesandts Hjælp kom jeg til at bo paa et lille, udmærket Hotel, hvor der i Forvejen boede to danske Officerer, Kaptajnerne *Wedell-Wedellsborg* og *Hage*. *Wedell* var dansk Militærattaché og *Hage* Chef for det danske »Røde Kors« i Frankrig. Altid venlig og tjenstivrig og altid parat til Hjælp udførte han et enestaaende godt Arbejde for de mange Krigsfanger.

Takket være afdøde Professor *Tscherning*, Professor *Ehlers* o. fl. a. var der i Paris oprettet et udmærket dansk Hospital til Behandling af de Saarede. Hospitalet, som havde Hundrede Senge, laa i en ny Bygning ude i Passy, og det blev ledet af *Fru Tscherning* med stor Energi. Som Over-

læge fungerede den herhjemme som Digter kendte kyndige og elskværdige *Dr. Aage Berntsen*, Klaus Berntsens Søn, bistaet af *Dr. Jessen*. Alle Sygeplejerskerne var danske.

Det danske Hospital gjorde overmaadé megen Gavn og tjente i høj Grad vor Nation til Ære. Her var rig Lejlighed for den, der vilde sætte sig ind i de Saaredes Behandling, og det var da ogsaa det første Sted, jeg besøgte.

Der var Hospitaler overalt! Alle Bygninger, der kunde anvendes dertil, blev taget i Brug. Jeg har set opgivet, at der i Verdenskrigen faldt ca. to Millioner paa fransk Side, men hvor mange, der blev saarede, har jeg intet Sted set opgivet. Næppe mange undgik den Skæbne. Alle de danske, som jeg kom til at kende dernede, og som vel at mærke havde deltaget i Krigen, havde været saaret flere Gange. En af de smukke Restauranter ude i Boulogneskoven, hvor Elskende plejer at mødes paa skønne Sommeraftener, saa jeg nu omdannet til et dystert, hollandsk Hospital. Den mægtige Udstillingsbygning »Grand Palais« ved Alexanderbroen, mange store Hoteller og Hundreder af andre Bygninger var alle taget i Brug til Hospitaler. Som Læge undrede det mig at se, hvor godt selv de største Operationer forløb under meget primitive Forhold. En berømt brasiliansk Kirurg, jeg ofte besøgte, opererede i en tidligere Vognport, og ude paa Væddeløbsbanen ved Auteuil havde Amerikanerne indrettet et stort Hospital af Telte med kun Grønsværet som Gulv.

Midt under Kejserslaget, den 24. Marts 1918, begyndte Tyskerne at beskyde Paris med den berømte langtrækkende Kanon »Tykke Bertha«, der kunde skyde over 120 km. En Dag faldt der en Granat midt paa Almapladsen, hvor der var indrettet Grønttorv. Den saarede og dræbte en Mængde af Grøntkonerne. Dette skete kun faa Hundrede Meter fra vort Hotel. En anden Gang, paa selve Langfredag, slog en Granat ned i en lille Kirke paa venstre Seinebred (St. Gervais), hvor der den Dag var Konfirmation, og dræbte mange smaa Konfirmander.

Krigens fjerde Aar, 1918, var begyndt mørkt og truende for de Allierede. De svage Forsøg paa en Forstaaelsesfred, som var indledet ved Aarets Begyndelse, var løbet ud i Sandet. Rusland var gaaet ud af Sagaen som krigsførende Magt. Ganske vist var Amerika kommet i Stedet ved de Allieredes Side, men hvad duede Amerikanerne til? Og kunde en Hær virkelig føres over Atlanterhavet? Havde Storadmiral *von Tirpitz* ikke Ret, naar han lovede Kejseren, at ikke mange Amerikanere skulde komme levende i Land i Frankrig? Nu da Tyskland havde faaet Ryggen fri, idet Rusland ikke mere truede, skulde alle Hærmasserne samles paa Vestfronten til det sidste store Slag, som skulde bringe Tyskland Sejren. Forbindelsen mellem den franske og engelske Hær skulde sprænges, Englænderne jages ud i Kanalen, de franske Kanalhavne erobres og det vigtige Jernbaneknudepunkt Amiens besættes.

Hermed vilde Vejen til Paris være aaben.

Saadan var Programmet! Det tyske Angreb i Marts 1918 indledes med en Artilleriforberedelse, som overtraf alt, hvad Verden endnu havde set. Den 20. Marts var der samlet en Million tyske Soldater bag den ti Mile lange Angrebsfront og Tyskerne raadede over henimod ti Tusinde svære, langtrækkende Kanoner. Dertil havde de Tusinder af Minekastere i Funktion.

Bag dette »Jerntæppe« skulde Stormtropperne rykke frem.

I Dagene den 21. til 23. Marts 1918 bortskød Tyskerne omtrent tre Gange saa megen Ammunition, som i hele Krigen 1870—71. I de vældige Kampe fra 21. Marts til 5. April mistede de Allierede 90,000 Fanger, hvoraf langt de fleste var Englændere. Det samlede Tal af Døde og Saarede var over 200,000. Tyskerne erobrede et mægtigt Bytte: 1300 Kanoner, mange Tusinde Maskingeværer og rige Forraad af enhver Art. Men trods alt var Sammenhængen mellem den engelske og den franske Front øst for Amiens ubrudt, Kanalhavnene ikke erobrede — og Paris ikke naaet.

— Blandt mine Papirer fra Krigstiden har jeg et amerikansk Pas, hvori det hedder: »... Denne Person ved Navn Dr. Holger Rørdam, dansk Undersaat, er det tilladt at passere ind og ud, med eller uden Motorcykle eller Vogn, i den Zone, der er okkuperet af den amerikanske Armé«.

Ved Hjælp af dette Pas fik jeg Lejlighed til

paa nærmeste Hold at studere den store Indsats, Amerikanerne gjorde i Verdenskrigen. Der er en lille Anekdote, som belyser dette. Den drejer sig om tre Soldater, en Englænder, en Amerikaner og en Franskmand, der væddede hver et Pund om, hvem der kunde fortælle den største Løgn. Franskmanden, der var Flyver, fortalte, at han engang havde været en Mil oppe i Luften. Her led Maskinen Skade, saa han maatte sætte den paa Kanten af en Sky, hvor det tog ham en hel Dag at reparere den. Englænderen havde været ude med en Undervandsbaad i Atlanterhavet, hvor Baaden gik i Stykker. Havet var en Mil dybt, og de maatte gaa en Uge paa Havbunden, inden de fik Baaden klar igen. Amerikaneren sagde blot: »Det var os, der vandt Krigen«, hvorfor de andre straks skubbede Pengene over til ham.

Her har man et Udtryk for engelsk og fransk Ironi, men Kendsgerningerne talte dog et noget andet Sprog. Det vilde være en Overdrivelse, hvis man sagde, at Amerikanerne ene vandt Krigen, men deres Hjælp var storslaaet. Amerikanerne førte en Hær omtrent saa stor som Danmarks Indbyggerantal over Atlanterhavet og, saavidt jeg mindes, blev ikke et eneste Transportfartøj torpederet. Naar Amerikanerne ikke fandt de franske Havne store og gode nok, saa byggede de ganske simpelt helt nye Havne og Kajer, passende for deres Skibskolosser. Det skete i Bordeaux og mange andre Steder. Deres Lejre

med Pakhuse og Fabriker strakte sig efterhaanden over Tusinde Tønder Land.

Jeg besøgte en Gang en amerikansk General, der boede yderst tarveligt i en tidligere Hestestald. Han fortalte mig, at det eneste, Frankrig ydede Amerikanerne, var selve Jorden. Hver Mundfuld Føde kom fra Amerika, hver Stump Træ, hvert Stykke Kul, Heste, Ammunition, Cykler, Automobiler, kort sagt alt, hvad de havde Brug for, blev overført fra Amerika. Var det at undres over, at Dampskibsfragterne røg i Vejret under Krigen? Udenfor Bordeaux var der en Fabrik, som hver eneste Dag lavede 80 Jernbanevogne og to Lokomotiver færdige. Over store Dele af Frankrig lagde Amerikanerne nye Skinneveje, i deres Flyvelejr stod Aeroplan ved Aeroplan saa langt Øjet rakte. Automobildele blev samlet til Vogne i uhyre Parker, Uniformer blev skaaret til paa Maskiner i Hundredevis paa een Gang, andre Maskiner syede dem færdige.

Jeg, som Læge, blev maaske mest imponeret af et Hospital i Nærheden af St. Nassaie. Det havde 20,000 — skriver tyve Tusinde — Senge. Det var opført i Barakker, med eget Elektricitetsværk, Kloaker, Gas, Vand og alle andre moderne Indretninger. Opførelsen havde efter Sigende kun varet tre Maaneder. I de forskellige Pavilloner behandledes de Saarede efter deres Saars Art. Der var Skinneveje til hver Pavillon, saa de Syge direkte fra Slagmarken i kæmpemæssige Lazarettog, hvor de blev foreløbig for-

bundne og sorterede, kunde køre lige op foran den Pavillon, hvor de skulde indlægges.

De amerikanske Officerer og Tropper kendte ikke meget til Krigsførelse, men det var udmærkede Folk, der forstod de franske Instruktørers Vink. Hver især af de Allierede har selvfølgelig haft deres store Betydning ved Opnaelsen af det endelige Resultat, men Amerikanerne mødte med friske Kræfter og gav nyt Mod, da det sidste, store Tag skulde tages. Og det blev ikke af mindst Betydning for det heldige Udfald af de militære Operationer i Krigens sidste, strenge Aar.

— — —

I en Korrespondance til »Politiken« skriver Forfatteren *Andreas Vinding*, som af og til besøgte mig i Paris, om Forholdene: »Det sidste halve Aar havde vi Fronten i Paris. Trommeilden lød som stedsevarende, fjern og truende Torden. »Tykke Bertha« smældede hvert Kvarter. Flyverne med deres Bomber var over os hver Nat. Aldrig har Paris været saa levende som da. Alverdens Soldater drog igennem den; der var Farver og Brus over de store Boulevarder. Paris var bleven en By bag Fronten. Hele Verden mødtes i den vældige Krigsby. Den enkeltes Liv hang i en Traad«.

Det sidste kan jo forsaavidt siges med Rette, eftersom det under Slutningen af Krigens ikke mere var smaa Bomber og Pile, Tyskerne kastede ned fra Gothaer, men store Lufttorpedoer, der gik gennem Husene fra Kvist til Kælder. Paa

hvert Hus var der angivet, hvormange, der var Ly for i Kælderne, og naar de tyske Flyvere kom og blev meldt fra de yderste Observationsposter, hylede de mange Sirener, der var anbragt forskellige Steder, som Tegn til, at Folk skulde gaa i Kælderne. Og saa begyndte det franske Luftskyts en vældig Kanonade, for at lægge en Spærreild for Flyverne. Naar Angrebet var forbi, kørte Brandvæsenet rundt og blæste en lille, rask Melodi »Breloque«. Saa kunde Folk atter gaa i Seng.

Det hændte undertiden, at Flyverne flere Gange samme Nat søgte at komme ind over Paris; men det var kun sjældent, de kom om Dagen; det var for risikabelt. Jeg har dog set det en Gang. En Dag, da jeg spadserede paa Boulevard St. Michel, saa jeg alle de spadserende kigge tilvejs. Højt oppe i den ganske klare Luft saa vi tre smaa Prikker; de blev større og større. Jo, det var sandelig Flyvere. Tyskerne over Paris ved højlys Dag! Med eet udbrød Folk: »Jamen, der er jo i Snesevis af Flyvere!« For mine Øjne saa det ogsaa saadan ud. Men det var en Fejltagelse. Vi hørte et øredøvende Bombardement fra de franske Batterier. Det, vi havde set udvikle sig til smaa Flyvemaskiner i Snesevis, der højt oppe i den klare Luft, var kun Røgen af eksploderende franske Granater, som sprang omkring de tre dristige Flyvere. Hver Granat dannede ligesom en lille, sort Sky, naar den eksploderede. Knaldet hørte vi først lidt efter.

Jeg stod og ønskede af hele mit Hjerte, at de

tre Maskiner maatte blive skudt ned. Saaledes kan ens Følelser være, naar man midt under en Krig bogstavelig talt har Fjenden over sig. Det var første Gang, jeg i mit Liv bevidst havde ønsket Medmenneskers Død.

Men det gik ikke, som jeg ønskede. De tre Flyvere steg højere og højere, saa de franske Granater ikke kunde naa dem. Og fra deres sikre Stilling højt oppe i det tindrende Blaa, dryppede de deres Bomber ned over Byen og spredte Død og Ødelæggelse over talrige uskyldige og ganske forsvarsløse Mennesker.

Efterhaanden tog Folk det ikke saa nøje med at gaa ned i Kælderne. Det var meget mere interessant at sidde paa en Altan og se, om de franske Lyskastere kunde finde Flyverne, og om de springende Granater traf. Ængstelsen slap- pedes ogsaa noget derved, at man kun sjældent fik at vide, naar der skete noget alvorligt. Paris er en stor By. Hvad der hændte ved Port Mail- lot, fik man ikke noget at vide om mod Øst i Vincennes, og for ikke at skræmme, omtalte Bladene aldrig Virkningen af Flyverangrebene. Forøvrigt var denne Angrebsmaade militært set ganske meningsløs. Der blev vist aldrig ramt nogen Soldat eller noget militært Etablissement i Paris, men der dræbtes en Mængde uskyldige Kvinder og Børn. Jeg har paa Hospitalerne set ikke saa faa Børn, der var lemlæstede ved Flyver- angreb.

Det hele vakte, som saa meget andet hensigts-

løst, Tyskerne foretog, et flammende og rasende Had mod dem.

— — —

Efter det store Kejserslag i Marts og April havde Lykken vendt sig. Hvorfor er ikke let at sige. Maaske var Tyskerne blevet trætte af den store Præstation, maaske var det Englændernes Sejghed, Franskmændenes enestaaende Mod og Tapperhed, de friske Kræfter, Amerikanerne satte ind, — eller snarest af alt var det vel den ny, dygtige Ledelse, de allierede Tropper havde faaet i Marchal *Foch*, der gjorde Udslaget.

Det stod skrevet i Skæbnens Bog, at Tyskland ikke skulde vinde denne Krig.

»Den gamle Tiger«, *Clemenceau*, havde nylig endt sin store Tale i Deputeretkammeret med de stolte Ord: »Jeg vil kæmpe foran Paris, jeg vil kæmpe i Paris, jeg vil kæmpe bag Paris!«

Udsigten til, at Krigen skulde ende, syntes ikke nær. Slaget ved Noyon fra 9. til 12. Juni var ikke heldigt for Tyskerne. Her anvendtes, vistnok for første Gang, det ny Vaaben »Tanks« med stor Virkning. I Flandern havde den engelske Marchal *Haigh* Fremgang. Paa begge Sider af Reims havde General *Pétain* indtaget en stærk Stilling. Syd for Marne laa friske, amerikanske Troppemasser, og i Champagne førtes Kommandoen af den tapre General *Gouraud*, som efter Krigen har besøgt København og her var Genstand for stor Hyldest.

Tyskernes store Angreb paa Reims den 15. Juli mislykkedes. De tyske Tropper, der var trængt over Marne, maatte gaa tilbage. *Ludendorff* havde besluttet sig til at vende sig mod Højderne vest for Armentieres og Kanalhavnene, men han blev standset, fordi Franskmændene sydvest for Soisson brød ind i de tyske Stillinger med hele Sværme af Panservogne. I dette Slag tog Franskmændene 35,000 Fanger og ca. 600 Kanoner.

Den 8. August foretog *Marchal Foch* sin anden store Offensiv. I sine Krigserindringer skriver *Ludendorff*: »Den 8. August er den tyske Hærs sorte Dag i denne Krigs Historie«. Han havde Ret. Den engelske Hær satte ind med intet mindre end 300 Tanks af en ny, hurtig Model og tog den Dag 16,000 Fanger og 400 Kanoner samt gjorde Mængder af andet Bytte. Tyskerne blev kastet næsten 20 Kilometer tilbage, og deres Front blev gennembrudt. Efter fem Dages Forløb var Slaget endt. Tyskerne havde ialt mistet 40,000 Fanger og 600 Kanoner.

Fra dette Øjeblik havde Tyskerne faktisk tabt Krigen. I de Slag, der hurtigt fulgte efter, gjorde engelske og franske Tanks en ganske ødelæggende Virkning paa de tyske Tropper. Hver Dag gik de Allierede frem med Kæmpeskridt. En skønne Dag saa vi et mægtigt Stjernebanner gaa til Tops over Raadhuset i Paris — Tegnet paa, at Amerikanerne havde vundet Slaget ved St. Mihiel. En anden Dag kørtes en tysk Kæmpekanon, der fyldte et helt Jernbanetog, en Søster til »Tykke

Bertha«, frem til Beskuelse paa Marsmarken. Concordepladsen og Champs-Élysées fyldtes med erobret Skyts, lige fra mægtige Automobilkanoner, der en for en blev opstillede under Træerne, saa de dannede en tæt, befæstet Linie helt op til Triumphbuen, til smaa Minekastere, der paa Rond Point og omkring de to Springvand paa Verdens skønneste Plads var stablet hulter til hulter i mægtige Sejrspyramider.

Ingen kunde længere være i Tvivl om, at det gik fremad for Franskmændene. Men Tyskerne hævdede vedblivende i deres Dagsmeldinger, at det kun drejede sig om et strategisk Tilbagetog, og de franske Blade var yderst forsigtige i deres Sejrsmedling. Alt det, Kanonstablerne spaaede om for Pariserne, var næsten for vidunderligt til, at man rigtig kunde tro paa det; men da saa Siegfriedstillingen og noget efter den »uindtagelige« Hindenburg Linie faldt i Franskmændenes Hænder, ja saa gik det alligevel op for de fleste, at Enden paa Verdenskrigens store Drama nærmede sig.

Og saa kom den mindeværdige Dag, den ufor-glemmeligste af dem alle! I den 11. Time paa den 11. Dag i den 11. Maaned af Aaret 1918 begyndte pludselig alle Paris' Klokker at ringe, alle Sirener at hyle, alle Forternes Kanoner at tordne. Jeg husker, hvorledes min franske Husholderske rædselslagen kom styrtende ind til mig og spurgte, om Tyskerne virkelig nu ved højlys Dag vovede et sidste, vanvittigt Luftangreb paa Paris? Rys-

tende over hele Kroppen af Nervøsitet kom en ung, fransk Officer, der boede hos mig, ligeledes farende til. Men han vidste noget andet. Bleg i Ansigtet stod han for mig og kunde kun fremstamme det ene Ord »Armistice«. Ja, det var virkelig sandt. Vaabenstilstanden var erklæret, Verdenskrigen var endt. Frankrig havde sejret.

I et eneste Nu blev Paris som et Hav af Blomster og Flag. Alle forlod deres Arbejde. Jublende Mennesker fyldte Gaderne. Enhver Mand i Uniform blev regnet for en Helt. Og selv jeg blev af mine Venner næsten tvunget til at tage Uniform paa, før jeg gik ud den Dag. Jeg, saavel som alle de andre uniformklædte, blev kysset og klappet af gamle Damer, forbipasserende Mænd trykkede os fast i Hænderne, unge Damer bekransede os.

Nu, mens jeg sidder og skriver dette, elleve Aar efter, staar Indtrykkene lyslevende for mig, som om de var hændte i Gaar. Paa et Bord foran en Restauration staar en yndig, ung Pige med et fransk Flag i den ene Haand og et engelsk i den anden. Over Skulderen har hun dekorativt slynget det amerikanske Stjernebanner. Sangen og Jubelen bruser op mod den unge Pige, der ustandselig, hastigere og hastigere, vifter med sine Flag. En stærk Mand løfter hende op paa sin Skulder og bærer hende af Sted. Vi andre følger hende som et Bannermærke. Hvor skal vi hen? Lige meget! Alle Steder! Ingen Steder! Vi følger blot den unge Pige, mens hun raaber:

»Leve Frankrig! Leve Belgien! Leve Amerika!«
 For hvert Hurra stiger Jubelen mod Himmelen.
 Nu kan hun aabenbart ikke finde paa flere Lande
 og raaber saa: »Krigen er endt! Leve hele Ver-
 den!« Ny Jubel. Vi er gamle, fornuftige Mænd,
 men vi følger alligevel den unge, uvidende Pige,
 der har sagt de forløsende Ord: »La guerre est
 finie! Vive tout le monde!«

Men der falder ogsaa Taarer den Dag. Der
 er næppe nogen fransk Familie, som ikke har
 mistet en af sine nærmeste i de rædselsfulde Aar,
 der er gaaet. 2,000,000 Franskmænd er faldne.

Den Skribent findes ikke, som i Ord kan ud-
 trykke, hvad vi den Dag følte. Det kan kun
 opleves — og den, der har oplevet det, glemmer
 det aldrig. — — —

Under mit Ophold i Paris fik jeg ogsaa Lej-
 lighed til at besøge det meste af Fronten. Vi saa
 de vanvittige Ødelæggelser, der var foraarsaget i
 Nordfrankrigs skønne Egne, vi besøgte Reims,
 hvor der den Gang ikke var et eneste helt Hus.
 I denne By, som tidligere rummede 100,000 Men-
 nesker, var der nu kun nogle faa Soldater, men
 næppe en eneste Civilperson tilbage. Fra Reims
 kørte vi ad camouflerede Veje gennem Egne, der
 ogsaa var ganske øde og forladte af Befolkningen,
 gennem Argonnernes Eventyrskov, hvor vi saa
 de talrige smaa Jordhuler, i hvilke Soldaterne
 saa ofte havde fristet Livet. Vi saa her talrige
 smaa Grave, hvor to Pinde, der var sat over
 Kors, og en Staalhjem, vidnede om, at her sov

en Soldat sin sidste Søvn. Gennem Sainte-Menehould, hvor Ludvig den XVI paa sin Flugt fra Paris i sin Tid blev genkendt af en Postmester, kørte vi over den friske Valplads ved Mont Faucon til Verdun.

Nu er der talt og skrevet saa meget om Verdun, at det meste snart er bekendt. Da jeg hin Aften sad i Verduns gamle Kassematter og hørte den franske Kommandant fortælle Enkelthederne om Kampene der, saa syntes jeg, at det, man bedst kunde svare ham, var det gamle bibelske Ord: »Drag dine Sko af, thi Stedet, du staar paa, er helligt«.

— — —

I sin Bog »I Paris under Sejren« gengiver Baronesse *Wedell-Wedellsborg* et lille Billede, der hedder: »Dannebrog vajer i »Beuffen«. Det Flag havde min franske Husholderske syet. Det kom op første Gang paa Vaabenstilstandsdagen og var sikkert det eneste Dannebrog, der den Dag vajede i Paris. Nu vajer dette Flag ved højtidelige Lejligheder over mit Hus i Hjordkær i Sønderjylland, og vifter over til et andet lille Flag, som min Genbo, den mere end 80aarige, men endnu ungdommelige, Frøken *Ellen Jensen* i 1864 gemte paa sin Kistebund.

»Beuffen« var mit Hus. Navnet havde intet med Spisevarer at gøre, men var kun en morsom, halvt fordansket Forkortelse af Rue Marbeuf, hvor Huset laa, omtrent paa Hjørnet af Champs Elysées. Dette Hus blev baade under og lige efter

Krigen et Hjem for mange unge Danske, ogsaa Sønderjyder, samt andre Skandinaver. Meget hjemligt kunde vi ikke byde paa, men jeg ved, at mange har befundet sig saare godt indenfor »Beuffen«s Mure, fordi de blev venligt modtagne og traf Landsmænd. Det kan maaske derfor interessere at høre lidt om, hvorledes jeg kom i Besiddelse af Huset, og hvorledes Livet formede sig der.

Naar jeg fra Hotel »Westend« gik til det franske Hospital, passerede jeg hver Dag Rue Marbeuf. Kvarteret heromkring ligger omtrent lige langt fra Eiffeltaarnet, Triumfbuen og Concordepladsen, tre Steder, der særlig var de tyske Flyveres Maal, naar de nedkastede Bomber. Det var et velhavende Kvarter. Beboerne havde derfor Raad til at forlade det i den farlige Krigsperiode, hvorfor mange af Lejlighederne stod ledige. Jeg, der efterhaanden var blevet ked af Hotellivet, bemærkede paa min daglige Vandring i Rue Marbeuf et Hus, som stod helt tomt. Værten, som ofte stod modfalden i Døren, har antagelig kunnet læse mine Tanker, thi en Dag spurgte han mig, om jeg ikke vilde leje en Lejlighed. Han havde otte fuldt møblerede Lejligheder. Da Lejligheden var meget billig, slog jeg straks til — og nu begyndte for mig en lige saa mærkelig som interessant Tilværelse. Portièren paa Hotel »Westend«, den meget formaaende Monsieur *Henry*, skaffede mig en fransk Husholderske, Madame *Bertha*. Han erklærede, at hun var meget »seri-

euse«. Det betyder egentlig alvorlig, men vilde i hans Mund snarere sige, at der ikke var noget Pjank med hende. En serieuse Dame kan nemlig godt være livlig. Og Bertha var baade livlig og dygtig. Hun var en nydelig, yngre Dame, typisk fransk, fuld af Energi og Temperament og meget flittig og dygtig. Hendes Mand var naturligvis indkaldt som Soldat. Han var Chauffør i Italien for en fransk General og som saadan relativt i Sikkerhed.

Vi fik os en smuk syv Værelses møbleret Lejlighed. En Gang, da den norske Militærattaché Major *Sverre* kom i Besøg hos mig, spurgte han, om jeg ikke vilde tage en norsk Læge i Huset. Det gik jeg ind paa. Og snart kom den unge, norske Læge ned til Paris for at studere Krigen paa nærmere Hold. Adskillige andre Skandinaver og af andre Nationaliteter, som kom i Besøg hos mig, fik ogsaa Lyst til at bo i Rue Marbeuf. Bertha foreslog da, praktisk som hun var, at vi skulde leje endnu en Lejlighed, saa vi paa den Maade fik 14 Værelser. Hun skulde nok dirigere det hele. Pensionærer kunde vi faa flere end nok af. Jeg gik ind paa hendes Forslag, og det endte tilsidst med, at jeg sammen med den danske Oberstløjtnant *Andersen* lejede hele Huset! Vi havde nu mere end 50 møblerede Værelser, der stadig var udlejede til Officerer fra Alverdens Lande.

Det var et broget og muntert Liv, der udfoldede sig her. Unge danske Officerer og Soldater,

der gjorde Tjeneste i den franske Hær, fandt altid hen til »Beuffen«, som der snart gik Ry af paa flere Fronter.

Blandt de, der søgte os, var den lille, tapre Kaptajn *Bjerring*, som blev saaret mange Gange. Efter Krigens Afslutning var han med Alpejægerne i Sønderborg. Der var ogsaa den kæmpehøje Løjtnant *Reffs*, som gjorde Tjeneste hos Amerikanerne og fik en Tapperhedsdekoration, der var saa sjælden, at den ialt under Krigen kun blev uddelt i 28 Eksemplarer. Og først og fremmest maa nævnes vor lige saa statelige som elskelige Landsmand, Flyveren *Krause-Jensen*.

Som 18-aarig Student havde Krause meldt sig til den franske Hær som Flyver. Ved et Fald med sin Maskine blev han haardt saaret og mistede det ene Øje. Men det skræmmede ham ikke. Da han blev rask, fortsatte han som Flyver og gjorde hele Krigen med i denne Egen-skab. Krause var en Fabelhelt lig de gamle, nor-diske Vikinger. Paa en Ekspedition over de tyske Linier fik han en Kugle gennem Kinden, samtidig knuste Kuglen hans Glasøje. Med den ene Haand paa Rattet og den anden holdende Lommetør-klædet for Øjehulen, fuldførte han sin Flyvning, lige til hans Observatør havde taget sine Billeder færdige. Derpaa vendte Krause sin Maskine, førte den tilbage til de franske Linier og landede lyk-ke ligt. I samme Øjeblik besvimedede han af Blod-tabet. Der boede ogsaa hos mig Løjtnant *Hjelm-feldt* fra Fremmedlegionen, der senere kom til at

spille en Rolle som midlertidig Politichef i Flensborg i Afstemningstiden, endvidere Løjtnant *Colding*, der var kommen til Paris efter en eventyrlig Flugt fra Rusland, og der var mange flere: danske fra de canadiske og amerikanske Hære, Svenskere og Nordmænd, Englændere, Amerikanere, Serbere og Portugisere, en broget Blanding, der kom og gik.

Vore Landsmænd søgte altid tilbage til mig, naar de kom til Paris. Jeg var stolt af dem. Undertiden holdt vi Fest, hvor de mødte med alle deres Tapperhedskors og Medailler. Ved en slig Lejlighed sagde jeg spøgende til Madame Bertha: »Kan De se, det er os, der redder Frankrig!« Og hun svarede mig ganske alvorligt: »De har Ret, de Danske er tapre Drengel!«

Det var næppe tilladt i Frankrig at holde Pensionat i saa stor Stil uden Anmeldelse til Politiet om, hvem der kom og gik. Jeg var da ogsaa af en eller anden blevet angivet som Spion og maatte møde hos Politiinspektøren. Jeg kunde dog hurtig overbevise ham om, at jeg var »mere kongeligsindet, end Kongen«, næsten mere fransk-sindet end Franskmændene. Politiinspektøren og jeg blev fine Venner og ingen blandede sig mere i mine Sager.

I »Beuffen« herskede de franske Dyder: Frihed, Lighed og Broderskab. Ligheden førte vi nu ikke ganske bogstavelig ud i Livet, men det var Madame Berthas Skyld. Det meste af det økonomiske var nemlig overladt til hende, og som alle

franske Damer i lignende Stillinger »toldede« hun sikkert bravt til sig selv, saa hun efter Krigen kunde købe sig en pæn Forretning. Men Andersen og jeg slap dog godt nok ud af det, økonomisk set, og saa var der jo intet at græde over. Madame Bertha opdagede snart, at de unge danske Officerer sjælden havde Mønt paa Lommen. Derfor lod hun dem slippe saa billigt som muligt og lod Amerikanerne betale saa meget des mere! Vi havde en amerikansk Legationssekretær og forskellige højere amerikanske Officerer boende i længere Tid, og da Bertha havde opdaget, at den amerikanske Stat betalte deres Ophold efter Regning, fandt hun ikke, der var Grund til at spare dem. Amerika havde jo Raad til at betale — og det havde de unge Danske aabenbart ikke. Det var denne Udjævning, Madame Bertha foretog, en lille Kende paa Bekostning af Ligheden. Til Gengæld herskede der Frihed og Broderskab i »Beuffen«. Alle rettede sig vidunderligt efter hinanden. Der var aldrig Klager af nogen Art, og navnlig Friheden var ubegrænset.

Naar de unge Mennesker under Krigen af og til havde Orlov om Lørdagen og Søndagen, saa tog de til Paris, og da var der Fester, som fik »Beuffen« til at ryste i sin Grundvold. Jeg mindes en Aften, da der pludselig stod en Politibetjent midt iblandt os med Spørgsmaalet: »Hvad er det dog for et Spektakel? Hvad foregaar her?« Saa opdagede han Krauses høje Skikkelse i den klædelige Flyveruniform. Han vendte sig med et

Smil og gjorde Honnør for mig: »Aah, det er Flyvere! De stakkels Drengene skal have Lov til at more sig; det fortjener de«.

Ja, der var mange, som morede sig godt i »Beuffen« og endnu flere, der syntes, de havde et godt Hjem her. En af mine amerikanske Officerer, en Oberst, havde forelsket sig haabløst i Bertha. Amerikaneren viste hende sin Kærlighed ved hver Morgen, sin Oberstrang til Trods, at staa tidlig op og hjælpe hende med at børste de mange Par Støvler, samt med at ledsage hende paa Torvet og bære hendes Indkøb hjem. Kærligheden har mange Veje. Men Bertha blev sin poilu tro.

Jeg havde ogsaa i »Beuffen« to Krigsplejebørn, hvis Skæbne viser, hvor ubarmhertigt Krigen kunde ramme de enkelte. Den ene var en ung Pige, der, straks jeg kom til Frankrig, som Lærerinde hjalp mig med at opfriske det franske Sprog. Da Krigen udbrød var hendes Fader en meget velstaaende Ingeniør, Borgmester i en lille By i Nordfrankrig. Hun levede lykkeligt og havde alle Livets Goder. Saa rykkede Tyskerne ind i Byen. Borgmesteren gik med sin voksne Søn i Spidsen for Byraadet Tyskerne i Møde og bad dem skaane Byen. Mens han stod og talte med den Øverstbefalende for Hærafdelingen, kom en Officer og meldte, at der var blevet skudt paa de tyske Tropper fra et Hus i Byen. Øjeblikkelig blev Borgmesteren, hans Søn og hele Byraadet arresterede og sendt til en Lejr langt inde i Tyskland! Der

blev stukket Ild paa Borgmesterens Bolig og flere andre Bygninger. Kort efter begav den unge Pige sig sammen med sin svagelige Moder som Flygtninge, uden en Skilling i Lommen, paa Vej til Paris. Faderen og Broderen hørte de aldrig noget til, saalænge Krigen varede; de anede ikke, om de var levende eller døde.

Paris var aldeles ikke forberedt paa at modtage alle de Flygtninge, der ganske forarmede i Hundredtusindvis strømmede til Byen i Begyndelsen af Krigen. Man havde hverken Plads eller Føde til dem, og mange af dem led stor Nød. Min unge Pige havde sammen med sin svage Moder gennemgaaet meget. Jeg opdagede snart, at hun fortrinsvis kom for at undervise mig netop, naar vi spiste Frokost og Middag, og hun spurgte da altid meget frimodigt, om hun maatte spise med, thi det var længe siden, hun sidst havde faaet Mad. Det blev efterhaanden en Regel, at hun kom og spiste hver Dag og fik Mad med hjem til sin Moder. Naar hun kunde faa Moderen anbragt hos en Bekendt, slog hun sig uden videre til Ro hos os i flere Dage. Den unge, yndige Pige levede efterhaanden op og blev til megen Glæde baade for mig, Bertha og mine Pensionærer.

Mit andet Plejebarn var en sønderjydsK Krigsfange, *Jørgen Jørgensen*. Han havde før Krigen været Journalist ved et sønderjydsK Blad og var, da Krigen udbrød, lige blevet færdig med den treaarige tyske Militærtjeneste. Som Journalist hørte han til dem, der ved Krigens Udbrud blev

arresterede. En Tid sad han paa Sønderborg Slot, blev saa indkaldt og sendt til den russiske Front. Han var med i det frygtelige Slag ved de masuriske Sumpe, blev saaret og kom til at ligge længe paa Lazaret. Atter rask blev han sendt til Yserfronten og var med i mange Slag. En Dag fik han og en anden Sønderjyde fat i en gammel Pram og besluttede at flygte over til Fransk-mændene. De kom heldigt over, skønt de blev livligt beskudt baade fra tysk og fransk Side. Jørgen Jørgensen vandrede nu fra den ene franske Fangelejr til den anden og havde det ikke alt for godt, indtil han endelig havnede i Aurrilac-lejren og herfra kom til Paris. Her skulde han blot møde paa Kasernen hver Aften, men havde iøvrigt sin Frihed. I Begyndelsen bar han tysk Uniform og var derfor lige ved at blive hængt paa den nærmeste Lygtepæl, naar han viste sig udenfor Kasernen. Han fik saa en fransk Uniform, men da han ikke kunde tale Fransk, blev han et Par Gange arresteret som Spion, og det var lige ved at gaa ham galt.

Jeg mødte en Dag en temmelig medtaget Lazon, der hilste paa mig. Det var mit første Møde med Jørgensen, som kendte mig fra København. Han kom nu hjem i »Beuffen« og blev Køkken-skriver hos Bertha.

Jørgensen vilde gerne have, at jeg skulde skaffe ham noget at bestille, hvorved han kunde tjene lidt Penge. Men hvad kunde han udrette? De sidste syv Aar havde han kun været Soldat, og

selv om Clemenceau ædelmodig havde udtalt, at han ikke havde noget imod, at Folk tog en af de erobrede Kanoner med sig hjem, da der var nok af dem, saa tiltalte det dog ikke Jørgensen paa denne Maade at »begynde for sig selv«. Hans journalistiske Evner var der ingen Brug for; men saa kom jeg i Tanke om, at en Journalist jo ogsaa nu og da maa klistre, og det gav mig igen den Indskydelse, at faa Jørgensen til at reparere Tapeterne i mit Hus. De hang alle Vegne i Laser og trængte meget til Reparation. Jørgensen klistrede overordentlig godt, og efterhaanden skaffede jeg ham en stor og indbringende Virksomhed som Tapetserer og Maler hos flere af mine Venner. Nu var den Sorg slukket, og Jørgensen gled ind i Livet i »Beuffen« som saa mange andre. Jørgensen var Stoiker og lidet anlagt for det sentimentale. Han havde sin egen Maade at ræsonnere paa. En Dag, vi sad og talte om hans Skæbne, sagde han: »Otte Aars Tugthus er vist noget nær den største Straf, man kan faa i Danmark for en jævn stor Forbrydelse. Nu har jeg i otte Aar været preussisk Soldat, er vandret fra Kaserne til Fængsel, fra Fængsel til Slagmark, fra Slagmark til Hospital og atter til Slagmark efter Slagmark og Fangelejr efter Fangelejr. Gud ved, om det ikke havde været bedre at have siddet otte Aar i et dansk Tugthus. Det havde da altid været mindre risikabelt!«

Efterhaanden begyndte Livet i Paris ganske langsomt at glide tilbage i de gamle Folder. En skønne Aften straaede Lyset atter, og Folk stod stille og smilede henrykt til hinanden: Kan I se Lyset! Lyset er atter vendt tilbage!

En af Vaabenstilstandsbetingelserne var, at Tyskland straks skulde rømme Alsace-Lorraine og den højre Rhinbred besættes af de Allieredes Tropper. 17. November 1918, samme Dag som *H. P. Hanssen* paa Folkehjem i Aabenraa proklamerede Dr. *Solfs* Budskab om Sønderjyllands Ret til at vende tilbage til Danmark, faldt Sørgefloret, som i 48 Aar havde dækket Strasbourgstatuen paa Concordepladsen, mens Tusinder af Franskmænd saa til med taareblanke Øjne. Om Aftenen samlede vi vore skandinaviske Venner i »Beuffen« og fejrede Begivenheden ved en lille Fest.

Paa min Væg har jeg hængende et lille Amatørfotografi, hvorpaa jeg staar sammen med to franske Officerer foran en smuk, gammel Bindingsværksbygning. Over Døren staar »Gasthaus«. Billedet er taget langt inde i Baden, og det er »en Historie for sig«, som Kipling siger. Og her er Historien:

Jeg havde faaet Lov til at rejse til Strasbourg. Her residerede nu General *Hirschhauer*. Han var selv født i Strasbourg, men som 12 Aars Dreng udjaget af Preusserne. Nu var han kommen tilbage som Øverstkommanderende over de franske Tropper. Jeg var hans Gæst, og vi besaa først Strasbourg By og Fæstningsværker, hvorefter vi spiste Frokost hos ham. Efter Maden stod vi

ved et Vindue og talte sammen. Han spurgte mig, om jeg tidligere havde været i Strasbourg, og jeg mindedes da at have været der med min Kone og *H. P. Hanssen*. Vi havde den Gang været oppe paa Raadhuset, hvor der, som paa alle tyske Raadhuse, hang et Billede til Forherligelse af en tysk Sejr. Dette Billede forestillede Slaget i Eckernførde Fjord, hvor Linieskibet »Christian den Ottende« springer i Luften og Fregatten »Gefion« stryger Flaget. Jeg husker tydeligt, hvordan jeg den Gang blev i daarligt Humør ved at se dette Billede hænge netop i Strasbourg. *H. P. Hanssen* stod lidt og saa paa Billedet, saa vendte han sig om til mig og sagde med sit lyse Smil: »Det sidste Blad er endnu ikke skrevet, hverken i Strasbourgs eller Sønderjyllands Historie«.

Dette fortalte jeg til General Hirschhauer, da vi stod her. Han var et Øjeblik tankefuld, saa smilte han til mig, pegede ud ad Vinduet og sagde: »Voilà, Docteur!« Det var Trikoloren vi saa, viftende i Vinden over Strasbourgs Volde.

Om Eftermiddagen gik jeg fra Strasbourg over Rhinbroen til Kehl og et langt Stykke ind i Tyskland.

De Tropper, jeg gik med, førtes af min Ven, Kaptajn *Bjerring*, der var i fransk Tjeneste. Jeg skrev den Dag hjem til min 87-aarige Moder og spurgte, om hun ikke syntes, at Skæbnens Veje var underlige. Her oplevede jeg, der en Gang paa Moders Arm var blevet baaret væk fra min Fødeegn, fordreven af Preusserne, at staa

med sejrrige Tropper under en dansk Kaptajn langt inde i Tyskland.

Med Vaabenstilstanden var Krigen forbi; men vi oplevede endnu adskillige store Dage i Paris: Belgiens Konges Besøg, den engelske Konges Besøg, Præsident Wilsons Indtog osv. osv.

Og størst af alle Dage den 14. Juli 1919! Dagen, da Lænkerne faldt omkring Triumphbuen og den sejrende Hær, til Marseillaisens uødelige Toner smeldende fra Orkester til Orkester, marcherede ind under den stolte Sejrsbue. Den sejrende Hær, — ja, men ikke den samme Hær, som var draget til Fronten i de første Augustdage af 1914. Mere end to Millioner unge Franskmænd var faldne. Det maatte man mindes hin straalende Sommerdag i det pragtfuldt smykkede Paris. Men kun et Øjeblik. Saa fangede atter Indtoget al Interesse.

Alle havde ventet at se de berømte Marskaller og Generaler ride allerforrest i Spidsen for Triumftoget. Men den forreste var hverken en Marskal eller en General, — det var en kæmpehøj, enarmet Præst, dekoreret med Æreslegionen og Tapperhedskorset.

Da Krigen brød ud havde denne Præst, som saa mange andre katolske Præster, meldt sig frivillig. Ikke som Soldat, fordi Ordet: »Du maa ikke slaa ihjel« for ham var et virkeligt helligt Ord. Han meldte sig derimod som Sygebærer. Hundreder af Gange havde han fra de yderste Linier i »Ingen Mands Land« hentet Saarede

hjem paa sine stærke Arme, og Soldaterne var lige ved at tro, at han var usaarlig, indtil en Granat en Dag rev hans højre Arm af.

— Der var mange, som tog det for et Varsel om bedre Tider, at den, der paa Frankrigs Hædersdag gik i Spidsen for Tropperne, ikke var den, som havde vundet den største Sejr, men den, der havde vist den højeste Menneskekærlighed!

— — —

Efter Vaabenstilstanden begyndte ogsaa andre nordiske Gæster end Officerer fra Verdenskrigen at dukke op i Paris. Flere af disse søgte til »Beuffen«, hvis Ry som skandinavisk Samlingssted forlængst var naaet helt hjem til Danmark. Blandt de første, som kom endnu mens Sejrsfestjubelen bølgede over Byen, var Kolding-Redaktøren *Harald Schrøder*, en begejstret Ven af det skønne Frankrig, hvis Herlighed han i sene Nattetimer beskrev i Artikler, som han sendte hjem til sit Blad med Ø. K.-Skibene, naar de hentede sønderjydske Krigsfanger i Rouen.

Efter Vaabenstilstanden var min Kone og vore to Sønner kommen til Paris, og jeg havde besluttet ogsaa efter Krigen at forblive der. Jeg havde i den Anledning i Begyndelsen af 1919 søgt min Afsked fra den danske Marine.

Hen paa Eftersommeren byttede Oberst *Andersen* og jeg vort Hus i Rue Marbeuf med et rigtigt Hotel, der laa oppe i Rue Caumartin, ikke langt fra den store Opera.

Huset i Rue Caumartin var i flere Henseender

mærkeligt. Forhuset var et ældgammelt, oprindeligt meget fornemt, Patricierhus med en særdeles smuk og statelig Trappeopgang. Øverst oppe laa, som i de fleste franske Huse, en Række Tjenerværelser. Disse Værelser lejede vi for en billig Penge ud til unge Mennesker, for Størstedelens vedkommende ikke alt for velbeslaaede skandinaviske Kunstnere. De øvrige Værelser i Forhuset var store, en Gang meget smukke Værelser. Her boede vore mere celebre Gæster.

Da den tidligere Ejer havde været i Krigen i fire Aar, og der i den Tid ikke var foretaget nogen Reparation, var alt saare forfaldent. Adskillige af Murene havde »i Forskrækkelse« slaet store Revner, naar de tyske Flyvere havde »tabt« Bomber i Nærheden. Nede under Huset var der mægtige, murede Hvælvinger, som stod i Forbindelse med hvælvede Kældere under andre Huse. Ved en Reparation fandt vi en Gang en hemmelig Vindeltrappe, hvortil Adgangen var tilmuret. Trappen gik helt oppe fra tredie Sal ned til en af Kælderne.

I dette romantiske Hus havde vi, foruden af Franskmand, Englændere, Amerikanere og Rusere samt Medlemmer af mange andre Nationer, som boede der for kortere eller længere Tid, ogsaa jævnligt Besøg af de i Paris fastboende Danskere: Direktør *Schumacher*, Antikvitetshandler *Clausen*, Fabrikant *Boa*, Konsulatssekretær *Gottlieb*, Fabrikant *Dahl*, Sygeplejersker og Læger fra det danske Hospital og mange andre.

Ogsaa Skandinaver, der besøgte Paris, aflagde os jævnligt en Visit eller tog Ophold hos os. Adskillige havde deres Hjem i Caumartin i maanedsvis. Det var en broget Skare fra mange forskellige Samfundsklasser og Erhverv, der fandt sig vel til Rette hos os i det lille nordiske Hjem midt i Verdensstadens myldrende, internationale Liv: Den muntre og samtidig alvorlig kunstinteresserede Skuespiller *Carl Alstrup*, Scala-Direktøren *Frede Skaarup*, naar han var paa Jagt efter Pariser-nyheder sammen med sin kloge Hustru, Fru *Hertha Skaarup*, Seruminstitutets berømte Direktør, Dr. med. *Thorvald Madsen*, Journalisten og Forfatteren, den paa alle franske Omraader overordentlig kyndige *Andreas Vinding*, Revueforfatteren og Michelangelo-Forskeren *Johannes Dan* med Frue, den prægtige Købmandstype *Holger Kelstrup* fra Kolding, som foretog et længere Frontbesøg ledsaget af sin smukke Frue, der i sin Ungdom i længere Tid havde opholdt sig i Paris. Der var ogsaa den norske Spitsbergen-Ekspert Dr. *Hoel* og Frue, de unge Billedhuggere *Salomonson* og *Carl Paulsen*, cand. jur. *Eriksen*, den unge Lærer *Morten Eskesen*, Premierløjtnant *Mikkelsen*, Pigelehjemsforstanderinden *Margrethe Sejerø* fra Fyn, Folketingsmand *Grønborg*, Lehnsbaronesse *Bertouch-Lehn*, Komtesse *Løwenskiold*, Kammerherreinde *Bornemann* med Datter, den kendte Professor *K. K. K. Lundsgaard*, Dr. med. *Lottrup-Andersen*, Dr. *Brun-Pedersen*, Departementschef *Vedel*, Overretssagfører *Edmund Petersen* og Frue,

for blot at nævne nogle enkelte af de mange, hvis Besøg i Seine-Staden ikke blot var dem selv til Glæde, men ogsaa i høj Grad oplivende og fornyende for os, der saa længe havde boet dernede.

Samtidig med, at jeg drev Hotellet i Rue Caumartin praktiserede jeg en Tid som Læge, men da de franske Læger efterhaanden var kommen hjem efter Krigen og havde optaget deres Praksis, kneb det for mig med at faa nok at bestille, og jeg havde forøvrigt slet ikke Lov til at praktisere i Frankrig, selv om man under og straks efter Krigen ikke tog det saa nøje med Forbudet mod fremmede Lægers Optræden. Min Kone og mine Sønner, hvoraf den ene havde gjort Tjeneste i Røde-Kors og den anden i et stort Handelsselskab, ønskede at rejse hjem, — og saa stod jeg en skønne Dag atter alene i Paris. Min Medejer af Hotellet var rejst hjem til Danmark og vilde helst sælge det, hvilket nu kunde ske med Fordeel. Efter Hotelsalget havde jeg faaet Løfte om en Lægeplads i Alsace, men det skulde der ikke blive noget af.

En Dag mødte jeg min gode Bekendt, Antikvitethandler *Clausen*, der baade drev Forretning i Paris og København. Han spurgte mig, om jeg ikke havde Lyst til at køre med ham til København i Automobil?

Det var lige som om Skæbnen ved dette Møde — som saa ofte før — beslutsomt greb ind i mit Liv. Og jeg fulgte Kaldet.

En bitterlig kold Decemberdag, med 10 Graders

Frost, rullede vi ud af Paris, den herlige By, som nu nogle Aar havde været mit Hjem, og hvor jeg syntes, jeg havde boet en Menneskealder og oplevet mere end i hele mit øvrige Liv.

Mit Humør var langt nede, da vi kørte bort og suste op gennem Frankrig. Vi kørte over Mont Faucon og Verdun, hvor Ødelæggelsens Vederstyggelighed, som jeg havde set, allerede var begyndt at svinde. Overalt var flittige Hænder i Færd med Genrejsningsarbejder. Saa rullede vi ind i Tyskland. Her var ingen Ødelæggelse. Alt var velholdt og i Orden. Den første Nat sov vi i den gamle By Trier, hvor nu franske Soldater gik Vagt i Gaderne, og den næste Nat gjorde vi Ophold i Hannover.

En Aftenstund kørte vi op gennem Holsten og Slesvig. Vi forlod Flensburg ved Ottetiden og havde bestemt at naa Kolding samme Aften. Lidt nord for Flensburg blev vi standset. Vi kunde ikke komme videre. Det var Danmarks nye Grænse, og den maatte ikke passeres om Natten.

Næste Aften var vi i København. Underligt at være hjemme igen! Jeg blev saare venligt modtaget af mine Venner, men følte mig dog mærkelig fremmed. De Ting, der optog og interesserede dem, kendte jeg ikke til. Det var saa smaat alt sammen. Jeg havde en Følelse af, at Verdenskrigens store Begivenheder ligesom var gaaet sporløst hen over Danmarks Hoved.

Jeg kunde ikke holde ud at blive i København. Jeg maatte atter ud i den store Verden, og Tilfældet stod mig bi.

Det var jo ikke alene i det vestlige Europa, der var sket store Forandringer, maaske var de endnu større i det østlige Europa? Hvad var her ikke sket, siden jeg var i St. Petersborg med Kongeskibet »Dannebrog«? Det mægtige Rusland var rystet i sin Grundvold. Nye Riger: Finland, Estland, Letland, Litauen, Fristaten Danzig og det store polske Rige var opstaaet.

Herover, mod Øst, førte Skæbnen mig, ikke paa en Lystrejse, under hvilken man som bekendt ikke lærer et Land ret meget at kende, men til et Arbejde, hvorunder jeg i et Par Aar fik Lejlighed til at komme disse nye Folkeslag paa nærmere Hold.

Det blev paa en Maade, om end vidt forskelligt, næsten lige saa interessant som mit Ophold i Frankrig.

Erindringer
om
Sejlads med Udvandrerdamper.

Libau.

Som alt omtalt, havde jeg tidligere sejlet med russisk-østasiatisk Kompagnis Skibe. Skibene gik den Gang under russisk Flag og med russisk Besætning. I Begyndelsen af 1921 genoptog det østasiatiske Kompagni Emigranttrafikken fra Østersøen til Amerika, men Skibene gik nu under dansk Flag. Officererne og Matroserne var danske, men den øvrige Besætning russisk. Paa S/S »Lituania« fik jeg Plads som Læge og sejlede i denne Fart i over to Aar.

En stor Udvandrerdamper er en hel lille Verden for sig. Vi har haft 1500 Passagerer ombord, og naar hertil kommer 250 Mands Besætning, bliver det omtrent lige saa mange Sjæle, som i de smaa danske Provinsbyer. En Rejse over Atlanten tager 12-14 Dage. Meget skal varetages, inden man gaar ud, at alt kan være i Orden og klappe, som det skal, paa en lang Rejse med saa mange Mennesker ombord. En Læges Gerning

i et saadant Skib er ikke af mindst Betydning. Det er ikke alene det, at han udelukkende er henvist til at stole paa sig selv; der kan ombord forekomme alle Slags, ogsaa alvorlige, Sygdomstilfælde, baade operative og Fødsler, hvor øjeblikkelig Hjælp er paakrævet, men Forholdene, hvorunder den skal udføres, lægger undertiden ret store Hindringer i Vejen. Der foreligger ogsaa mange andre Pligter for Lægen; thi at komme ind i Amerika, er ikke mere saa let, som det har været.

I vor Historie har vi hørt, at da den store Napoleon med sin Kæmpearmé var naaet Moskwa, stak Russerne Byen i Brand, saa Napoleon maatte vende om, og det førte til hans Ødelæggelse. Den nyere Historieforskning, som omstøder saa meget, har vist, at det ikke var den Smule Brand, som kunde ødelægge alt for en saa forudseende Hærfører som Napoleon. Det var de russiske Lus. De inficerede Napoleons Hær med Plettyfus, saa Soldaterne døde i Tusindtal, og de øvrige var ukampdygtige. Da Resten af Storarméen efterhaanden samledes i Danzig under General Rapps Kommando, var der af de 35,000 Mand, som kom tilbage fra Rusland, kun 10,000, der var raske. De 25,000 havde Plettyfus. Med disse 10,000 Mand holdt General *Rapp* Danzig et helt Aar mod 40,000 Prøjsere og Russere.

De russiske Lus er den Dag i Dag de samme ondsksfulde Dyr som i Fortiden, og de samme Smittebærere for farlige Sygdomme. En Emigrant,

der skal ind i Amerika, maa først og fremmest ikke have Lus. For Resten er der mange andre Ting, han ikke maa have; han skal i det hele være sund og rask. I de russiske og polske Lande findes en Række Sygdomme, Skurv i Hovedet, Neglesygdom, ægyptisk Øjensygdom osv., som den danske Befolkning end ikke kender af Navn, takket være det høje hygiejniske Standpunkt, Danmark indtager. Hvis Passagerer med saadanne Sygdomme medtages, eller Passagerer har Lus, kan Skibet komme i Karantæne, Passagererne blive sendt tilbage, og Skibet ifalde store Bøder. Passagererne skal derfor alle, inden de kommer ombord, omhyggelig efterses af Lægen, bades og renses og alt deres Tøj bliver desinficeret. Blandt alle Jordens Folkeslag findes der næppe nogen, der kan være saa snavsede som russiske og polske Jøder. En dansk Grøftegraver, der kommer fra sit Arbejde, kan være snavs, men det er god, dansk Jord, der hænger ved ham. Hos en russisk Jøde kan det være ti Aars Uhumskheder af værste Art. Mange af dem kommer ud fra Badet som ny og forvandlede Mennesker. I et Land som Danmark findes intet Jødespørgsmaal. De faa tusinde Jøder, her findes, er spredt blandt den øvrige Befolkning. Intet fornuftigt Menneske vil spille nogen Tanke paa, om en Mand er Jøde eller ikke. Der har blandt Jøder saavel som blandt Kristne været mindre heldige Eksemplarer, men der har ogsaa blandt Jøder været adskillige fremragende, de allerbedste blandt Landets Bor-

gere. I de russiske Østersølande, i Rusland og i Polen, er Jødespørgsmaalet et ganske andet. I Byer som Riga og Libau forekommer det faktisk en Fremmed, at alle Beboerne er Jøder. Af Polens 30 Millioner Indbyggere er de 6 Millioner Jøder. I disse Lande er Jøderne en Kaste for sig, et Folkefærd, der er bleven haardt behandlet. Det er ikke underligt, om en stor Del af de ledende Bolcheviker er Jøder, der nu vil hævne Aarhundreders Uret. De russiske og polske Jøder er et mærkeligt Folkeslag, hvis baade gode og slette Egenskaber er saare iøjnefaldende. Naar jeg f. Eks. af en eller anden Grund nægtede at tage en Jøde med som Passager, kunde det hænde, at han straks tilbød mig en høj Sum for at lade ham passere, og naar dette blev afvist, kunde han krybe efter mig paa sine Knæ og gøre Forsøg paa at kysse mine Fødder eller foretage andre ligesaa østerlandske Fagter. Naar man iagttog disse utrolig snavsede Jøder med deres lange, filtrede Skæg og saa, hvad de forstod at gøre sig Fordel af med en lynsnar Iagttagelse, saa var de ikke tiltalende. Lærte man dem imidlertid nøjere at kende, saa deres store Hjælpsomhed mod deres Stammefrænder, deres Taknemlighed over udvist Velvilje, deres hurtige Opfattelsesevne og Intelligens og deres godmodige og fornøjelige Sind, saa forandrede man atter Mening. De allerfleste kunde fortælle sørgelige Historier om Mis-handlinger. Jeg husker fra en af de første Rejser en Jødefamilie, der var ombord, Mand, Kone og

to voksne Døtre. Sorgen stod skrevet i deres Ansigter. Manden fortalte mig, at hans to voksne Sønner kort forinden var skudt ned paa aaben Gade i en By i Polen, uden Spor af Foranledning, blot fordi de var Jøder. De unge Pigers sorte Øjne flammede, da de sagde: »Det er en Skændsel, som vi bliver behandlede i Polen. Hvad var Polen uden Jøderne? Vi Jøder er Polens Sjæl«. Det var ikke alene Jødernes, men mangfoldige andre, baade af vore Passagerers og Besætningens Skæbne, der var en Tragedie, mere sørgelig og mærkelig, end man kunde forestille sig.

Da Verdenskrigen rasede, kendte alle Begivenhederne paa den vestlige Krigsskueplads, i Belgien og i Frankrig. Begivenhederne paa den østlige Krigsskueplads vakte ikke nær den Interesse, fordi Landene her ikke var saa almindelig kendte. Paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt i Krigen blev Letland indtaget af Tyskerne. Da Krigen var forbi, tog Bolchevikerne det, og efter igen at have faaet disse udjaget, maatte Letlænderne endnu kæmpe haardt mod tyske Friskarer, Bergmanns Korps, der var trængt ind i Landet. Det blomstrende, frugtbare Letland havde lidt umaadeligt. I en By som Libau var Befolkningens Antal gaaet ned til under det halve. Den store Havn laa fuldstændig øde, de mægtige Fabriker laa stille, delvis berøvede deres Maskiner; Agerbrugsredskaber og Kvæg var bortførte. Det hjalp lidet, at Letterne jog alle de baltiske Baroner, som var Tyskere, ud, konfiskerede alle Godser og uddelte Jorden

til Bønderne; de havde intet at dyrke Jorden med. Intet Sted i Verden har jeg set saa usle, elendige Stakler med halvnøgne Børn tiggende om et Stykke Brød. Mange Menneskeskæbner blev forandrede i Letland, og desuden var mange Russere taget hertil. Vi har paa vore Skibe haft Passagerer, der tidligere ejede enorme Godser og uhyre Rigdomme, paa hvis Ansigter Nød og Elenighed alt for tydeligt stod skreven. Som Opvarter paa 1. Klasse havde vi en baltisk Baron, som Opvarter paa Mellemdækket en Mand, der i Russer-tiden havde været 1. Styrmand paa samme Skib. Hos Fyrbøderne fungerede som Oppasser en tidligere Kommandør i den russiske Marine, dekoreret med en af de højeste russiske Ordener, og denne Plads havde han endda kun opnaaet som en særlig Gunstbevisning, fordi han var gift med en dansk Dame. Nu er Fyrbøderne paa en stor Atlanterhavsdamper ikke noget særlig blidt Folkefærd, saa den stakkels Kommandør havde ikke gode Dage. Kun een Trøst havde han, og det var at spille Skak. Heri var han en Mester. Jeg saa ham ofte i hans Fritid sidde paa Lugen og dirigere 4—5 Partier.

Var det galt for Mændene, var det endnu værre for Kvinderne. De unge Mænd havde dog Mulighed for en Gang igen at komme frem til noget bedre, og de gamle, som Kommandøren, de havde dog en Gang tidligere haft det godt i Livet. Men for alle de unge Kvinder, der led Skibbrud, var der ikke store Chancer for atter at komme

paa ret Køl, og der var saare mange, som gik under.

Var det interessante Rejsende, vi bragte fra Europa til Amerika, var det et ikke mindre broget Selskab, vi bragte hjem fra Amerika til Europa. Da Amerika traadte ind i Verdenskrigen, blev en stor Mængde af de i Amerika levende russiske Nihilister, Anarkister og Bolcheviker arresterede. Efter Krigen blev de deporterede og skulde atter sendes tilbage til Europa. Nogle Rejser havde vi hver Gang 1500 ombord. Det var et uroligt Folkefærd, som ikke var utilbøjeligt til at praktisere deres ny Verdensopfattelse allerede ombord paa Skibet. En kraftig Optræden af den uforknytte Kaptajn *H. K. Christensen*, der nu er Fører af »Mexico« paa dens Efterforskningstogt efter »København«, og ikke mindst en stærk Storm med megen Søsyge, beroligede de oprørte Lidenskaber. En søsyg Anarkist er et bedrøveligt Syn. Mange andre mærkelige Folk bragte vi over Havet. Der var adskillige Tyskere, som havde gjort Tjeneste i den amerikanske Hær mod deres eget Land. Det kunde de jo ikke gøre for; men det maa jo dog have været noget underligt for dem. Vi havde altid en Mængde velstaaende Polakker med. Nu skulde de hjem til det fri, genopstandne Polen og købe Landejendomme for deres gode, amerikanske Dollars, som de kunde faa overmaade meget for.

Medens man i en stor By kan bo aarevis Dør om Dør uden nogensinde at tale sammen eller kende hverandre, opstaar der paa et Skib hurtig

et hjerteligt Forhold. Ogsaa vi vandt os mange Venner, og Taknemligheden gav sig undertiden mærkelige Udslag. Da jeg en Gang havde forløst en polsk Frue med en stor, kraftig Datter, kom den stakkels Pige til Gengæld i Daaben, som fandt Sted ombord, til at bære Navnet *Lituania Rørdamine*.

Danzig.

Fra Libau til Danzig er der kun 12 Timers Sejlads. Naar vi gik til Køjs om Aftenen i Libau, kunde vi vaagne den næste Morgen i Danzig, og dog er det, som om de to Byer laa i hver sin Verdensdel. Libau var den Gang fattig, tarvelig og kummerlig i alle Retninger, Danzig en af Europas skønneste Stæder. Højt oppe i Karpaterne udspringer en lille Kilde, som vokser sig større og større og efterhaanden bliver til en mægtig Vandvej, Weichselfloden. — »Weichselfloden snor sig langsomt under Krakaus Mur«, beskyller Polens Hovedstad, Warschau, og der, hvor Floden falder i Østersøen, ligger Staden Danzig.

Fra Tidernes Morgen har her ligget en By. Historien beretter, at det var Skandinavere, som først slog sig ned og grundede Byen. Lidt efter lidt fortrængtes de af Slaverne, og disse blev igen undertvungne af den tyske Ridderorden, som i ca. 150 Aar (fra 1309 til 1454) herskede over Danzig. Fra Riddertiden stammer mange af Danzigs vidunderlige Bygninger: Raadhuset, Mariekirken, Artushof, den store Mølle, Georgshalle, Tøjhuset,

den maleriske Frauengasse osv. — I Slaget ved Tannenberg den 15. Juli 1410 knækkede de forenede Polakker og Litauere Riddernes Magt. 500 Aar senere grundlagde *Hindenburg* sin Berømmelse ved paa samme Sted at tilføje Russere, Litauere og Polakker et afgørende Nederlag. Fra 1454 til 1793 var Danzig en Fristad i nær Tilknnytning til Polen. Mange Gange reddede Danzig det polske Rige fra Undergang. Ved Polens tredie Deling kom Danzig under Prøjsen. Da Napoleon i 1806 knuste Frederik den Stores Rige, erobrede *Marchal Lefevre* Danzig og blev udnævnt til Hertug af Danzig, medens General Rapp blev Guvernør. Danzig var atter en Fristad. Fra 1807 til 1814 var Danzig en Slags Vaabenplads for Fransk mændene. Her samlede Napoleon en Del af sin Storarmé paa Toget mod Rusland. Syge, pjaltede, usle og elendige kom Rapp og nogle Ledsagere ved Juletid 1812 tilbage til Danzig; men, som tidligere nævnt, samlede han her igen 35,000 Mand, hvoraf dog kun 10,000 var tjenstdygtige, og med dem holdt Rapp Staden et Aar mod 40,000 Russere og Prøjsere. Først da Napoleon havde tabt Slaget ved Leipzig, gav Rapp op og overgav sig. Fra 1814 til 1819 var Danzig en prøjsisk Stad, men for anden Gang i Historien gjorde de franske Bajonetter Danzig til en Fristad i nær Forbindelse med Polen.

Ved Versaillesfreden blev Danzig en Fristad under Folkeforbundet i en Slags Union med Polen. Staden styres under en Overkommisær,

udnævnt af Folkeforbundet, af et Senat og en Præsident.

Hver Tid har præget Danzig. Prøjsere, Danskere, Svenskere, Russere, Husitter, Polakker, Brandenburgerne, Franskmænd osv. har den set som Fjender foran sine Porte. Naar Tapperhed ikke hjalp, købte Borgerne sig fri. Paa sin brede Ryg bar Weichselfloden altid Velstand til Staden, og Danzigs dygtige Borgere forstod bestandig at hæve Byens Indflydelse, Magt og Rigdom. Før Verdenskrigen residerede den tyske Kronprins her i Spidsen for sine sorte Husarer med Dødningehovedet paa Huen. Paa Danzigerhof og Reichshof hviler endnu Ekkøet af de tyske Officersgilder. Paa de mægtige Skibsværfter byggedes de store Oceanflyvere, som bar Tysklands Flag viden om Lande. Tiderne skiftede. Den tyske Kronprins blev Fange paa den lille hollandske Ø. De sorte Husarer drog bort. De fremmede tog de stolte Oceanflyvere og gav dem nye Navne og nyt Flag. Fæstningsværkerne blev sløjfede og meget andet forandret, men endnu flyder Weichselfloden, som den har flydt fra Tidernes Morgen, og økonomisk set er det ingen daarlig Lod at være det store polske Riges eneste Havnestad. Overalt bærer Danzig Minder om Fortiden og Skæbnernes Skiften. I Mariekirken hænger det berømte Memlingske Maleri »Jüngste Gericht«. En Danziger-Søhelt, Paul Bencke, tog Billedet paa Søen fra et burgundisk Skib. Danzig var ikke netop i Krig med Burgund, og Billedet tilhørte en italiensk

Adelsmand, som krævede det tilbage. Paven lyste Søhelten og hans Matroser i strengeste Band, hvis de ikke leverede Billedet tilbage, men det brød de sig kun lidt om. Bencke skænkede Billedet til Byen, der ophængte det i Mariekirken. Da de franske Tropper tog Danzig i 1806, blev Billedet sendt til Paris, men kom atter tilbage til Danzig efter Napoleons Fald. Da Kejser Wilhelm en Gang besøgte Danzig, lod han paa Billedet sætte følgende Indskrift: »Ved den evige Guds Retfærdighed maatte Røveren aflevere sit Bytte til den, der rettelig havde tilkæmpet sig det«.

Danzig styres nu klogt og dygtigt med fast Haand af den kæmpehøje, sympatiske Præsident *Sahm*, som flere Gange har været vor Gæst ombord. Hans Arbejde har ikke altid været lige let. Nogle Senatorer er idømt strenge Fængselstraffe for Forsøg paa at omstyrte den bestaaende Orden, og jeg har nogle Gange set Maskinkanoner opplantet i Danzigs Gader. Forholdet til Polen er heller ikke altid det bedste. Men Danzigs Borgere vil sikkert i Nutiden som i Fortiden vide at nytte Øjeblikket for deres By og faa det bedst mulige ud af Stillingen.

Ingen kan ofte besejle Nord- og Østersøens Kyster uden han af og til kommer til at tænke paa, hvad Danmark en Gang har været. Over Revals Byport staar det danske Vaaben, og der er Minder nok om Danskertiden.

Gaar vi gennem Sundet langs Skaane og Halland, i Aarhundreder dansk Land, og frem over

Vandet stiger furet, vejrbidt Norge, som i 400 Aar delte ondt og godt med Danmark, og Kursen er nu sat efter Orkneyøerne, som en dansk Konge pantsatte og glemte at indløse. Kommer vi fra Amerika, gaar vi en anden Vej gennem den engelske Kanal og Kielerkanalen. Mange Gange har jeg staaet i Southampton og beundret den ældgamle Port »Bargate«, som Sagnet melder, at Knud den Store har bygget. Fra Nordsøen sættes Kursen mod Helgoland.

»Røde Klipper paa hviden Sand,
det er de Farver fra Helgoland«,

hedder det i et gammelt Vers, som Tyskerne senere har lavet om. Der, hvor vi ved Cuxhaven gaar ind paa Elben, laa endnu i min Barndomstid danske Vagtskibe, og ligesaa var begge Bredder ved Kielerkanalen Land under den danske Krone. Der staar mange Milepæle i Holsten med Frederik den VI's Navnetræk; naar vi kommer ud af Kanalen, dukker flade Kyster frem, den gamle slesvigske Ø Femern, og senere sætter vi Kursen mod Rygens Kridtklinter og Pommerns sandede Kyster, der faar os til at mindes vor Børnelæsning om Absalon og Valdemarernes Kampe mod »de grimme Vender« og endelig selve Danzig: Var Kong Valdemar ikke i 16 Aar Hertug i Danzig? Alt dette er jo kun gammel Historie, der aldrig gentager sig, og som ingen ønsker gentaget. Af den gamle Storhed er der kun Stumper tilbage. Men endnu vajer det danske Flag frit og stolt over danske Skibe, der trækker deres Køl-

vandsfure efter sig over alle Verdens Have. Bedre og raskere Sømænd end dem, jeg har sejlet sammen med i Ø. K.s Skibe, har næppe traadt Vikingeskudernes Planker. Jeg vil altid mindes Samværet med dem med den største Glæde.

Ved Sejlads i Østersøen i Aarene lige efter Krigen kunde man iøvrigt ogsaa opleve ubehagelige Eventyr, hvilket jeg fik Lejlighed til at erfare. Aarsagen var den samme, som en Gang før i mit Liv havde bragt mig i Forlegenhed: Kammeratskabsfølelsen.

Jeg var vant til Disciplinen ombord i et Orlogsskib, hvor enhver Officer, naar han vil gaa i Land, skal indhente Tilladelse hertil hos Chefen. Jeg spurgte derfor altid Kaptajnen i »Lituania« om Tilladelse hertil. Mine Kammerater, de andre Officerer ombord, henstillede indtrængende til mig om at lade være hermed. De skulde ikke have den Slags militære Skikke i et Koffardiskib. Her og over hele Verden var det en Ret for alle, naar Skibet laa i Havn, at gaa i Land, naar Tjenesten ikke forbød det, og der ikke af ganske særlig Grund var Forbud imod det. Da vi aldrig anløb København, og altsaa ikke saa vor Familie, var det ved Ø. K.s Velvilje tilladt, at Hustruene af og til kunde komme til Cuxhaven og sejle Turen med til Danzig og Libau og blive sat af igen, naar Turen gik op gennem Sundet. Engang da vi var ankommen til Cuxhaven, hvor vi altid plejede at ligge til henad Kl. 12 for at udlosse Post, Passagerer osv., gik min Kone, der

lige var kommen ombord, og jeg i Land for at sende nogle Penge med Posten. Vi havde beregnet, at Turen allerhøjest vilde tage en Time, og da jeg gik, spurgte jeg en af Styrmandene, naar vi skulde sejle, og fik Svaret Kl. 12. Vi mente altsaa at have god Tid. Da jeg paa Posthuset havde afsendt mine Penge, gik jeg ind et andet Sted for at veksle nogle amerikanske Sedler med tyske og saa da, at jeg paa Posthuset havde faaet meget for lidt for mine amerikanske Penge, hvorfor jeg atter gik derind for at gøre Vrøvl. Nu var det Postmesteren selv, der var til Stede, og der blev en meget stor Historie ud deraf. Til Trods for at jeg sagde, at jeg ikke havde Tid at vente og hellere vilde miste Pengene, kunde jeg ikke saadan slippe. Det var altsaa en Klage for Bedrageri, jeg fremsatte mod en preussisk Embedsmand, og jeg kom i et langt, skarpt Forhør. Alting blev højtidelig ført til Protokols, men jeg hørte aldrig siden noget til Sagen. Skønt Klokken kun var 11, da jeg kom ned til Havnen, var Skibet til min Forfærdelse gaaet. Havnefogden meldte mig fra Skipperen, at de ikke havde kunnet vente, men jeg kunde med Jernbanen tage til Kiel og gaa ombord der. Der var imidlertid kun en Forbindelse daglig, og da vi kom til Jernbanestationen, var Toget lige gaaet. Heller ikke en Bil var at faa. Skibet med alle dets Passagerer kunde selvfølgelig ikke vente et helt Døgn paa mig, og der var ikke andet at gøre end at telegrafere til Kaptajnen, at jeg over Land tog

den lange Vej gennem Tyskland over Hamborg, Berlin osv. til Danzig. Jeg havde heldigvis Penge nok med, men da det var en meget varm Sommerdag, og jeg var gaaet i Land som jeg gik og stod, i en hvid Tropeuniform, havde jeg intet Pas eller andre Papirer med, ikke en Gang et Visitkort. Min Kone havde et Pas, men det var hverken viseret til Tyskland eller Polen, hvilket ikke var nødvendigt, naar vi kun rejste med Skibet. Pas blev gentagne Gange krævet i Tyskland, men efter at jeg her havde forklaret Sagen, lod de Visiterende mig slippe. Anderledes gik det, da vi kom ind i den polske Korridor. Der herskede den Gang megen Bitterhed mellem Tyskland og Polen, som stadig var bange for at lade tyske Agitatorer og Spioner slippe ind i Landet. Da Polakkerne erfarede, at jeg intet Pas eller andre Papirer havde, vilde de straks sende mig tilbage til Tyskland. Jeg protesterede saa kraftigt, jeg kunde, og de truede med at arrestere mig. Som nævnt havde min Kone et Pas, og med megen Besvær fik jeg Tilladelse til, at hun maatte rejse til Danzig for at hente mine Papirer. Jeg var rasende og forsøgte at springe paa Toget, efter at det var sat i Bevægelse. Nogle polske Soldater lagde imidlertid deres Bøsser til Kinden og fik mig til at opgive Forsøget. Nu blev det rent galt. I højtidelig Procession af en lille Løjtnant og fire Soldater blev jeg ført i Arrest. Løjtnanten forhørte mig, men da han kun kunde eller vilde tale polsk, som jeg ikke forstod særlig

godt, fik vi ikke meget ud af det. Jeg havde dog det Indtryk, at han ikke troede et Ord af, hvad jeg sagde.

Enden paa Historien blev mere fornøjelig. Da Soldaterne var gaaet, og jeg ingen Mad havde faaet hele Dagen, spurgte jeg Arrestforvareren, som behandlede mig paafaldende elskværdigt, om jeg kunde faa noget at spise, hvortil han svarede, at det kunde jeg nok; hos ham skulde en Landsmand ikke lide Nød. Han var nok Polak, for Tilfældet, man skulde jo leve, men derfor glemte han ikke, at han var Tysker. Han spurgte mig, fra hvilken By i Tyskland jeg var, og jeg kom i en slem Kattepine. Skulde jeg opretholde hans Illusion om, at jeg var Tysker, eller fortælle, jeg var Dansker? Jeg slap heldig over det: Jeg sagde fra København. »København«, gentog han grundende. »Ja, man kender jo ikke alle Byer i det store Fædreland«. Saa fik jeg en udmærket Aftensmad og en Flaske Vin. Han og hans unge Datter holdt mig med Selskab. Jeg var ubarberet og snavset, og med noget Tøj, som en Gang havde været hvidt, men nu var krøllet og sværtet af Snavs og Kulstøv, saa jeg saa farlig ud. Arrestforvareren hentede mig en Spand Vand, laante mig Sæbe og et Barberapparat, og — hvad der var det allerbedste: den unge Pige vaskede og strøg i Nattens Løb mit hvide Tøj. Om Eftermiddagen kom en polsk Skriver fra Skibet med mine Papirer, og jeg slap atter fri. — Da Løjtnanten saa mig, kunde han ikke rigtig fatte den Forandring, der var foregaaet med mig.

New York.

Fra Danzig gik Rejsen til Halifax, herfra undertiden til Boston og altid til New York. Da de hollandske Udvandrere paa Øen Manhattan grundlagde Byen Ny Amsterdam, havde næppe nogen i deres dristigste Fantasi drømt om, at her 300 Aar senere skulde ligge Verdens største By med et Folketal 2—3 Gange saa stort som hele Kongeriget Danmark. Fra alle Jordens Egne stævner hver Dag Aaret rundt en Skare af mægtige Emigrantdampere mod Karantænestationen paa Staten Island, hvor de udspyr deres Hundreder af Indvandrere, som i den »nye Verden« haaber at finde det forjættede Land, der flyder med Mælk og Honning. De fleste er bestemte for andre Egne af de store forenede Stater, men mange bliver hængende i den By, hvor de først kommer i Land. Derfor er New York bleven en broget Blanding af mange Folkeslag, og efter Opgivende skal to Trediedele af New Yorks Befolkning være fødte i andre Lande. Der er store Kvarterer ude i Forstaden Brooklyn, hvor man kun hører italiensk Sprog, og hvor Befolkningen lever paa italiensk og ikke forstaar et Ord Engelsk. Andre Kvarterer er udelukkende beboet af Tyskere, Russere, Polakker, Jøder, Kinesere og Negere. Alene af Jøder er der omtrent halvanden Million i New York. I Tidens Løb maa disse Racer vel blandes sammen, og hvad der kommer ud deraf, er ikke godt at vide. Amerika er i Øjeblikket et Folk, eller rettere en Samling Folk, men ingen

Nation, derfor er Synet i Amerika og Europa saa forskelligt paa mangfoldige Ting. En By paa syv-otte Millioner Mennesker er noget kæmpe-mæssigt, og alt i New York er uhyre og kæmpe-mæssigt. Skyskraberne er mægtige, hvad enten man ser paa Singers Bygning med det næsten 200 Meter høje Taarn, Woolworth Bygningen med sine 56 Etager eller City-Hall. New Yorks Havn er kæmpemæssig. Hamborgs, Londons, Antwerpens, Københavns Havn er for intet at regne i Sammenligning med New Yorks. Den berømte spanske Forfatter *Blasco Ibanez* skriver om sin Ankomst til Amerika: »Jeg kom til Amerika. Jeg tænkte, jeg havde set enhver Ting i Verden, der var værd at se, men da vor Damper sejlede op ad Hudson, blev jeg først greben af Forbavselse, dernæst af Frygt, og endelig af en umaadelig Stolthed. Som en ubetydelig Skabning gaaende paa to Ben, svulmede jeg af Stolthed over, at andre ubetydelige Skabninger, lig mig selv, havde været i Stand til ad naturlig Vej at bygge Huse, der rivaliserede med Bjergene, og været i Stand til at lyse Nattens Mørke op ved straalende Elektricitet, hvis Lys konkurrerede med selve Solen. Jeg har nu set paa de Skyskrabere i otte Maaneder og er endnu ikke bleven vant til dem. Hver Dag forbavser de mig. Jeg vilde ikke ønske, at alle Byer saa ud som New York, men det er godt, der er et New York til at forherlige det menneskelige Snille og tilfredsstille en dødelig Mands Forfængelighed«. Dette er et

udmærket Udtryk for de Følelser, der første Gang griber en, naar man kommer til New York. Det er vanskeligt at sige, hvad der mest imponerer den, der første Gang kommer hertil. Den uhyre Havn med sine Kæmpeskibe og mægtige Færger, Skyskraberne, den enorme Færdsel i Gaderne eller den sindrige Maade, hvorpaa alt er ordnet. Hvis man vil danne sig et Begreb om, hvor uhyre stor Verdens største By er, bør man lidt nøjere studere det System, der ligger til Grund for de underjordiske Jernbaner. Paa mange Steder løber disse i seks Etager, tre under hinanden i Jorden og tre (elevated) Luftbaner. De underjordiske Jernbaner i New York omfatter 200 miles Spor. Der løber normalt 7000—8000 Tog om Dagen, og disse befordrer normalt to Millioner Passagerer. Paa særlige Dage, som Dagene før Jul og de store Festdage, befordres der over tre Millioner Passagerer, og Togenes Antal stiger til næsten 15,000. Af Passagerer befordres langt det største Antal mellem 7 og 9 Morgen og 4 og 6 Eftermiddag, hvilket selvfølgelig volder store Vanskeligheder og foraarsager voldsom Overfyldning af Togene. Amerikanerne, som er vænnet hertil, tager det med godt Humør: man puffes og stødes fra alle Sider, og en Fremmed, der første Gang prøver det, synes, det baade er rædsomt og livsfarligt, men Statistikken udviser, at Undergrundsbanerne er de sikreste af alle Befordringsmidler, og der sker næsten aldrig Ulykker. Chefen for Banerne har i sit Kontor et Kort over Linjerne

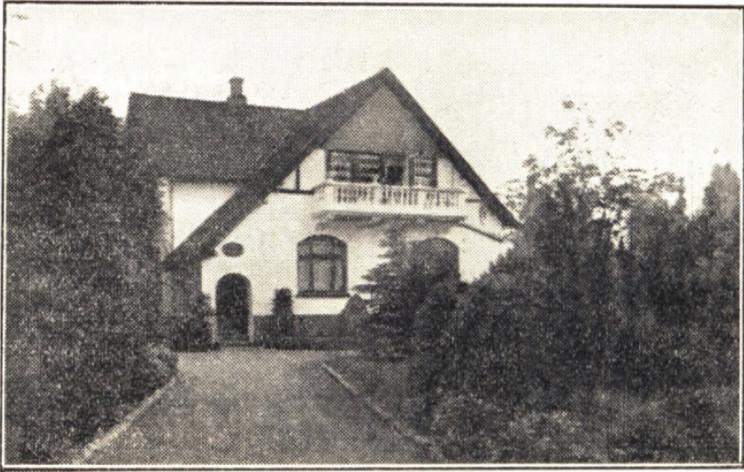
og et System af Telefoner, saa han paa nogle faa Meter kan sige, hvor ethvert af de løbende Tog befinder sig, og med faa Meters Mellemrum er der paa alle Spor en Knap, hvorpaa der blot behøves et let Tryk for øjeblikkelig at standse alle Tog indenfor et nærmere bestemt Omraade. Der er Fart i al Ting i Amerika. Hvis man vil med den underjordiske, skal man skynde sig, thi der er kun faa Sekunders Ophold ved hver Station. Togene kommer ind med fuld Fart og gaar straks igen ud med fuld Fart. Nogle Sekunders Forsinkelse betyder overordentlig meget for hele Systemet og forekommer næsten ikke. Der hører en Del Øvelse til paa en bekvem Maade at køre med den underjordiske Jernbane, baade til at komme af og paa og skaffe sig en Siddeplads. For Amerikaneren, der daglig kører mange Mil til og fra sit Arbejde og saaledes tilbringer en ikke ringe Del af sin Tid paa den underjordiske, er det bleven en Art Sport; han lærer hurtigt, hvor han skal staa for lettest at komme af og paa, og hvorledes han skal erobre en Siddeplads, og han lærer først og fremmest, at man skal tage det med godt Humør og være høflig og venlig. En vred Mand eller Kvinde, der puffer og støder, har vanskeligt ved at komme frem. Kniber det rigtig at komme af ved en Station, er det ikke usædvanligt, at en smart Mand finder paa et eller andet Trick. En kæmpemæssig Neger med en Kurv Smørrebrød paa Hovedet søgte saaledes forgæves at bane sig Vej ud, indtil han fandt paa

at raabe: »Pas paa dør, min Sennepskrukke drypper«, saa blev der øjeblikkelig Plads. Endnu hurtigere skaffede en ung Mand sig dog igennem. Rød i Hovedet stod han trykket ind i Mængden uden at kunne røre sig en Tomme, saa raabte han til Konduktøren: »Skal jeg staa af her for at komme til Epidemihospitalet«, og som ved et Trylleslag aabnede der sig en bred Gang for ham. Personalet paa disse Jernbaner skal være rask i Vendingen; der er ikke Tid til megen Sludder. De er opdraget til at give et hurtigt, kvikt og høfligt Svar paa Spørgsmaal. En overordnet Embedsmand har træffende udtrykt det i, at en kvik og høflig Tjenestemand holder bedre Orden end ti Politimænd med Stave. Over 6000 Tjenestemænd er ansatte ved den underjordiske Jernbane. Over Brooklyn Broen, som forbinder Brooklyn med New York, passerer daglig to Millioner Mennesker.

Amerika er frem for noget andet Land Automobilernes Land. En amerikansk Avis udregnede fornylig, at der i Øjeblikket var tolv Millioner Automobiles i Staterne, eller en for hvert ellefte Menneske. Halvdelen af Amerikas Indbyggere kan altsaa uden Vanskelighed komme ud at køre paa en Gang. Det samme Blad konstaterede, at der i 1928 dræbtes over 12,000 Mennesker ved Automobilulykker, og at de allerfleste af disse kunde være undgaaet, hvis det ikke i Amerika næsten er en Sport at »tage en Chance«. Fodgængerer tager Chancen at smutte foran en susende Bil, og Bilisten tager Chancen at smutte

foran Eksprestoget eller Sporvognen. Det, at tage en Chance, er noget karakteristisk for Amerikanerne. Desuden er han opdraget til, at Tid er Penge, saa Minutterne tages i Betragtning, selv hvor dette slet ikke er nødvendigt. En Amerikaner har fornylig foreslaaet, at det ved Lov skulde forbydes Automobilerne at køre med mere end 36 miles (9 danske Mil) i Timen, men Forslaget blev mødt med Protest som ganske latterligt. Det er ikke alene Jernbanetog og Automobiler, der gaar i susende Fart. Der er den samme Fart over Arbejdet overalt i Dokkerne, i Fabrikkerne og selv ved Landarbejdet. Arbejderen skal følge med sin Maskine, hvor Tekniken stadig sætter Farten op. Det vilde være underligt, hvis hele dette Liv ikke prægede Befolkningen. Amerikanerne har simpelthen ikke Tid til at beskæftige sig med mange af de Ting, som optager os i den gamle Verden. Nationale, religiøse, politiske og historiske Spørgsmaal, som sætter saa store Skel i den gamle Verden, eksisterer ikke for dem i den Betydning, som de eksisterer for os. Alle Verdens Racer, dyrkende hver sin Religion, lever fredeligt Side om Side i U. S. A. Selv om de søger at bevare deres Nationalitet, bliver de alle alligevel hurtig Amerikanere; de præges af Livet og faar det Stempel, som bevirker, at vi andre har saa let ved at kende dem. Vi Europæere har ikke saa let ved at forsones os med Livet i U. S. A. Vi synes, det altsammen er for hastigt og voldsomt. Der mangler adskilligt

af den Hygge og Kultur, vi er vant til. Til Gengæld synes Amerikaneren, vi slæber rundt med en hel Mængde gamle, taabelige Idéer og Fordomme, som ingen Værdi eller Betydning har mere. Han har i Gerning bevist, at store Stater, uanset Nationalitet, Race eller Religion, kan leve sammen i en fri Union uden hæmmende Grænser som Told og lignende, og at alle Folk, uanset Særprægethed, efterhaanden smelter sammen til en Race: »Amerikanere«. Europa har meget at lære af det frie, stolte Amerika.

Lægeboligen i Hjordkær.

Atter i Sønderjylland.

Efterhaanden som Indvandringslovene i Amerika blev meget skærpede, aftog Passagerernes Antal lidt efter lidt. Jeg var kommen ombord i S/S »Latavia«, men da Skibet blev lagt op for senere at sælges, kom jeg i Land.

Jeg vilde gerne have fortsat Sejladsen noget endnu, men paa den anden Side kan det jo ogsaa siges, at naar man mere end 30 Gange i Sommer og Vinter, i Solskin og Regn, i Storm og Stille har været over Atlanterhavet, at man da af og til kan længes efter at se grønne Marker med fede Køer og atter faa en lille Have at plante Kaal i.

Først nedsatte jeg mig som Læge i Vendsyssel

men da jeg gerne vilde til Sønderjylland, søgte jeg og fik en Stilling som Sessionslæge i 7de Udskrivningskreds (Sønderjylland og Ribe Amt) og flyttede til Nordborg, senere til Hjordkær.

Eventyret var forbi. Livet gled atter ind i dagligdags Folder.

Da jeg var ung Student, foreslog mine Forældre, som aldrig glemte deres tabte Hjem i Sønderjylland, mig, at jeg skulde rejse til Tyskland og tage Eksamen, faa tysk Borgerret og nedsætte mig som Læge i min Fødeby eller en anden sønderjydsk Landsby. Jeg havde ikke rigtig Lyst dertil. Jeg nærrede mere ærgerrige Planer end at være Læge i en lille Landsby.

Jeg naaede at faa realiseret de fleste af mine Ønsker, og da Maalet var naaet, var der for Resten ikke saa meget ved det.

En skøn Dag var det altsammen forbi. Efter en lang Omvej er jeg naaet til mit Livs Udgangspunkt, og sidder nu som Læge i en sønderjydsk Landsby faa Mil fra min Fødeby.

Naar alt kommer til alt, er dette maaske det største Eventyr, der er falden i min Lod at opleve.

Navne-Register.

- Aarestrup, Emil, Forfatter, Distriktslæge 63
Alstrup, Carl, Skuespiller, Teaterdirektør 133
Amelie, Dronning af Portugal 93
Andersen, N. M., Oberstløjtnant 120, 123, 131
Asmussen, Kommandørkaptajn 89
- Balle, Præst 53
Bang, Herman, Forfatter 37, 62
Bardenfleth, Frederik, Kammerherre, Kontreadmiral 60
Barfod, Frederik, historisk Forfatter, Politiker 71
Bauditz, Sophus, Forfatter 36
Bencke, Paul 146, 147
Binzer, Amtslæge 53
Berg, C., Politiker 36, 37, 43
Bering, Vita 20
Berntsen, Aage, Overlæge, Dr. med. 105
Berntsen, Klaus, Politiker, Konsejlspræsident 74, 105
Bertouch-Lehn, Lehnsbaronesse 133
Bjerring, G. L., Kaptajn 121, 129
Bloch, Oscar, Kirurg, Professor 42
Boa, Fabrikant 132
Bojesen, Kommandør, Politiker 43, 61
Bojesen, Marie, Fru, Institutbestyrerinde 25
Bojsen, Frede, Politiker 74
Bornemann, Kammerherreinde 133
Braem, Kommandør 50
Brandes, Georg, Professor 36, 90
Brendekilde, H. A., Kunstmaler 14
Brun, Anders Frantsen, Præst, Magister 19

- Brun, Frants Madsen, Præst 19
 Brun, Holger Andersen, Præst 19
 Brun-Pedersen, Dr. med., Overlæge 133
 Brønniche, A. S. P., Overlæge 43
 Busk, Jens, Politiker 36
 Bülow, Kammerherre, Oberst 23
 Bågå, G. C. J. S., Højskoleforstander 39
- Cantor, A, Redaktør 36
 Carlos, Konge af Portugal 93
 Caroline Amalie, Dronning af Danmark 10, 25
 Cavling, Henrik, Redaktør, Forfatter 30
Christian IV 83
Christian IX 54, 76
 Christensen, Alfred, Overretssagfører, Politiker 36
 Christensen, H. K., Skibskaptajn 143
 Christensen, J. C., Statsminister 81
 Clausen, H. V., Historiker 38
 Claussen, Rasmus, Rigsdagsmand, Politiker 75
 Clausen, Carl, Antikvitetshandler 132, 134
 Claussen, Sophus, Forfatter 74, 89
 Clemenceau, Præsident 113, 127
 Cold, Christian, Guvernør, Udenrigsminister 50
 Cold, Løjtnant 53
 Colding, Løjtnant 122
- Daae, Ludvig, Historiker, Professor 22
 Dahl, Fabrikant 132
 Dalsgaard, J. P. J., Politiker 74
 Dam, Johs., Forfatter 133
 Danneskjold-Samsøe, Greve, Løjtnant 50
 Deuntzer, Professor, Konsejlspræsident 81
 Didrichsen, Didrik F., Professor, Botaniker 39
 Dinesen, Lars, Politiker 31
 Drachmann, Holger, Digter 89
- Ehlers, Edv., Professor, Dr. med. 104
 Engelbreth, Conradine 21

- Engelbreth, Dr. theol., Provst 21
 Eriksen, cand. jur. 133
 Eskesen, Morten, Lærer 133
 Esmann, Gustav, Forfatter 37
 Estrup, Jacob, Konsejlspræsident 25, 43
- Finsen, Niels Ryberg, Professor 89
 Foch, Marchal 113, 114
Frederik II 19
Frederik VI 148
Frederik VII 44
Frederik VIII 97
 Frederik den Store 145
 Frederiksen, Jørgen, Folketingsmand 74
 Fritsche, Løjtnant 56, 57
 Fränkel, Professor 91
- Gad, Admiral, Udskrivningschef 58, 60
 Garde, Villy, Admiral 50
 Georg, Prins 97
 Gottlieb, Konsulatssekretær 132
 Goos, A. H. F. C., Retslærd, Politiker 43
 Gouraud, General 113
 Gram, Maren 19
 Grut, E. G. H., Læge, Professor 24
 Grundtvig, N. F. S., Digter 31, 35
 Grønborg, O. L., Folketingsmand 133
 Gudme, cand. theol. 38
 Gædeken, C. G., Overlæge, Professor 43
 Gørtz, J. Vilh. C., Generalauditør 84
- Hage, Kammerjunker, Kaptajn 104
 Haigh, Marchal 113
 Halberg, Overlæge i Marinen 50
 Halsted, P. M. M., Kaptajn, Politiker 72, 74
 Hammer, Fritz, Søfartschef 50
 Hamner, Otto Chr., Kaptajn 50
 Hammerich, Holger, Ingeniør, Politiker 72

- Hansen, H. Chr., Landstingsmand 75, 76
Hansen, Dagmar 38
Hansen, H. N., Borgmester, Politiker 43
Hansen, Karsten, Amsforvalter 38
Hansen, Dybbøl Mølle 38
Hanssen-Nørremølle H. P., Politiker 128, 129
Harald, Prins af Danmark 97
Haslund, Edv., Overlæge, Professor 43
Heegaard, P. S. V., Filosof, Professor 34
Heiberg-Jürgensen, Hilmar, Statsskovrider 45
Helene, Prinsesse af Danmark 97
Helms, Johs., Skolemand, Forfatter 33
Henriques, Axel, Forfatter 36
Hindenburg, Præsident 145
Hirschhauer, General 128, 129
Hjelmfeldt, Løjtnant 121
Hjort, Niels, Skolemand 38
Hoel, Dr., Spitsbergen-Ekspert, Dr., Docent 133
Holgensen, Niels, Præst 19, 20
Holten, C. V., Fysiker, Professor 39
Holmer, V., Overlæge, Kirurg 42
Holm, Carl, Statsskovrider 45
Holm, Harald, Politiker 74
Holm, Peter, Zoolog, Professor 50
Holstein-Holsteinborg, F. C. C., Lehns greve 43
Holstein-Ledreborg, Lehns greve, Politiker 14
Hostrup, C., Digter 24, 44
Howitz, Frants, Overlæge, Professor 24
Hørup, Viggo, Redaktør, Politiker 43, 81
- Ibanez, Blasco, Forfatter 154
Ibsen, Henrik, Digter 89
Irminger, Otto F. H., Kommandør 56
Jensen, Ellen, Frk. 118
Jensen, Henning, Præst, Politiker 14
Jessen, Dr. med. 105
Johansen, Gustav, Politiker 28, 72

- Johannsen, Lærer, Politiker 72
 Juel-Brockdorff, Baron 60
 Juel-Brockdorff, Niels, Baron, Orlogskaptajn 60
 Jungersen, M. C. J., Folketingsmand 90
 Jøhnke, F. H., Kontreadmiral 81, 82, 83
 Jørgensen, Jørgen, Redaktør 125, 126
- Kalkar, H. C., Dr. phil. & theol. 9, 25
 Kelstrup, Holger, Købmand 133
 Knud den Store 148
 Krause-Jensen, Flyverkaptajn 121, 123
 Kristoffer II 62
 Koch, Charlotte 45
 Koch, Stanley, Forstinspektør, Skovrider 45
 Koch, Ehlers, Skovrider 45
 Koch, Poul, Skovrider 45
 Kok, Laurits Olufsen, Præst, Forfatter 19
 Kolderup-Rosenvinge, J. L. A., Botaniker, Professor 50
 Kryger, Apoteker 52
- Larsen, A. G., Forfatter, Bibliotekar 36
 Larsen, N. J., Politiker, Redaktør 74
 Lassen, Vilhelm, Redaktør, Politiker 13
 Lefevre, Marchal 145
 Lembcke, Edv., Forfatter 29, 33
 Lister, Professor 40
 Lorenzen, Valdemar, Skovrider 45
 Lorenzen, Poul, Statsskovrider 45
 Lorentzen, Carl, Professor, Læge 53
 Lottrup-Andersen, Dr. med. 133
 Ludendorff, General 114
 Ludvig XVI 118
 Lund, H. C. A., Historiker 36
 Lundsgaard, K. K. K., Dr. med., Professor 133
 Løwenskiold, Komtesse 133
- Madsen, Vilh. H. O., General 81, 82, 83
 Madsen, Thorv., Direktør, Dr. med. 133

- Matzen, Henning, Professor, Politiker 36
 Moltesen, L. J., Historiker, Politiker 38
 Monrad, D. G., Biskop, Politiker 35
 Mikkelsen, Premierløjtnant 133
 Mylius-Erichsen, L., Forfatter, Grønlandsforsker 88
 Møller, J. C., Generallæge 48
 Møller, H. L., Dr. phil., Politiker 34, 38

 Nansen, Peter, Forfatter 37
 Napoleon I, Kejser 10, 138, 145
 Neergaard, Niels, Statsminister 72, 74
 Nellesmann, M. V., Retslærd, Politiker 43
 Nielsen-Grøn, Politiker 72
 Nielsen, M. C. Bornemann, Provst, Politiker 74
 Nielsen, Rasmus, Filosof, Professor 34
 Nørregård, Jens, Dr. phil., Højskoleforstander 39

 Olesen, H., Politiker 71
 Olsen, Cornelius, Overretssagfører 89
 Oscar II, Sveriges og Norges Konge 92
 Ottosen, Johan, historisk Forfatter, Politiker 38

 Paludan, Julius, Professor, Litteraturhistoriker 36
 Panum, P. L., Læge, Professor 41
 Paulsen, Carl, Billedhugger 133
 Pétain, General 113
 Petersen, Edmund, Overretssagfører 133
 Petersen, Chr., Politiker 71
 Pingel, Johan V., Dr., Geolog, Politiker 36
 Plum, P. A. J., Professor, Overkirurg 24, 42
 Pontoppidan, Knud, Dr. med., Professor 43, 89

 Raben-Levetzau, F. C. O., Lehns greve 72
 Rapp, General 138, 145
 Rask, Rasmus, Sprogforsker 14
 Reedtz-Thott, K. T. T., Lehnsbaron, Politiker 25
 Reffs, Løjtnant 121
 Reisz, C. M., Dr. med., Professor 24

- Rosenkrantz, Holger 19
 Rosenkrantz, Palle, Baron, Forfatter 64
 Rosenørn-Lehn, O. D., Lehnsbaron, Minister 64
 Rørdam, Christian Bolle, Præst 20, 21
 Rørdam, Hans Chr., Dr. theol., Præst 10, 19, 21
 Rørdam, Hans, Præst 21
 Rørdam, Holger, Provst 20
 Rørdam, Holger, Dr. phil., Præst 21
 Rørdam, Jacob, Artillerikaptajn 21
 Rørdam, Peter Bering, Premierløjtnant 20
 Rørdam, Peter, Præst 21, 30, 31, 35
 Rørdam, Skat, Dr. phil. & theol., Biskop 24, 44
 Rørdam, Thomas Skat, Provst 20, 21
 Rørdam, Valdemar, Digter 21
 Rørdamine, Lituania 144
- Sahn, Præsident i Danzig 147
 Salomon, Harald, Billedhugger 133
 Saxtorph, Matthias, Professor, Kirurg 40
 Schandorph, Sophus, Dr. phil., Forfatter 29
 Schiøtt, Julius, Journalist, Direktør 37
 Schram, Konsul 13
 Schrøder, Ludvig, Højskoleforstander 24
 Schrøder, Harald, Redaktør 131
 Schumacher, Direktør 132
 Sejerø, Margrethe, Forstanderinde 133
 Skaarup, Frede, Teaterdirektør 133
 Skaarup, Hertha, Fru 133
 Skram, Protokolsekretær 79
 Skram, Amalie, Forfatterinde 89
 Skram, Erik, Forfatter 89
 Stadfeldt, A., Professor, Overaccuchør 24
 Steenstrup, Johs. Japetus, Naturforsker, Professor 39
 Stuckenberg, Viggo, Digter 89
 Studsgaard, Kirurg, Professor 42
 Stürup, Konsul 71
 Strøm, R., Nationalbankdirektør 36

- Solfs, Dr., preusisk Minister 128
Svejstrup, Maskinmester 52
Sverre, Major, Militærattache 120
- v. Tirpitz, Storadmiral 106
Thomsen, Julius, Kemiker, Professor 39
Thomsen, Anders, Politiker 79
Trier, Fr., Overlæge, Professor 24, 43
Trolle, Kaptajn 61
Tscherning, E., Dr. med., Professor 104
Tscherning, Elisabeth, Fru 104
- Valdemar, Konge 148
Valdemar, Prins af Danmark 50, 77, 97
Vedel, P. A. F., Departementschef 133
Wedell-Wedellsborg, Baron, Oberst 104
Wedell-Wedellsborg, Baronesse 118
Wichfeld, Kammerherre 71
Wilhelm II, Ekskejser 93, 147
Vinding, Andreas, Journalist, Forfatter 110, 133
Wilson, Præsident 130
With, Carl Edv., Overlæge, Professor 40, 41
Vittrup, Skolelærer 21
- Zahle, Theodor, Statsminister 13
Zahle, Nathalie, Institutbestyrerinde 25

RETTELSER:

Side 44, 4. L. f. o.: er rettes til: en.

— 133, 10. L. f. n.: *Salomonsen* rettes til: *Salomon*.
